

Александър Маккол Смит

Дамска детективска агенция № 1 – част IV

ШКОЛА ПО МАШИНОПИС ЗА МЪЖЕ „КАЛАХАРИ“

три награди Автор на годината – 2004

АЛЕГЗАНДЪР МАККОЛ СМИТ ШКОЛА ПО МАШИНОПИС ЗА МЪЖЕ „КАЛАХАРИ“

Превод: Весела Василева

chitanka.info

„Дамска детективска агенция № 1“ се радва на заслужена блестяща репутация и нейната основателка, маа Прешъс Рамотсве, може да огледа живота си с гордост: тя наближава четирийсетте („най-хубавата възраст“) и има къща, две осиновени дечица, чудесен годеник и безчет доволни клиенти. Но животът винаги таи и неприятни изненади. Синът ѝ започва да се държи странно и явно крие нещо. Помощничката ѝ иска да си намери съпруг, ала все не успява. На всичко отгоре в града отваря врати конкурентна детективска агенция, чийто арогантен и самонадеян собственик знае как да вдига шум около себе си. Прешъс, осланяйки се както винаги на своя здрав разум, на интуицията и интелигентността си, трябва, без да се мае, да се справи с всички тези трудности. Защото я чакат нови клиенти и нови загадки...

*Посвещава се на Ейми Мур, Флорънс Кристи и Илейн
Гад*

ПЪРВА ГЛАВА

КАК ДА СИ НАМЕРИМ СЪПРУГ

Никога не бива да забравям — мислеше си маа Рамотсве, — колко голям късмет имам в този живот. Открай време беше така, но особено в този момент, в който седеше на верандата на къщата си на „Зебра драйв“, загледана в бездънното небе на Ботсуана, толкова дълбоко и далечно, та синьото в него изглеждаше почти бяло. Това беше тя, Прешъс Рамотсве, собственичка на „Дамска детективска агенция № 1“, която в общи линии досега отстояваше своя основен принцип клиентът да остане доволен, макар че, честно казано, има клиенти, които изобщо не могат да бъдат удовлетворени. Това беше тя — във възрастта между трийсет и пет и четирийсет, възраст, която според нея беше най-хубавата. Това беше тя — в своята къща на „Зебра драйв“, с двете сирачета, момиче и момче, който изпълваха този дом с глъчка и живот. Щом човек е благословен с тези неща, няма какво повече да желае.

Но не беше само това. Преди известно време маа Рамотсве се беше сгодила за г-н Дж. Л. Б. Матекони, собственик на „Глоквенг роуд спийди моторс“ и по всеобщо мнение най-добрият автомонтьор в Ботсуана, мил и благороден човек. Веднъж вече маа Рамотсве се бе омъжвала — но с плачевен резултат. Може Ноте Мокоти, наконтеният джаз тромпетист, да беше мечтата на всяко младо момиче, но скоро се оказа кошмар като съпруг. Всеки ден тя получаваше порция насилие и болка и дори когато след тежката бременност тяхното слабичко недоносено бебе почина в ръцете ѝ, като преди това се беше борило няколко часа за живота си, Ноте пак го нямаше, той беше отишъл да пие в някой бар. Дори не дойде да се сбогува с малкото късче живот, което бе означавало толкова много за нея и толкова малко за него. Когато най-накрая напусна Ноте, маа Рамотсве се завърна в дома на баща си и никога нямаше да забрави как той, Обед Рамотсве, когото тя ѝ досега в себе си наричаше „татко“, я посрещна и не каза и дума за мъжа ѝ, нито веднъж не каза: „Знаех си, че ще стане така.“ И от този

миг тя реши никога повече да не се омъжва, освен ако не срещне — което бе абсолютно невъзможно — мъж, който да може да се сравни с нейния татко, онзи прекрасен човек, уважаван от всички заради това, че знаеше толкова много за животните, които гледаше, и за добрите стари обичаи в Ботсуана.

Естествено, не липсваха предложения. Старият ѝ приятел Хектор Мапондисе често ѝ предлагаше да се омъжи за него и макар че тя винаги отклоняваше предложенията му, той приемаше оптимистично всеки отказ, както подобаваше на мъж с неговото положение (той беше братовчед на виден вожд). От него щеше да излезе отличен съпруг, но работата беше там, че той беше твърде скучен мъж и в неговата компания маа Рамотсве трудно се удържаше да не задреме. Нямаше да ѝ е леко да бъде негова съпруга — това щеше да е най-приспивното преживяване в живота ѝ, а маа Рамотсве твърде много обичаше живота, за да проспие предстоящата му част. Винаги когато видеше как Хектор Мапондисе профучава покрай къщата ѝ с голямата си зелена кола или как отива до пощата да вземе писмата си, тя си спомняше онзи момент, когато той я бе поканил на обяд в хотел „Президент“ и тя заспа на масата, докато се хранеше. Ето едно ново значение на израза „да спиш с мъж“, мислеше си тя. Тогава тя се събуди стресната на стола си и видя, че той е вперил в нея своите навлажнени очи и продължава да ѝ разправя с басовия си глас за някакви проблеми, които бил имал с една от машините във фабриката си.

— Гофрираната ламарина не е лесна работа — казваше той. — Трябват специални машини, в които да поставиш желязото, за да му придадат тази форма. Известно ли ти е това, маа Рамотсве? Знаеш ли защо гофрираната ламарина е гофрирана?

Маа Рамотсве не беше мислила по този въпрос. Гофрираната ламарина масово се използваше за покриви: дали нямаше нещо общо с улеите, по които да се стича водата? Но защо бе нужно това в безводна страна като Ботсуана? Трябва да има някаква друга причина, си каза тя, въпреки че не ѝ беше много ясно каква. От тази мисъл обаче отново ѝ се доспа и тя с мъка задържа очите си отворени.

Не, Хектор Мапондисе беше свестен човек, но крайно скучен. Затова трябваше да си потърси скучна жена. Тази страна изобилстваше от такива мудни и отегчителни жени, напомнящи на крави, и той трябваше да си намери една такава и да се ожени за нея. Но работата е

там, че скучните мъже най-често не се интересуват от скучни жени, а си падат по такива като маа Рамотсве. Това беше и главният проблем на повечето хора: те хранеха учудващо нереалистични очаквания. Маа Рамотсве се усмихна на тази мисъл. Тя си спомни, че в младежките си години имаше една приятелка, много високо момиче, в която беше влюбено едно много ниско момче. Момчето, което стигаше малко над кръста ѝ, трябваше да вдига глава нагоре, за да види лицето на своята възлюбена, а тя пък едва ли не присвиваше очи от висините надолу към него, за да преодолее разстоянието помежду им. Това разстояние можеше да бъде дори хиляда мили или повече — до края на Калахари и обратно, — но онова дребно момче не можеше да усети нелепостта на ситуацията и накрая се наложи братът на момичето, също толкова висок, колкото сестра си, да са наведе към ухажора и да му заяви право в очите да не се навърта повече около сестра му, за да не си навлече големи неприятности. Разбира се, на маа Рамотсве ѝ беше жал за ниското момче, защото тя никога не пренебрегваше чуждите чувства, но то трябваше да осъзнае колко нереалистични бяха амбициите му. Хората никак не си даваха сметка за тези неща.

Г-н Дж. Л. Б. Матекони беше много добър човек и за разлика от Хектор Мапондисе не беше скучен. Това не означава, че беше интригуващ по начина, по който беше Ноте. Той беше просто приятна компания. Можеше да седи с часове до маа Рамотсве, без да каже нищо кой знае колко важно, но това, което казваше, никога не беше отегчително. Разбира се, той доста говореше за коли, както повечето мъже, но това, което казваше за колите, беше далеч по-интересно от думите на другите мъже по този въпрос. Г-н Дж. Л. Б. Матекони възприемаше автомобилите като одушевени предмети и можеше само с един поглед към колата да прецени що за човек е собственикът ѝ.

— Колата говори за човека — обясни ѝ той веднъж. — Тя може да ти каже всичко, което искаш да знаеш.

Това прозвуча малко странно за маа Рамотсве, но господин Дж. Л. Б. Матекони ѝ даде още разяснения. Дали например тя била надниквала в купето на колата на господин Мотобеди Палати? Той ходеше вечно размъкнат, вратовръзката му все беше накриво, а ризата му никога не беше запасана в панталоните. И съвсем естествено, в колата му цареше пълен хаос — от таблото стърчаха жици, а под седалката на шофьора зееше цяла дупка, през която влизаше прах.

Всичко вътре беше покрито с кафяв слой прах. Или пък онази властна медицинска сестра от болницата „Света Марина“, която навремето бе поставила натясно един много известен политик, като го попита веднъж на среща с избиратели за заплащането на медицинските сестри и той просто не можа да ѝ отговори. Нейната кола беше винаги в изрядно състояние и миришеше на антисептичен препарат. Ако маа Рамотсве искала, можел да ѝ даде още примери, но в общи линии нещата стояли по този начин. Маа Рамотсве бе кимнала разбиращо.

Беше ги събрал белият микробус на маа Рамотсве. Но и преди да го закара на поправка в „Тлоквенг роуд спийди моторс“, маа Рамотсве знаеше, че господин Дж. Л. Б. Матекони е кротък човек, който живее сам в една къща близо до старото летище. Тя се бе учудвала защо е останал ерген, нещо рядко срещано в Ботсуана, но не се беше задълбочавала твърде върху личността му, докато един следобед той не я заприказва, след като бе ремонтирал за пореден път микробуса ѝ и ѝ бе обърнал внимание върху състоянието на гумите. След това тя доби навика да се отбива понякога да го види в сервиза, да се посъветва с него за събитията през деня и да пийнат чай, който той запарваше на стар котлон в ъгъла на офиса.

След това дойде онзи особен ден, в който белият микробус се задави и отказа да запали, та господин Дж. Л. Б. Матекони прекара цял следобед на двора на „Зебра драйв“ над разглобения на стотици части и с оголено сърце двигател. После сглоби отново всичко и на свечеряване влезе в къщата и двамата седнаха на верандата. Той я помоли да се омъжи за него и тя се съгласи, почти без да се замисля, защото осъзна, че срещу себе си има мъж, добър като баща ѝ, и че двамата могат да бъдат щастливи.

Маа Рамотсве не бе подготвена за болестта на господин Дж. Л. Б. Матекони, или поне не за подобен вид болест. Вероятно щеше да е по-просто, ако това беше някоя физическа болест. Обаче боледуваше умът и човекът, когото тя познаваше, сякаш бе напуснал своето тяло и бе отишъл някъде другаде. Благодарение на маа Силвия Потокване, главната домакиня на сиропиталището, и на лекарствата, които по предписание на доктор Мофат тя даде на господин Дж. Л. Б. Матекони, предишната му личност се завърна. Потиснатостта, апатията и нежеланието за работа — всичко отшумя и господин Дж. Л. Б.

Матекони започна пак да се усмихва и да мисли за бизнеса си, към който беше загубил интерес, нещо крайно нетипично за него.

Разбира се, докато беше болен, той не бе в състояние да управлява сервиза си и само благодарение на маа Макутси, секретарката на маа Рамотсве, той продължи да действа. Маа Макутси направи чудеса в сервиза. Тя не само постигна огромен напредък в превъзпитаването на двамата лениви чираци, които създаваха такива грижи на господин Дж. Л. Б. Матекони, като се мотаеха с колите (единият дори го бяха видели с чук над един мотор), но привлече и нови клиенти за сервиза. Напоследък броят на жените със собствени коли растеше и те предпочитаха да закарат колите си именно в сервиз, ръководен от жена. Вярно, в началото, когато се наложи да поеме сервиза, маа Макутси не знаеше нищичко за колите, но бързо се научи и сега можеше даже да извършва рутинни ремонти на повечето марки коли, стига да не бяха кой знае колко модерни и пълни с капризните джаджи, които немските автоинженери слагаха само за да създават проблеми на автомонтърите по цял свят.

— Как ще ѝ се отблагодарим? — попита го маа Рамотсве. — Тя вложи толкова усилия в сервиза, но ето че ти се върна и тя пак ще стане само помощник-управител и помощник-детектив. Няма да ѝ е лесно.

Господин Дж. Л. Б. Матекони смръщи вежди.

— Не бих искал да я разочаровам по никакъв начин. Права си, тя е вложила страшно много труд. Личи по счетоводните книги. Всичко е в пълен ред, всички сметки са платени, всички ремонти и вложени части са описани точно. Даже и подът на сервиза е по-чист и няма машинно масло навсякъде, както преди.

— И все пак нейният живот не е толкова прекрасен — каза замислено маа Рамотсве. — Тя живее в Олд Наледи в една стая с болния си брат. Не мога да ѝ плащам много пари. А тя няма и съпруг, който да се грижи за нея. Тя заслужава много повече.

Господин Дж. Л. Б. Матекони беше на същото мнение. Той можеше да ѝ помогне, като я остави на длъжността помощник-управител на „Тлоквенг роуд спийди моторс“, но повече от това не можеше да направи. А по въпроса за съпруга категорично не можеше да помогне. В края на краищата той беше мъж и не можеше да решава проблемите на неомъжените момичета. Това си е женска работа,

мислеше той, жените могат да си помагат в такива случаи, да се сватосват. Несъмнено маа Рамотсве можеше да я посъветва каква е най-успешната тактика в това отношение. Маа Рамотсве беше известна жена, която имаше много приятели и почитатели. Нима маа Макутси не би могла да направи нещо, за да си намери съпруг? Не можеше ли да ѝ се подсказе как да подходи?

Маа Рамотсве не беше много сигурна.

— Трябва да внимаваш какво говориш — предупреди тя господин Дж. Л. Б. Матекони. — Хората не обичат да ги подценяват. Особено хора като маа Макутси с нейните 97 процента или колкото там бяха. Не може ей така да изтърсиш на някого, че не знае нещо толкова елементарно като това, как да си намери съпруг.

— Това няма нищо общо с прословутите 97 процента — каза господин Дж. Л. Б. Матекони. — Ако ще и 100 процента да имаш по машинопис, пак може да не знаеш как да общуваш с мъже. Едно е да можеш да се омъжиш, друго е да можеш да пишеш на машина. Какво общо имат помежду си?

Като се отвори въпросът за женитбата, маа Рамотсве се запита кога ли щеше да се състои собствената ѝ сватба, но си замълча. Доктор Мофат ѝ беше казал, че е важно господин Дж. Л. Б. Матекони да бъде предпазван от силен стрес, дори и сега, след като бе преодолял най-тежката фаза на своята депресия. А за него без съмнение сега би било стресиращо да му се говори за дати на сватбени церемонии, така че тя си замълча и дори се съгласи — отново, за да го предпази от стрес — да поговори скоро с маа Макутси, да ѝ помогне по въпроса за съпруга с няколко внимателно подбрани и добронамерени съвета.

Докато господин Дж. Л. Б. Матекони беше болен, те бяха преместили офиса на „Дамска детективска агенция №1“ в помещение до работилницата на „Глоквенг роуд спийди моторс“. Това решение бе доказало своята ефективност: оттук лесно можеше да се ръководи и работата в сервиза, а за клиентите на агенцията си имаше отделен вход. И двете фирми извлякоха полза от новото положение. Хората, които пристигаха тук да ремонтират колите си, научаваха, че имаше въпроси, при които едно разследване би могло да донесе полза — неверни съпрузи, роднини, с които са загубили връзка. А пък тези,

които идваха в агенцията, можеха заедно с това да ремонтират колите си или да проверят изправността на спирачките.

Маа Рамотсве и маа Макутси бяха поставили бюрата си така, че да могат да разговарят помежду си, без непременно да се гледат през цялото време. Ако маа Рамотсве завъртеше стола си, тя можеше да говори с маа Макутси в другия край на стаята, без да извива врата си или да говори през рамо, същото се отнасяше и за маа Макутси, в случай че искаше да попита нещо своята шефка.

Сега, след като дневната поща от четири писма бе прочетена и прилежно разпределена по папките, маа Рамотсве предложи на своята секретарка да изпият по чаша ройбос. Беше малко по-рано от обичайното време, но денят беше горещ, а тя знаеше, че най-добрият начин да се справиш с горещината е чаша чай, придружен със солета, натопена да омеква в чая, за да не ти счупи зъбите.

— Маа Макутси — поде маа Рамотсве, щом помощник-детективът сервира чая на бюрото ѝ, — ти щастлива ли си?

Маа Макутси, която се бе отправила към своето бюро, спря насред път и замръзна.

— Защо питате това, маа? — каза тя. — Защо ме питате дали съм щастлива? — При този въпрос дъхът ѝ секна, защото тя живееше в постоянен страх, че ще загуби работата си, а ѝ се стори, че този въпрос би могъл да бъде само встъпление към предложение да си потърси нова работа. Но нова работа тя не би могла да си намери, най-малкото в никой случай не толкова добра, колкото тази. Тук тя беше помощник-детектив, а доскоро и може би все още — изпълняваща длъжността управител на автосервиз. Ако се наложеше да отиде някъде другаде, щеше да бъде в най-добрия случай нисша чиновничка или помощник-секретарка, която всички командват. Но никога нямаше да е толкова добре платена, колкото тук, благодарение на допълнителните пари, които заработваше в сервиза.

— Защо не седнеш, маа? — продължи маа Рамотсве. — Да си изпием чая и да ми кажеш щастлива ли си.

Маа Макутси се отправи към бюрото си. Тя вдигна чашата с чай, но ръката ѝ трепереше и се наложи да я остави. Защо животът беше толкова несправедлив? Защо най-хубавата работа получаваха красивите момичета, дори да бяха изкарвали само 50% на изпитите в Ботсуанския колеж за секретарки, а тя с нейните отлични резултати

едва бе успяла да си намери работа? Нямаше логичен отговор на този въпрос. Явно животът си е несправедлив по начало и човек няма какво да направи, особено ако този човек е маа Макутси от Бобононг, Северна Ботсуана, дъщеря на бедняк с малобройно стадо. Нямаше справедливост на този свят.

— Много съм щастлива — каза тъжно маа Макутси. — Много съм доволна от моята работа. Не искам да отивам никъде другаде.

Маа Рамотсве се разсмя.

— Да, работата ти. Разбира се, че работата ти те прави щастлива. Знаем това. И ние сме много доволни от теб. Господин Дж. Л. Б. Матекони и аз сме много щастливи, че работиш при нас. Ти си нашата дясна ръка. Това всеки го знае.

Няколко секунди бяха нужни на маа Макутси да асимилира комплимента и когато успя, тя усети прилив на облекчение. Тя наново вдигна чашата си с чай, вече със сигурна ръка, и отпи голяма глътка от горещата червена течност.

— Това, което ме интересува, е дали ти си лично... щастлива в личния си живот. Дали получаваш от живота това, което искаш.

Маа Макутси помисли за миг.

— Не съм съвсем наясно какво точно искам в живота — каза тя след малко. — Едно време мислех, че искам да съм богата, но след като се запознах с някои богати хора, вече не съм много сигурна.

— Богатите са си просто хора — каза маа Рамотсве. — Все още не съм срещала богат човек, който да не е абсолютно същият като нас. Щастието или нещастieto нямат нищо общо с това дали си богат.

Маа Макутси кимна.

— Така че сега смятам, че щастието идва отнякъде другаде. Идва някъде отвътре.

— Някъде отвътре?

Маа Макутси нагласи очилата си. Тя беше страстна читателка и обичаше подобни сериозни разговори, в които можеше да вмъкне наученото от стари статии в „Нашънъл Джеографик“ или от „Мейл енд Гардиън“.

— Щастието е в главата на човека — задълбочи се тя по въпроса. — Ако главата ти е пълна с щастие, значи си щастлив човек. Това е очевидно.

— А сърцето? — намеси се маа Рамотсве. — Сърцето не влиза ли в сметката?

Настъпи мълчание. Маа Макутси сведе поглед и очерта някаква фигура по прашния плот на бюрото си.

— Сърцето е мястото на любовта — каза тя тихо.

Маа Рамотсве пое дълбоко въздух.

— Не би ли желала да имаш съпруг, маа Макутси? — промълви тя. — Няма ли да бъдеш по-щастлива, ако имаш съпруг, който да се грижи за теб? — Тя замълча и после продължи: — Просто се питах, само толкова.

Маа Макутси я погледна. После си свали очилата и ги избърса с крайчеца на носната си кърпа. Това беше любимата ѝ носна кърпа, обшита с дантела, но вече пред скъсване, съвсем износена от употреба. Ала тя си я обичаше и щеше да си купи съвсем същата, когато имаше пари.

— Бих искала да имам съпруг — каза тя. — Но има толкова много хубави момичета. Те са тези, които си намират съпрузи. За мен никой не остана.

— Но ти си много хубава жена — отсече маа Рамотсве. — Сигурна съм, че много мъже биха се съгласили с мен.

Маа Макутси поклати глава.

— Не мисля така, маа — каза тя. — Макар че е много мило, че го казвате.

— Може би трябва да се опиташ да си намериш съпруг — каза маа Рамотсве. — Може би трябва да положиш повече усилия, щом не срещаш мъже. Опитай се да ги намериш.

— Къде? — попита маа Макутси. — Къде са тия мъже, за които ми говорите, маа Рамотсве?

Маа Рамотсве направи неопределен жест към вратата и към Африка, която се простираше отвън.

— Някъде там — каза тя. — Някъде там има мъже. Трябва да се запознаеш с някой от тях.

— Къде по-точно? — попита маа Макутси.

— В центъра на града — каза маа Рамотсве. — Нали си ги виждала как седят навън през обедната почивка? Мъже. Много мъже.

— И всичките женени — каза маа Макутси.

— Или пък по баровете — рече маа Рамотсве с чувството, че разговорът не поема посоката, която беше планирала.

— Но нали знаете какви мъже висят по баровете? — попита маа Макутси. — Баровете са пълни с мъже, които си търсят леки момичета.

На маа Рамотсве не ѝ оставаше друго, освен да се съгласи. Баровете гъмжаха от мъже от типа на Ноте Мокоти и неговите приятелчета, а тя никога не би препоръчала нещо подобно на маа Макутси. Щеше да е далеч по-добре да си остане сама, отколкото да се забърка с някой, който да я направи нещастна.

— Много мило от ваша страна, че сте се замислили за мен — каза след малко маа Макутси. — Но вие с господин Дж. Л. Б. Матекони не бива да се тревожите за мен. И така съм достатъчно щастлива, а ако има някой, който е за мене, сигурна съм, че ще го срещна. И тогава всичко ще се промени.

Маа Рамотсве с радост приветства възможността да приключи този разговор.

— Сигурна съм, че е така — каза тя.

— Може би — рече маа Макутси.

После маа Рамотсве се задълбочи в някакви книжа на бюрото си. Ставаше ѝ тъжно от апатията, която излъчваше нейната помощничка, щом станеше дума за лични работи. Нямаше никаква реална причина тя да се чувства така. Може досега животът ѝ да не е бил лесен, в никакъв случай не биваше да се подценява фактът, че е родена и израсла в Бобононг, едно много безводно и затънтено място, но има толкова хора, които са дошли от такива селища и са постигнали много в живота си, независимо от своя произход. Ако вървиш през живота с мисълта: „Аз съм само едно невзрачно провинциално момиче, дошло от края на света“, какъв смисъл има да правиш някакви усилия? Нали все отнякъде трябва да сме дошли и повечето от нас не идват от кой знае колко забележителни места. Дори да си от Габороне, родил си се в една определена къща в Габороне — тоест в крайна сметка произхождаш от една педя земя, не по-голяма от която и да било друга педя земя по света.

Маа Макутси би трябвало да желае повече за себе си, мислеше си маа Рамотсве. Тя не биваше да забравя коя е — гражданка на Ботсуана, най-прекрасната страна в Африка. И отличничка на Ботсуанския колеж за секретарки. Това бяха две неща, с които човек

можеше само да се гордее. Гордост е да си тсуана, защото си гражданин на страна, която никога не се е посрамила. Тя е успяла да запази своята цялост и независимост дори във времена на тежки разпри със съседите си и на гражданска война. В нея винаги бе царяла честност, за разлика от толкова други африкански държави, проядени от срамна корупция, корупция, която бе изсмукала жизнените сокове на целия континент. Ботсуана не бе затънала в корупция, и то благодарение на сър Серетсе Кхама. Този велик човек (с когото нейният баща веднъж се бе здрависал лично в Мочуди) бе дал на всички граждани ясно да разберат, че нито ще се дават, нито ще се вземат подкупи, че няма да се бърка в държавната хазна. И всички го бяха чули и се бяха подчинили на този принцип, защото знаеха, че имат добър водач, наследил лидерските качества на своите предци от рода Кхама. Тези качества не се придобиваха за денонощие, за да се култивират, бяха нужни поколения (каквото и да казват хората). И затова когато кралица Елизабет II се срещна със Серетсе Кхама, тя веднага разбра какъв човек е той. Разбра, защото той бе човек, много подобен на самата нея, човек, възпитан да служи на своя народ. Маа Рамотсве знаеше всичко това, но понякога се питаше дали малко помладите от нея, като маа Макутси например, знаят какъв велик човек е бил първият президент на Ботсуана и какво възхищение е предизвикал у самата английска кралица. И това би ли означавало нещо за тези хора? Щяха ли да *разберат*?

Разбира се, маа Рамотсве беше роялистка. Тя се възхищаваше от монарсите, стига те да заслужаваха уважение и да се държаха подобаващо. Тя се възхищаваше на краля на Лесото, наследник, на Мошошо I, който бе спасил страната си от бурите, един добър и мъдър мъж (а също така и скромнен — нали той бе описал себе си като мушица в одеялото на кралица Виктория?). Тя се възхищаваше от стария крал на Суазиленд, крал Собуза II, който бе имал харем от сто четиридесет и една съпруги. Тя му се възхищаваше въпреки многото жени, което в края на краищата бе традиция. Тя му се възхищаваше, защото бе обичал своя народ и винаги бе отменял изпълнението на смъртни присъди — с едно-единствено изключение на много тежък случай на вуду убийство, — като винаги бе издавал указ за помилване в последния момент. (Какъв човек трябва да си, чудеше се тя, за да кажеш хладнокръвно на някой, който тъкмо започва живота си: „Не, ти

трябва да умреш“?) Разбира се, тя харесваше и други крале и кралици, не само африканските. Например кралицата на Тонга, много необикновена кралица, защото беше много дебела. Маа Рамотсве беше виждала снимката ѝ в една енциклопедия и снимката се разпростираше на две страници, толкова дебела беше тази кралица. Или кралицата на Дания, на чиято снимка беше попаднала в едно списание, със загадъчното прозвище „Оранжевата кралица“, както гласеше надписът под снимката. И наистина, тя носеше тъмнооранжев костюм и обувки в кафяво и оранжево. Маа Рамотсве си бе помислила, че ѝ се ще да се запознае с тази дружелюбна и усмихната кралица (а каква ли беше тази оранжева къща, питаше се тя, в която според статията живеела кралицата?). Може би тя някой ден щеше да дойде в Ботсуана, може би с тези обувки в кафяво и оранжево, но човек не бива да се надява кой знае колко. В Ботсуана никой не идваше, защото хората просто не знаеха нищо за нея. Не бяха чували нищо. Просто не бяха чували.

За маа Макутси щеше да е добре да вземе пример от тази оранжева кралица, с приятната ѝ усмивка и ведрия оптимистичен поглед. Тя не биваше да забравя, че може да е дошла от Бобононг, но това вече е зад гърба ѝ и сега живее в столицата, в самия Габороне. Тя не биваше да забравя, че даже и да счита кожата си за твърде тъмна, има безчет мъже, които бяха много щастливи точно с такива жени, а не с онези бледи създания, които си съсипваха кожата с избелващи кремове. А колкото до големите ѝ очила — вярно, някому те можеха да се сторят некрасиви, но много други мъже хич нямаше и да ги забележат, точно както не виждаха и с какво е облечена една жена, независимо колко се е постарала.

Разбира се, бедата с мъжете беше, че те през по-голямата част от времето ходеха със затворени очи. Понякога маа Рамотсве се питаше дали мъжете въобще искат да видят нещо, или са решили да забелязват само това, което ги интересува. Ето защо жените толкова ги биваше в задачи, които изискват наблюдателност и интуиция за чувствата на другите.

Професията на частния детектив например беше тъкмо професия, в която можеше да се очаква успех за една жена (справка — „Дамска детективска агенция № 1“). Става така, защото жените наблюдават внимателно и се стараят да проникнат в мислите на хората.

Да, имаше и мъже, които умееха това — веднага можеше да се посочи Кловис Андерсън, автор на „Принципи на работата на частния детектив“, настолната книга на маа Рамотсве, поставена на видно място на полицата зад бюрото ѝ. Кловис Андерсън сигурно е много чувствителен мъж, чувствителен като жена, мислеше си маа Рамотсве. Той препоръчваше например внимателно да разгледаме облеклото на даден човек. („Облеклото на един човек може да предостави много информация — пишеше той. — Нашите дрехи разкриват много неща за нас. Те говорят. Мъж, който не носи вратовръзка, не е непременно мъж, който не притежава вратовръзка — може би той има значително количество вратовръзки в гардероба. Той не носи вратовръзка, защото предпочита да е без вратовръзка. Това значи, че той желае да бъде неофициален.“) Маа Рамотсве смяташе това за много озадачаващ текст и се чудеше накъде бие. Тя не разбираше какво важно има в това, че някой не иска да бъде официален, но беше сигурна, че както и останалите напътствия на Кловис Андерсън, и това е важно.

Тя вдигна поглед от бюрото си към маа Макутси, която задълбочено печаташе едно писмо, нахвърляно от маа Рамотсве с молив сутринта. Трябва да ѝ помогнем, помисли си тя. Трябва да я убедим да има по-високо самочувствие. Тя беше чудесна жена, с големи способности, и беше абсурдно да живее с мисълта, че е по-долу от другите само защото си нямаше мъж. Това беше пълна безсмислица. Маа Макутси заслужаваше да бъде щастлива. Заслужаваше да се надява на нещо много по-добро от това, да живее с болния си брат в Олд Наледи в една стая, в която никога не грееше слънце. Всеки заслужаваше нещо по-добро от това, дори в този несправедлив свят, който бе донесъл такъв късмет на маа Рамотсве, но отказваше да възнагради усилията на маа Макутси. Трябва да променим всичко това, помисли си маа Рамотсве, защото ако човек е твърдо решен и ако достатъчно ясно вижда какво трябва да се промени, той може да промени света.

ВТОРА ГЛАВА

СТАНЕТЕ ШОФЬОРИ С БОЖИЯТА ПОМОЩ

Животът в „Тлоквенг роуд спийди моторс“, а съответно и в „Дамска детективска агенция № 1“ постепенно навлизаше в нормалното си русло. Господин Дж. Л. Б. Матекони се върна към стария си обичай да пристига на работа малко преди седем сутринта и да застава на стенда с фенерче, насочено към вътрешността на някой автомобил, докато двамата му чираци не дойдеха в осем часа. Според договора, с който се наемаха за чираци в сервиза, те трябваше да работят по осем часа на ден, като на всеки три месеца им се полагаше отпуск, за да се подготвят теоретично. Господин Дж. Л. Б. Матекони бе се съгласил на това, като очакваше и те да се съобразяват с тези условия. Те наистина пристигаха в осем и си тръгваха в пет, което правеше девет часа на ден, но от тях трябваше да се извади един час за обед и още два пъти по четиридесет и пет минути за допълнителни почивки за чай. Проблемът бяха точно тези почивки за чай, но всеки опит да се съкрати времетраенето им срещаше мълчалива съпротива. Най-накрая Дж. Л. Б. Матекони се предаде. Нали беше великодушен човек и не искаше да има разпавии.

— Тук може да ви минават номерата — предупреждаваше той чираците неведнъж, — но не си въобразявайте, че всички шефове са като мен. Като си получите дипломите — ако изобщо си ги получите, — ще трябва да си търсите друга работа, истинска работа, и тогава много неща ще ви се изяснят.

— Какво ще ни се изясни, шефе? — попита веднъж по-големият чирак и се усмихна заговорнически на колегата си.

— Какво значи да работиш — каза господин Дж. Л. Б. Матекони, — какво значи постоянен тежък труд.

По-големият чирак облещи очи в престорен ужас.

— Но ти нали ще ни държиш при тебе, шефе, нали без нас не можеш да се справиш?

Появата на маа Макутси като изпълняваща длъжността управител на сервиза промени нещата, макар почивките за чай да си останаха. Тя бързо даде да се разбере, че пред нея никакви глупости не минават и на двамата чираци им се наложи бързичко да се стегнат. Маа Рамотсве не можа да си обясни какво лежи в основата на тази драстична промяна. Първо си помисли, че ръководството на жена е било за тях стимул да покажат на какво са способни, накрая си рече, че вероятно става дума за нещо по-сериозно. Вярно, двете момчета желаеха да впечатлят новата шефка, но също така си личеше, че тя им бе вдъхнала своеобразна гордост от работата. Сега, когато господин Дж. Л. Б. Матекони се завърна в сервиза, маа Макутси и маа Рамотсве нямаха търпение да разберат така ли ще бъде и занапред.

— Тези момчета се справят много добре. Много по-добре отпреди — отбеляза господин Дж. Л. Б. Матекони, скоро след като се завърна на работа. — Още са си малко мързеливички, което явно им е по рождение, и все така не спират да говорят за момичета, което, като се замисли човек, сигурно също им е по рождение, но смятам, че сега работят много по-прилежно и по... по...

— По-чисто? — предположи маа Рамотсве.

— Да — потвърди господин Дж. Л. Б. Матекони. — Това е. Те бяха толкова небрежни и разхвърляни, но вече не е така. Освен това сега са много по-внимателни с колите. Май са научили това-онова, докато ме е нямало.

Но бяха настъпили и други промени — промени, за които господин Дж. Л. Б. Матекони още нямаше и представа. Всъщност маа Рамотсве първа бе усетила, че е станало нещо, и най-напред попита маа Макутси тя какво мисли, преди да поговори за това с господин Дж. Л. Б. Матекони. Маа Макутси беше много изненадана. Тя си призна, че не е имала време, иначе със сигурност е щяла да забележи. Сега, след като бе подпитала Чарли, по-големия чирак, тя можа да потвърди подозренията на маа Рамотсве.

— Права сте каза й тя. По-малкият е чул за Господ. А нали помните, тъкмо него не можеше човек да го отлепи от момичетата, все ги закачаше? А сега е почнал да ходи в някаква църква. Господ му

казал да направи така. Чарли е шашнат. Разочарован е, че на приятеля му вече не му се говори за момичета. Това хич не му харесва на Чарли.

Когато научи за това, господин Дж. Л. Б. Матекони само въздъхна. Чираците бяха за него същинска загадка и той мечтаеше за деня, в който щяха да излязат от неговата опека, ако изобщо дойдеше някога такъв ден. Животът му бе станал далеч по-сложен и това май не му харесваше. Някога всичко бе било толкова просто. Беше сам в сервиза и отговаряше само за себе си. А сега ги имаше маа Макутси, двамата чираци и маа Рамотсве, без да се броят двете сирачета, за чието отглеждане той пое отговорност. Това беше много необмислена стъпка от негова страна, макар да не съжеляваше. Децата бяха толкова щастливи в къщата на маа Рамотсве на „Зебра драйв“, че би било кошунство да ги лиши от това. И все пак едно е да отговаряш само за себе си и съвсем друго — да отговаряш за шестима души; такава промяна би натежала на всеки мъж, независимо колко широки са плещите му.

Докато господин Дж. Л. Б. Матекони мислеше за своите отговорности, другите също мислеха за своята отговорност към него. Маа Макутси например беше приела ролята си в сервиза изключително сериозно. Тя внесе промени в системата на счетоводството и увеличи приходите. Извърши пълна инвентаризация на резервните части и пълен опис на наличностите. Въведе ред в документацията за горивата, която дотогава също беше в пълен хаос. Всичко това беше почти подвиг, но тя все още се притесняваше. „Дамска детективска агенция № 1“ нямаше големи печалби, независимо че изкарваше някакви пари. Сервизът вървеше по-добре, но там пък заплатите на двамата чираци бяха перото, което източваше печалбата. Ако искаха нещата да процъфтяват, особено сега, когато лихвеният процент се покачваше, те просто трябваше да открият още някакъв бизнес или да разширят предмета си на дейност, възможност, която тя намираше за интригуваща. Да управляваш сервиз не беше просто нещо. Тогава защо да не поеме отговорност и за още нещо? За миг, като си помисли за подобна възможност, главата ѝ се замая, фабрики, ферми, магазини — всичко беше възможно, стига да се захване човек. Но с какво да се започне? Бракът между „Дамска детективска агенция № 1“ и „Тлоквенг роуд спийди моторс“ беше

естествен резултат от годеща на двамата собственици. Да открие човек нещо съвършено ново щеше да е доста по-сложно.

Идеята осени маа Макутси една сутрин, докато запарваше ройбос. Маа Рамотсве беше излязла на пазар, а господин Дж. Л. Б. Матекони бе отишъл да прегледа една кола, която щеше да продава от името на един свой възрастен клиент. Колата не беше кой знае колко хубава, но той се чувстваше отговорен за возилата на клиентите си от рождението до смъртта, тъй да се каже, както едновременно домашни лекари, които лекували пациентите си през целия им живот и познавали и кътните им зъби. Маа Макутси отнесе прясно запарения чай в работилницата на сервиза, където намери двамата чираци да седят върху стари омаслели варели и да гледат едно кльощаво бездомно куче, което се навърташе около входа на сервиза.

— Много работите — каза им маа Макутси.

По-големият я погледна мрачно.

— Имаме почивка за чай, маа. Както и ти. Не можем да работим непрекъснато.

Маа Макутси кимна. Тя нямаше намерение този път да ги слага на място както по времето, когато господин Дж. Л. Б. Матекони го нямаше, макар че това даваше добри резултати. Сега искаше да види как ще реагират на нейната идея.

— Мислех си за някакъв нов вид бизнес — оповести тя и отпи от чая си. — Чудя се какво ще кажете.

— Ти си жена пълна с идеи — каза по-младият от двамата. — Сигурно те заболява главата, маа.

Маа Макутси се засмя.

— Глава боли само от сложните идеи. Моите идеи винаги са прости.

— И аз имам прости идеи — каза по-голямото момче. — За мацки. Това са ми идеите. Мацки, и после още мацки.

Маа Макутси подмина това и се обърна към по-младия.

— Има много хора, които искат да се учат да шофират, нали?

По-младият чирак сви рамене.

— Нека си учат. Могат да карат по селските пътища колкото си щат.

— Но като тръгнат да карат в града, няма да им е лесно, нали? — каза бързо маа Макутси. — В града е много по-оживено. Коли хвърчат

насам-натам, пресичат пешеходци.

— И много мацки има — включи се по-големият. — Много мацки ходят насам-натам. Навсякъде.

По-младият се обърна и погледна приятеля си.

— Какво ти става? Само за мацки мислиш.

— Ти също — срязва го другият. — Всеки, който вика, че не мисли за мацки, е лъжец. Всички мъже мислят за мацки. Това им харесва на мъжете.

Обаче не постоянно — каза по-младият. — Има и други неща.

— Не е вярно — тросна се по-големият. — Ако не мислиш за мацки, значи си на умиране. Това е всички го знаят.

— Хич не ме интересува — каза маа Макутси. — Освен това чух, че един от вас се бил променил. — Тя замълча и погледна по-младия, за да получи потвърждение. Но той просто сведе очи.

— И тъй — продължи тя, — ще ви кажа каква идея имам. Мисля, че е добра идея и бих искала да чуя и вашето мнение.

— Казвай — каза по-големият. — Слушаме те.

Маа Макутси понижи глас, като че ли в сервиза имаше подслушвателни устройства. Чираците се наведоха напред, за да я чуват по-добре.

— Хрумна ми, че можем да отворим школа по кормуване — възвести тя. — Трябва да направя някои проучвания, но не смятам, че има достатъчно такива школи. Можем да отворим нова школа и да даваме уроци на хората след работно време, срещу такса например четирийсет пули^[1]. Двайсет пули ще са за учителя и двайсет за господин Дж. Л. Б. Матекони — за сервиза и затова че ще карат колата му. Школата ще има голям успех.

Няколко секунди чираците я зяпаха и нищо не казваха. После по-големият рече:

— Не желая да имам нищо общо с това. След работа искам да се видя с приятелите си. Нямам време да давам уроци по кормуване.

Маа Макутси погледна приятеля му.

— А ти?

Младият чирак ѝ се усмихна.

— Ти си много умна жена, маа. Мисля, че идеята е добра.

— Ето на! — каза маа Макутси и се обърна към по-големия. — Твоят приятел гледа по-положително на нещата. Ти за нищо не ставаш.

Виж какво е станало с мозъка ти от мислене за мацки.

По-младият се ухили.

— Чу ли? Маа Макутси е права. Трябва да я слушаш. — Той погледна маа Макутси. — А как ще кръстиш тази школа по кормуване, маа?

— Не съм мислила за това — каза тя. — Ще помисля. Името, което даваш на своята фирма, е много важно. Ето защо „Дамска детективска агенция №1“ има успех. Името казва всичко, което трябва да знаеш за един бизнес.

По-младият я погледна с надежда.

— Имам добра идея за името — каза той. — Можем да наречем школата „Станете шофьори с Божията помощ“.

Настъпи мълчание. Другият чирак хвърли един поглед на приятеля си и се извърна.

— Не съм сигурна — каза маа Макутси. — Ще помисля, но не съм сигурна.

— Това е много добро име — настоя по-младият. — То ще привлече по-внимателните шофьори и ще подсказва, че нямаме катастрофи. И Господ ще бди над нас.

— Дано — каза маа Макутси. — Ще говоря с господин Дж. Л. Б. Матекони и ще видя той какво ще каже. Благодаря за предложението.

---

[1] Паричната единица на Ботсуана. Пет пули са приблизително равни на един долар. — Бел.прев. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

ДА УБИЕШ ПАПУНЯК

Маа Рамотсве привърши с покупките и се прибра. Преди да вземе у дома си двете сирачета, пазаруването беше лесна работа и не ѝ се налагаше да го прави повече от веднъж седмично. Сега провизиите свършваха за нула време и трябваше отново да се пазарува. Само преди два дни беше купила брашно — и то голям пакет, — но от него вече нямаше и помен, а Пусо изяде до троха кейка, опечен от сестра му Мотолели. Това беше добре, разбира се, момчетата трябва да имат апетит и е съвсем нормално да ядат големи количества тестени и сладки неща. А с възрастта би трябвало да предпочитат все повече месото, което е много важно за мъжкия организъм. Но всичко това струваше доста пари и ако не беше щедрата помощ на господин Дж. Л. Б. Матекони, помощ, която на практика покриваше всички разходи по изхранването на децата, маа Рамотсве щеше да изпита сериозни затруднения.

А и по принцип да вземат за отглеждане децата беше решение на господин Дж. Л. Б. Матекони и макар че съвсем не съжеляваше за него, маа Рамотсве би предпочела той първо да беше се посъветвал с нея. И не защото Мотолели беше в инвалидна количка и тя се нагърбваше с грижата за недъгаво дете, а просто защото едно толкова важно решение може да се вземе само след като се обсъди внимателно. Но господин Дж. Л. Б. Матекони имаше меко сърце, което не можеше да отказва — там беше проблемът. И тя го обичаше още повече заради това. Маа Силвия Потокване, главната домакиня на сиропиталището бе усетила това много добре както винаги, съумя да осигури на своите питомци възможно най-доброто място за живот. Вероятно от месеци бе обмисляла да настави сирачетата при него и естествено бе съзнавала, че в крайна сметка те щяха да отидат на „Зебра драйв“, в дома на маа Рамотсве. Надали щяха да останат в къщата на господин Дж. Л. Б. Матекони, близо до старото летище. И разбира се, след сватбата, когато и да станеше тя всички щяха да се съберат под един покрив.

Децата вече питаха за това и тя им каза, че чака господин Дж. Л. Б. Матекони да избере датата.

— Той не обича да пришпорва нещата — обясни тя. — Господин Дж. Л. Б. Матекони е много разумен човек. Той предпочита да прави нещата по-бавно.

Пусо беше нетърпелив; тя разбираше неговата нужда да има баща. Да, господин Дж. Л. Б. Матекони щеше накрая да му стане баща, но това момче, което никога не бе имало родител, все още се опасяваше, че това може и да не стане. Когато си на шест години, една седмица за тебе е много време, а един месец — почти цяла вечност.

Мотолели, това смело момиче, което толкова бе страдало, разбираше. Тя беше свикнала да чака и бе свикнала да прави всичко бавно, маневрирайки с инвалидната си количка през тесните врати и коридорите, които завършваха с неудобни стъпала. Тя много рядко бе показвала разочарование, при това за съвсем кратко. Ето защо днес, когато маа Рамотсве се върна от пазар, натоварена с хартиени кесии, и влезе в кухнята, тя се изненада, че не чу веселия поздрав на Мотолели, а вместо това я посрещна един сведен поглед.

Маа Рамотсве остави кесиите на масата.

— Голямо пазаруване — каза тя. — Много месо, много пилешко. — Тя замълча. Знаеше, че Мотолели обича тиква. — И една тиква. Голяма. И много жълта — добави.

Момичето не каза нищо. После рече с равен глас:

— Много хубаво.

Маа Рамотсве я погледна. Тази сутрин се бяха разделили в добро настроение, значи нещо беше станало в училище. Тя помнеше своите ученически години, успехите и провалите, всичко, през което минава човек. Сега, от разстоянието на годините, тези вълнения и драми изглеждаха незначителни, но тя помнеше колко бяха тежки и потискащи тогава. Помнеше един случай, когато директорът на училището в Мочуди се опита да открие извършителя на няколко кражби. Някое от децата крадеше. Директорът събра всички ученици в своя кабинет и накара децата едно по едно да сложат ръка върху голямата Библия на сетсуана^[1], която седеше на бюрото му, и да произнесат под острия му поглед думите: „Кълна се, че не съм крадец.“

— Който е невинен, няма от какво да се бои — бе заявил директорът пред всички ученици, събрани на прашното игрище. — Обаче онзи, който излъже с ръка върху Библията, ще бъде поразен от мълния. Това е сигурно. Може би не веднага, а по-нататък, когато не очаква. Точно тогава Господ ще го поразии.

Бе настъпила пълна тишина. Прешъс погледна към небето, но то бе съвсем празно. Разбира се, нямаше съмнение, че това, което казва директорът, е вярно. Имаше случаи на хора, ударени от мълния, и тези хора сигурно са го заслужавали. Те са крали, а може би са извършвали и нещо по-лошо. Тя не се съмняваше, че крадецът, който и да бе той, знае това и когато отива да се закълне, фаталните думи ще заседнат на гърлото му. Но когато и последният ученик излезе от директорския кабинет, а директорът се появи с гневен поглед, тя разбра, че не е станало така, и сега един от учениците го грози смъртна опасност. Кой ли можеше да е това? Тя, разбира се, имаше своите подозрения. Всички в училище знаеха, че на Илайджа Себекеди не може да му се вярва много-много, и макар никой да не беше го видял с очите си как краде, откъде ли бяха всичките кутии кондензирано мляко, които той пиеше така демонстративно след училище? Всички знаеха, че баща му е пияница, налива се с домашна бира и прахосва парите на семейството. Илайджа и братята и сестрите му носеха износени от други деца дрехи и обувки. Често се случваше някой да познае старите си, съвсем изтрети обувки на краката на Илайджа и братчетата му. Така че имаше само едно обяснение за кутиите с кондензирано мляко.

Онази нощ тя лежеше на кушетката си, гледаше как се мести квадратът лунна светлина на отсрещната стена на стаята и мислеше за него. Дъждовният сезон скоро щеше да настъпи. Щяха да почнат бурите. Илайджа Себекеди би трябвало да се бои от тях. Щеше да има светкавици. Тя затвори очи и после изведнъж сърцето ѝ подскочи и тя пак отвори очи. Самата тя беше излъгала! Само преди седмица бе изяла една мекица, която намери в кухнята! Не можа да ѝ устои и после веднага се почувства виновна, още докато облизваше пръстите си от пудрата захар. Беше произнесла: „Кълна се, че не съм крадла“, но всъщност беше излъгала — груба и безцеремонна лъжа, на всичкото отгоре и повторена, защото първият път директорът не можа да я чуе, толкова тихо бе произнесла тия проклети фатални думи. И сега мълнията щеше да я поразии, нямаше връщане назад.

Тя не спа добре и сутринта на закуска беше тиха и умислена. Маа Рамотсве рано бе останала без майка и за нея се грижеха баща ѝ и няколко нейни лели, които се редуваха да поддържат къщата. Тези нейни лели бяха сякаш безброй — весели, сръчни жени, които сякаш чакаха с нетърпение да дойдат пак в Мочуди, за да пренаредят къщата и да променят всичко, което предишната леля беше наредила. Те бяха все къщовници, чистотата за тях беше въпрос на чест; дворовете им блестяха, те редовно премитаха, прилежно събираха пилешките курешки и торяха с тях лехата с пъпеши — това бяха жени, които разбираха колко е важно да стържеш почернялата мазнина от тиганите си, докато блесне сребрист метал. Това не бяха дребни работи. С тези неща те даваха пример на децата в къщи как трябва да живеят — като чисти и спретнати хора.

В онази сутрин, седнала на кухненската маса с баща си и леля му от Палапае, Прешъс Рамотсве гледаше меките лъчи на изгрева, които струяха през вратата. Тя се питаше дали ще се заоблачи — това бе възможно — и дали ще има светкавици — това също бе възможно; тогава утре сутринта тя може би нямаше да седи на тази маса. Разбира се, само едно нещо ѝ оставаше — да признае всичко на баща си и леля му.

Така и направи. След като я изслуша с изумление, баща ѝ, Обед Рамотсве, погледна леля ѝ, а тя се разсмя и каза: „Но тази мекица беше за тебе, ти нищо не си откраднала!“ Като чу това, Прешъс изпита такова огромно облекчение, че се обля в сълзи и разказа на двамата възрастни за съдбата, която очакваше Илайджа. Обед Рамотсве и леля му се спогледаха.

— Не е хубаво да се постъпва така с едно дете — каза баща ѝ. — Бедното момче няма да го удари никаква мълния. Може би някой ден ще се научи да не краде. Работа на баща му е да го възпитава, но той само пие. — Обед Рамотсве замълча. Не беше редно да критикува пред едно дете учителите му, но думите се изплъзнаха от устата му, преди да успее да се спре: — Господ по-скоро ще порази директора ви, отколкото онова момче.

Маа Рамотсве с години не се беше сещала за тази история и сега, като видя Мотолели, веднага се запита каква ли тайна буря е причина

за тъжното ѝ настроение. Хората казват, че ученическите години са щастливо време, но често това не е вярно. Нерядко се чувстваш като затворник — по-големите ученици те тормозят, учителите те плашат, не смееш да споделиш с никого, защото не вярваш някой да те разбере. Може би много неща се бяха променили от онова време, и то към по-добро. На учителите им беше забранено да бият децата както едно време, макар маа Рамотсве да беше на мнение, че някои хлапаци бяха извлекли само полза от един хубав пердах. Например чираците в сервиза. Щеше да е много полезно, ако господин Дж. Л. Б. Матекони можеше да прибъгва от време навреме до малко физическа саморазправа — без крайности, разбира се — само някой и друг шут между задните джобове на панталоните, докато сменят гума или нещо друго. При тази мисъл тя се усмихна. За подобно нещо би предложила дори собствените си услуги и това щеше да ѝ донесе особено удовлетворение — най-вече ако и паднеше да срита онзи, който не спираше да говори за момичета, защото той имаше възголемичък задник, особено подходящ за ритане. Колко прекрасно щеше да бъде да се промъкне зад него, когато най-малко очаква, да го ритне с все сила и да му каже: „Това да ти е за урок!“ Това стигаше, за да отмъсти от името на целия женски пол.

Такива мисли обаче не бяха сериозни и изобщо нямаше да помогнат в случая. Сега трябваше да открие какво тревожи Мотолели и защо е толкова разстроена.

Маа Рамотсве прибра и последните продукти по местата им и сложи чайника, за да направи ройбос. После седна.

— Нещастна си — каза тя протичко. — Нещо е станало в училище, нали?

Мотолели поклати глава.

— Не, не съм нещастна — каза тя.

— Не е вярно. Обикновено си щастлива и усмихната. Ти се славиш с доброто си настроение. А сега почти плачеш. Не е нужно да съм детектив, за да разбера.

Момичето сведе поглед.

— Аз нямам майка — тихо каза, та. — Аз съм момиче без майка.

Маа Рамотсве усети как нещо я стисна за гърлото. Обхвана я силно, почти непоносимо състрадание. Значи това било. Липсваше ѝ майка ѝ. Разбира се, че ѝ липсваше. Липсваше ѝ точно така, както на

самата нея, Прешъс Рамотсве, ѝ беше липсвала нейната майка, която тя дори не помнеше, така, както всеки ден, всеки миг ѝ липсваше баща ѝ Обед Рамотсве, нейният добър и мил баща, с когото тя толкова се гордееше. Маа Рамотсве стана и прекоси кухнята. После се наведе и прегърна момичето.

— Ти имаш майка, Мотолели — прошепна тя. — Твоята майка е горе, на небето, тя те вижда, гледа към теб всеки ден. И знаеш ли какво си мисли? „Толкова се гордея с прекрасното ми момиче. Толкова се гордея как се справя с всичко, как се труди и как се грижи за братчето си.“ Това си мисли.

Тя усети как раменете на детето се затресоха и топлите му сълзи покапаха по лицето ѝ.

— Не плачи — каза тя. — Не бива да бъдеш тъжна. Тя не иска ти да си тъжна, нали?

— Изобщо не я е грижа. Не я грижа какво става с мен.

Маа Рамотсве притаи дъх.

— Не бива да говориш така. Това не е вярно. Не е вярно, разбира се, че я е грижа.

— А онова момиче в училището ми каза друго нещо — отрони Мотолели. — Каза ми, че съм момиче без майка, защото майка ми не ме е харесвала и ме е изоставила. Това каза.

— И кое е това момиче? — гневно попита маа Рамотсве. — Коя е тя и кой ѝ е позволил да говори подобни лъжи?

— В училище всички я познават. Тя е богато момиче. Има много приятели и всички вярват на това, което казва.

— А как се казва? — настоя маа Рамотсве. — Как се казва това известно момиче?

Мотолели каза името ѝ и маа Рамотсве веднага разбра. Тя замълча, изтри сълзите на Мотолели и после каза:

— Ще говорим по-късно за това. Засега искам да знаеш, че всичко, което ти е казало това момиче, е пълна лъжа. Всичко. Няма значение коя е. Никакво значение няма. Ти си загубила майка си, защото тя се е разболяла. Тя е била добра жена. Знам. Питала съм маа Потокване и тя ми каза, че майка ти е била силна жена и че е била добра към другите. Запомни това и не се срамувай никога. Трябва да се гордееш, разбра ли?

Момичето вдигна очи и кимна.

— И има още нещо. Още нещо, което трябва да запомниш за цял живот. Сър Серетсе Кхама^[2] е казал, че всеки човек в Ботсуана, всеки човек е еднакво ценен. Ние сме равни. Ти също си равна с останалите. Може да си сираче, но с нищо не отстъпваш на никого. Няма човек, който може да те погледне и да ти каже: „Аз съм нещо повече от теб.“ Разбра ли ме?

Маа Рамотсве изчака да получи знак, че Мотолели е разбрала, и чак тогава се изправи.

— А сега ще сготвим тази чудесна тиква, така че като дойде господин Дж. Л. Б. Матекони, вечерята да е готова и масата да е сложена. Искаш ли?

— Много искам, маа — усмихна се Мотолели.

— Добре — каза маа Рамотсве.

В пет часа господин Дж. Л. Б. Матекони излезе от сервиза и пое право към „Зебра драйв“. Той обичаше късните следобеди, когато слънцето спираше да прежуря и беше толкова приятно да се разхожда човек в последния час преди мръкване. Тази вечер той беше решил да посвети малко време на зеленчуковата градина на маа Рамотсве, да я почисти и след това да поседне с годеницата си да изпие чаша ройбос на верандата. Там щяха да си разкажат какво е станало през деня, преди да седнат да вечерят. Винаги имаше какво да се обсъди — било нещо, което маа Рамотсве е научила на пазара, било новините от „Ботсуана дейли нюз“ с изключение на футбола, от който маа Рамотсве не се интересуваеше изобщо. Те двамата винаги мислеха еднакво. Господин Дж. Л. Б. Матекони се доверяваше на мнението на маа Рамотсве по въпроси, засягащи човешката природа и вътрешната политика, а тя пък приемаше безрезервно възгледите му за търговията и земеделието. Дали цената на животните беше твърде ниска, или достатъчно разумна, за да продават на консервните комбинати и кланиците? Господин Дж. Л. Б. Матекони можеше да даде точен отговор на такива въпроси и по впечатление на маа Рамотсве никога не грешеше. А тя какво би казала за новия политик, онзи, който току-що бяха избрали за заместник-министър, може ли да му се има доверие, щеше ли, да се грижи само за себе си или пък за разни местни интереси? Само за себе си, беше категорична маа Рамотсве, погледни

го, виж как говори със скръстени ръце. Това е сигурен знак, много сигурен.

Господин Дж. Л. Б. Матекони паркира в двора. Той обичаше да паркира тук, като оставя достатъчно място на маа Рамотсве да маневрира, ако се наложеше да излезе с белия си микробус. После смени работните си обувки, вечно омазани с машинно масло, с кожени обувца, прашни и износени, с които обичаше да ходи из двора. Тръгна към лехата със зелен фасул, посаден лично от него под един мрежест навес. В страна като Ботсуана, суха и безводна, навесът над растенията беше от решаващо значение, защото предпазваше нежните зелени листа от прегарящото слънце и не позволяваше горещината да изсмуче и последната капка живителна влага, останала в почвата след напояването. Земята винаги беше страшно суха. Колкото и вода да излее човек тук, тя се изгубваше, погълната жадно, почти без следа. Но независимо от това хората продължаваха да упорстват и да се мъчат да създават малки островчета зеленина наред кафеникавата пустош.

Дворът на „Зебра драйв“ беше значително по-широк от съседните парцели и маа Рамотсве открай време възнамеряваше да го разчисти, но досега все не успяваше да се справи напълно с храсталаците — диворасляци, криви хилави дървета, висок буренак и трева, изсушена от слънцето. Зад тях имаше тясна ивица ничия земя, също обрасла, през която минаваше черен път. Хората предпочитаха този пряк път за града. Сутрин минаваха оттук на велосипеди и се чуваше как си тананикат или свирят с уста. Освен това, особено в събота вечер, тук се зачеваха и много бебета и маа Рамотсве често си казваше, че много от децата, които идват да си играят тук, са водени и от странния инстинкт да се завръщат там, където са били създадени.

Господин Дж. Л. Б. Матекони наля вода от външната чешма в тенекиената лейка. Маа Рамотсве дочу водата да барабани отвън и погледна през прозореца. Тя махна за поздрав на годеника си, който също ѝ махна и ѝ каза няколко думи, преди да понесе лейката към зеленчуковата леха. Маа Рамотсве се усмихна на себе си и си каза: „Сега съм с един добър мъж, който отива да отглежда боб в градината за мен“. Това беше мисъл успокоителна, радостна и топлеща и тя проследи с поглед отдалечаващата се фигура, докато изчезна зад акациите, които закриваха задната част на двора.

Господин Дж. Л. Б. Матекони се наведе под плетения навес и взе да излива водата много внимателно, почти капка по капка, върху всяко бобено стъбло поотделно. В Ботсуана всяка капчица бе скъпоценна и човек трябваше да е пълен глупак, за да използва маркуч и да разлива със струя вода на всички страни. А най-ефективно беше, стига човек да имаше такава възможност, да прокара капкова напоителна система, при която водата идва от един централен резервоар и по тънка памучна нишка стига до корените на растението. Това беше най-добрият начин за напояване: малки количества вода, доставяни право на корените, капчица по капчица. „Може би някой ден ще го направя — помисли си Господин Дж. Л. Б. Матекони. — Може би ще го направя, когато съм вече твърде стар да поправам коли и продам «Тлоквенг роуд спийди моторс». Тогава ще стана фермер както всичките ми предци. Ще се върна в нашите земи, в покрайнините на Калахари, ще седна под едно дърво и ще гледам как растат моите пъпеша.“

Той се наведе да погледне едно от бобените стъбла, което се беше оплело във въженцето, около което растеше. Докато оправяше внимателно стъбълцето, чу зад себе си някакъв шум. Тъп звук, сякаш камък се удари в нещо, а после сухо шумолене, което го накара веднага да се обърне. Като нищо можеше да е змия. Човек трябваше винаги да внимава за змии, които се спотайват навсякъде и неочаквано се хвърлят да нападат. Кобрата можеше да е много опасна — той имаше опит от няколко срещи с кобри. Ами ако беше дори мамба, разгневена, дето някой я безпокои? Мамбите са агресивни змии и не обичат хора да минават през територията им. След ухапване от мамба вероятността да оживееш е много малка, защото отровата им прониква в кръвта с мълниеносна бързина, парализира белите дробове и спира сърцето.

Ала не беше змия, а птица, която бе прелетяла от короната на едно дърво и бе стигнала земята, описвайки странна дъга над плетения навес. Беше паднала на земята и пляскаше с криле в пясъка, а около нея се вдигаше облаче прах. Тя се опита да стане още няколко пъти, а сетне притихна; беше папуняк с прелестни ивичести пера и коронка от черни и бели пера, които стърчаха като украшение на вожд.

Господин Дж. Л. Б. Матекони посегна към птицата, която го гледаше втренчено, но явно не можеше повече да се движи. Под перата гърдите ѝ се издигаха и спускаха почти незабележимо, после спряха. Той я вдигна, беше още топла, но съвсем отпусната. Обърна я, а от

другата страна оченцето ѝ — малко като семе на папая — висеше извадено и в перата се виждаше червено петно — там, където камъкът беше го ударил.

— Олеле — каза господин Дж. Л. Б. Матекони и после повтори: — Олеле.

Той остави птичката на земята и огледа ниските храсталаци.

— Ей, калпазани — извика той — Видях ви! Видях как убихте птичката!

Момчета, помисли си, най-обикновени хлапаци с прашки, крият се в храстите и убиват птички. Не защото са гладни, разбира се, а защото се забавляват. Разбира се, да убиваш гълъби или гривеци беше друго нещо — те се ядяха; но папуняци никой не можеше да яде и кой би убил такава дружелюбна птичка? Папуняци просто не се убиват.

Разбира се, че не можеше да хване момчетата и да ги пита. Те отдавна бяха избягали или се криеха в храстите и му се смееха в шепи. Не му оставаше нищо друго, освен да изхвърли малкото трупче, да го изядат плъхове или змии. Някое животинче щеше да извади късмет.

Господин Дж. Л. Б. Матекони тръгна към къщата, натъжен от смъртта на папуняка, от състоянието на фасула и от всичко. На прага на кухнята го посрещна маа Рамотсве.

— Виждал ли си Пусо? — попита тя. — Играеше в двора. Но стана време за вечеря, а не се връщал. Аз го виках, може да си ме чул.

— Не съм го виждал — каза господин Дж. Л. Б. Матекони. — Бях там отзад... — той млъкна.

— И какво? — каза маа Рамотсве. — Той там ли е?

Господин Дж. Л. Б. Матекони за миг се поколеба.

— Мисля, че да — каза той бавно. — Мисля, че е там и има прашка.

Двамата се отправиха към зеленчуковата градина и надникнаха в храстите от другата страна на оградата.

— Пусо! — извика маа Рамотсве. — Знаем, че се криеш. Излизай оттам или аз ще те измъкна.

Изчакаха за миг. После маа Рамотсве пак извика.

— Пусо! Там си! Знаем, че си там!

На господин Дж. Л. Б. Матекони му се стори, че нещо шавна във високата трева. Едно момченце чудесно можеше да се скрие на такова място, но ако се наложеше, можеха много лесно да го измъкнат оттам.

— Пусо! Там ли си? Излизай веднага!

— Не съм там! — чу си ясният глас на момчето. — Не съм!

— Калпазанин! Как да не си там? А тогава кой говори?

Последва тишина, после клоните на храсталаците се разтвориха и момчето изпълзя навън.

— Уби един папуняк с прашка — прошепна господин Дж. Л. Б. Матекони. — Видях го.

Маа Рамотсве затаи дъх. Момчето се приближи към тях с наведена глава, без да вдига поглед от земята.

— Иди си в стаята, Пусо — каза тя. — Иди си в стаята и стой там, докато не те извикаме.

Момчето вдигна поглед. Лицето му беше обляно в сълзи.

— Мразя те — каза то. После погледна господин Дж. Л. Б. Матекони. — И тебе също.

Думите му увиснаха във въздуха между двамата възрастни. Те стояха като онемели, а момчето мина покрай тях и побягна към къщата, без да се обърне да погледне нито господин Дж. Л. Б. Матекони, нито маа Рамотсве.

---

[1] Езикът на народността тсуана. — Бел.прев. ↑

[2] Африкански националистичен лидер, първият президент на Ботсуана. — Бел.прев. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ПОВЕРЕТЕ ДЕЛАТА СИ В МЪЖКИ РЪЦЕ

Нищо не беше наред при маа Рамотсве. Първо, тази потискаща вечер с разстроената Мотолели и момчето, което се държа така необяснимо, уби един папуняк, а после цяла вечер не им проговори. С Мотолели, разбира се, имаше да се изясняват още това-онова, на тя поне се беше поразведрила след разговора си с маа Рамотсве. С момчето обаче нещата не стояха така. То млъкна, отказа да вечеря и не обръщаше внимание на думите им. Двамата с господин Дж. Л. Б. Матекони нямаха намерение да го наказват заради птичката и човек би очаквал, че той ще оцени това, но изобщо не стана така. Наистина ли ги мразеше? Но защо, след като те му бяха дали само любов и грижи? Така ли беше със сирачетата? Маа Рамотсве знаеше, че децата, които са преживели нещо страшно като съвсем малки, стават затворени и необщителни. А в края на краищата това момченце го бяха заровили живо като бебе. Такова нещо не можеше да не остави следа. Но защо реагираше така рязко и агресивно, след като дотогава беше напълно щастлив? Това я озадачаваше. Налагаше се да отиде до сиропиталището и да се срещне с маа Потокване. За маа Потокване нямаше тайни в поведението на децата.

Но това не беше всичко. Появи се нещо, което изискваше да се вземат незабавни мерки — иначе под заплаха бе самата „Дамска детективска агенция № 1“. Маа Макутси съобщи вестта за това на сутринта след потискащата вечер на „Зебра драйв“.

— Имам много лоши новини — каза маа Макутси, щом маа Рамотсве влезе в офиса. — Цял час седя тук и ми се реве.

Маа Рамотсве погледна своята помощничка. Чудеше се дали ще може да понесе още неприятни изненади след снощи. Проблемите с децата ѝ бяха дошли в повече и сега копнееше за един спокоен ден. И да нямаше клиенти, все едно. Даже щеше да е по-добре изобщо да нямаше. Достатъчно главоболия ѝ създаваха собствените ѝ проблеми, та да вземе да се занимава и с чуждите.

— Налага ли се да ми го казваш? — попита маа Рамотсве. — Не съм в настроение за проблеми.

Маа Макутси сви устни.

— Много е важно, маа — каза тя строго, сякаш правеше забележка на някого за безотговорното му поведение. — Не мога да се направя, че не съм видяла това, което видях.

Маа Рамотсве седна на бюрото си и впери поглед в маа Макутси.

— В такъв случай е най-добре ми разкажи. Какво е станало?

Маа Макутси свали очила и ги избърса в подгъва на полата си.

— Ами... вчера следобед, маа, може би помните, че си тръгнах малко по-рано оттук, към четири.

Маа Рамотсве кимна.

— Каза, че трябва да пазаруваш.

— Да — потвърди маа Макутси. — И отидох на пазар. Отидох до базара Брудхърст. Там има един магазин, където продават много евтини чорапи. Искях да отида там.

Маа Рамотсве се усмихна.

— Винаги е хубаво да пазаруваш на сметка. И аз така правя.

Маа Макутси чу забележката, но продължи:

— Там има — по-право имаше — един магазин за домашни потреби. Може би го знаете. Собственикът замина и затвори магазина. Спомняте ли си?

Да, маа Рамотсве си спомняше. Оттам беше купила веднъж подарък за рожден ден — една голяма чаша с нарисувано конче, на която дръжката беше паднала почти веднага.

— Това място известно време беше празно — продължи маа Макутси, — но когато вчера следобед минах оттам, точно в четири и половина, видях един непознат човек, който закачаше пред магазина нова табела. И освен това през прозореца видях как нареждат вътре офис мебели. Нови маркови мебели. — Тя хвърли поглед върху старите мебели на техния офис: старото сиво шкафче с едно чекмедже, което не се отваряше както трябва, бюрата с издраскани плотове, паянтовите столове. Маа Рамотсве улови погледа ѝ и предположи какво следва — предложение да подменят обзавеждането. Маа Макутси беше говорила с някой търговец в Брудхърст и беше договорила изгодни цени. Но това беше невъзможно. Бизнесът и без това вървеше на загуба. Само благодарение на „Глоквенг роуд спийди моторс“ и фактът, че сервизът

плащаше заплатата на маа Макутси, агенцията изобщо продължаваше да съществува. Ако не беше господин Дж Л. Б. Матекони, те щяха да бъдат принудени да я затворят още преди няколко месеца.

Маа Рамотсве вдигна ръка да спре маа Макутси.

— Съжалявам, маа Макутси, но сега не можем да си позволим ново обзавеждане. Просто нямаме пари.

Маа Макутси я зяпна.

— Аз нямах предвид това — каза тя. — Имах предвид нещо съвсем друго. Тя замълча, така че маа Рамотсве да почувства колко нетактично я беше прекъснала.

— Съжалявам — каза маа Рамотсве. — Кажи какво си видяла.

— Нова детективска агенция — продължи маа Макутси. Огромна. Нарича се „Детективска агенция с гарантиран резултат“.

Маа Макутси скръсти ръце и впери поглед в своята работодателка, за да види ефекта от току-що казаното. Маа Рамотсве присви очи. Вестта наистина беше драматична. Тя толкова бе свикнала да е единственият частен детектив в града, а всъщност и в цялата страна, и никога не беше допускала, че може да има конкуренция. Това бе възможно най-неприятната новина, която можеше да чуе, и за миг й се прииска да вдигне ръце и да извика, че се предава. Но това беше само една мисъл, нищо повече. Маа Рамотсве не беше от хората, които се предават така лесно, дори и да си имаше проблеми със сирачетата в къщи и недостиг на клиенти в работата, това не беше причина да хлопне кепенците. И тъй, тя изправи гръб и се усмихна на маа Макутси.

— Всеки бизнес трябва да очаква конкуренция — каза тя. — И ние не правим изключение. Не можем да си въобразяваме, че тази работа вечно ще я вършим само ние, нали така?

Маа Макутси се колебаеше.

— Не — каза тя най-накрая. — Това сме го учили в „Ботсуанския колеж за секретарки“. Нарича се „принцип на конкуренцията“.

— Така ли? И какво гласи този принцип?

Маа Макутси се смути за миг. Тя бе изкарала 97% на държавния изпит в Ботсуанския колеж за секретарки, това беше всеизвестно, но доколкото си спомняше, никой не я беше изпитвал върху принципа на конкуренцията.

— Означава, че има конкуренция — оповести тя. — Не може само една фирма да упражнява един бизнес. Винаги има повече от една фирма в един бизнес.

— Вярно — каза маа Рамотсве.

— Това значи, че ако едно предприятие се развива и носи приходи, задължително ще се появи още някой, който да се опитва да го развива — продължи маа Макутси. — Човек с нищо не може да попречи на това. И всъщност то е здравословно.

Маа Рамотсве не беше убедена.

— Достатъчно здравословно, за да ни вземе хляба — каза тя.

Маа Макутси кимна.

— Но освен това сме учили, че човек трябва добре да познава конкуренцията си. Спомням си, това са ни го преподавали.

Маа Рамотсве се съгласи и маа Макутси продължи:

— Трябва да проведем свое разследване — каза тя. — Трябва да отидем и да видим що за хора са това и какво могат. Тогава ще знаем и каква конкуренция имаме.

Маа Рамотсве извади ключовете от белия микробус.

— Права си, маа Макутси — каза тя. — Трябва да отидем и да се представим на тези нови детективи. Тогава ще знаем какво представляват.

— Да, но има и още нещо — каза маа Макутси. — Тези нови детективи не са жени. Те са мъже.

— А! Това е хубаво — каза маа Рамотсве. — И също така е лошо.

Не беше трудно да открият „Детективска агенция с гарантиран резултат“. Една голяма табела, подобна на тази, която висеше на входа на „Дамска детективска агенция №1“, оповестяваше името на фирмата, а под надписа имаше нарисуван усмихнат мъж, скръстил ръце зад едно бюро, видимо много доволен. А под тази картинка с големи червени букви пишеше:

„ОТБОР ОТ ОПИТНИ СПЕЦИАЛИСТИ, ОТДЕЛ ЗА КРИМИНАЛНИ РАЗСЛЕДВАНИЯ, ОТ
НЮ ЙОРК, ОТЛИЧЕН РЕЗУЛТАТ!“

Маа Рамотсве паркира белия си микробус на отсрещния тротоар, под една акация, която даваше добра сянка.

— Така значи! — каза тя приглушено, макар че никой отвън не можеше да я чуе. — Значи това е конкуренцията.

Маа Макутси, която се возеше до нея, се наведе, за да погледне. Маа Рамотсве беше с внушителна фигура, с традиционно телосложение, както тя обичаше да казва за себе си, и не беше лесно маа Макутси да види отвратителната табела.

— Отдел за криминални разследвания — каза маа Рамотсве. — Това значи бивши ченгета. Новините не са добри. Всички ще изпаднат във възторг от идеята да поверят проблемите си именно в ръцете на бивши ченгета.

— Пък и от Ню Йорк — въздъхна възхитено маа Макутси. — Това ще направи най-голямо впечатление. Всички са гледали филми за нюйоркски ченгета и всички знаят колко са добри.

Маа Рамотсве стрелна с поглед маа Макутси.

— Да нямаш предвид, че са супермени? — попита тя.

— Да — каза маа Макутси. — Нещо като супермени.

Маа Рамотсве отвори уста да каже нещо на своята помощничка, но се отказа. Тя беше добре запозната с академичните постижения на маа Макутси в Ботсуанския колеж за секретарки — едва ли някой би пропуснал да забележи дипломата в рамка, която висеше над бюрото на маа Макутси, но понякога маа Макутси проявяваше необикновена наивност. Супермени, как не! Маа Рамотсве не разбираше как може някой, минал предучилищната възраст, да проявява интерес към подобни глупости. Но хората все пак се интересуваха. Когато в киното — чийто богат собственик имаше къща на „Ниерере Драйв“ — пристигнеше такъв филм, винаги се трупаха огромни тълпи пред касата. Разбира се, някои от хората, които чакаха за билети, бяха влюбени, които не се интересуваха особено от това, което ще става на екрана, но други влизаха заради филма.

Нямаше смисъл да спори с маа Макутси на тема супермени. Който и да беше отворил тази агенция, ако ще да беше дошъл направо от Ню Йорк, едва ли беше супермен.

— Ще влезем и ще се представим — каза маа Рамотсве. — Вътре има хора. Виждам, че са започнали работа.

— По някой важен случай — каза маа Макутси унило.

— Може би. А може би не. Когато хората минават покрай „Дамска детективска агенция №1“ и ни виждат през прозорците, може би си мислят, че работим по някой важен случай. А пък през повечето време ние просто си седим вътре, прием ройбос и четем „Ботсуана дейли нюз“. Това, което се вижда, понякога е само привидно.

На маа Макутси това изказване се видя твърде пресилено. Вярно е, че в момента не бяха особено заети, вярно, че в офиса се изпиваха внушителни количества ройбос, но невинаги беше така. Имаше времена, в които бяха затрупани от работа и минувачите можеха с право да си мислят, че вътре се работи здравата. Така че маа Рамотсве не беше права, но нямаше смисъл да се спори с нея, защото тя изглеждаше много мрачна. Нещо беше станало на „Зебра драйв“, каза си маа Макутси, защото иначе за нея беше характерно доброто настроение.

Те пресякоха улицата и стигнаха до вратата на малкото магазинче, където сега се помещаваше „Детективска агенция с гарантиран резултат“. Отпред имаше широка витрина, матирана до средата така, че отвън навътре не се виждаше нищо друго, освен главите на хората, които работеха в офиса. На прозореца имаше и снимка на група мъже на фона на някаква доста внушителна сграда. Мъжете бяха до един с широкополи шапки, които скриваха лицата им и беше невъзможно да видиш чертите им.

— Това не е хубава снимка. Пълна безсмислица — отбеляза маа Рамотсве.

На вратата, също остъклена, висеше надпис „Моля, влезте, не е нужно да чукате“. Но маа Рамотсве, която високо ценеше традициите, една, от които повеляваше, че човек, преди да влезе някъде, винаги трябва да почука и да извика „Ко-ко!“, потропа и извика „Ко-ко!“, а после бутна вратата и влезе.

— Не е необходимо да чукате, маа — каза мъжът зад бюрото. — Просто влезте.

— Винаги чукам, раа — каза маа Рамотсве. — Така е редно.

Мъжът се усмихна.

— В моя занаят невинаги е много разумно да се чука по вратите — каза той. — Това предупреждава хората да спрат да правят това, което правят.

Маа Рамотсве се разсмя на шегата.

— А това не е препоръчително!

— Никак. Но както виждате, аз не правя нищо лошо. Колко жалко. Просто си седя и очаквам две красиви дами като вас да ми дойдат на посещение.

Маа Рамотсве стрелна с поглед маа Макутси, преди да отговори.

— Вие сте много мил човек, раа — каза тя. — Не всеки ден ми казват, че съм красива. Прекрасно е, че има и такива дни.

Мъжът зад бюрото разтвори ръце.

— Когато човек е детектив, маа, той свиква да забелязва всичко. Видях ви да влизате и веднага си казах: „Ето, две много, много красиви дами влизат при мен. Днес имам щастлив ден...“

Той млъкна, после скочи на крака и пак седна. След това се плесна по челото.

— Но, маа, какво приказвам! Вие сте маа Рамотсве, нали? „Дамска детективска агенция № 1“? Виждам съм ваша снимка във вестника! И стоя тук и ви обяснявам какво значи да си детектив! А през цялото време вие и маа... маа...

— Макутси — обади се другата. — Аз съм помощник-детектив в „Дамска детективска агенция № 1“. Завършила съм Ботсуанския колеж за секретарки...

Мъжът кимна и я прекъсна.

— Аха, значи там...

Маа Рамотсве видя как се отразиха на маа Макутси тези думи. Сякаш ток я бе ударил.

— Чудесен колеж — отсече маа Рамотсве и после побърза да смени темата. — А как е вашето име, раа?

— Аз съм господин Бутелези — каза мъжът и й протегна ръка. — Цефас Бутелези, бивш служител на Отдела за криминални разследвания.

Маа Рамотсве стисна ръката му, а после и маа Макутси, макар и неохотно. Сетне, поканени да седнат от господин Бутелези, те предпазливо се настаниха в лъскавите нови столове срещу бюрото му.

— Бутелези е известно име — каза маа Рамотсве. — Роднина ли сте с онзи Бутелези?

Г-н Бутелези се разсмя.

— А не може ли да попитаме дали той е мой роднина? Ха-ха!

Маа Рамотсве почака за миг.

— Е, роднина ли ви е? — попита тя.

Господин Бутелези посегна към цигарите на бюрото си и извади една.

— Много хора носят името Бутелези — каза той. — И много хора не го носят. Хората носят имена като Нкомо или Рамафоза, или някое друго. Но това не ги прави истински Нкомо или истински Рамафоза, нали? Има много имена, нали?

Маа Рамотсве кимна в знак на съгласие.

Вярно е това, раа. Има много имена.

Господин Бутелези си запали цигарата. Той не бе предложил цигари на гостите си — не че те биха приели, те не пушеха, — но това беше знак на неуважение, поне според маа Макутси, която, след пренебрежителната забележка по адрес на колежа ѝ, наблюдаваше най-критично поведението на новоизпечения си конкурент.

Маа Рамотсве бе очаквало отговор на въпроса си, но сега разбра, че няма да получи такъв.

— Разбира се — каза тя. — Това е зулуско име. Вие сте от тези земи, нали, раа?

Господин Бутелези отлепи късче тютюн от предните си зъби.

— Моят працядо е зулус от Натал — каза той. — Но прабаба ми е тукашна, тсуана. С дядо ми са се запознали, когато тя била на работа в Южна Африка. Тя ме записа в ботсуанско училище, а когато го завърших, се върнах при тях в Южна Африка. Ето защо станах полицаи в Йоханесбург. Сега съм тук, в родината на майка си.

— А от табелата ви виждам, че сте били и в Ню Йорк? — каза маа Рамотсве. — Имали сте бурен живот, раа!

Господин Бутелези погледна настрани, сякаш за да си припомни своя бурен и разнообразен живот.

— Да, Ню Йорк. Бил съм и в Ню Йорк.

— Хареса ли ви там, раа? — попита маа Макутси. — Винаги съм мечтала да отида в Ню Йорк.

— Ню Йорк е много голям град, — каза господин Бутелези. — Леле-мале! Колко много сгради има!

— А колко време живяхте там? — попита маа Макутси. — Много години ли?

— Не много — каза господин Бутелези.

— Колко време? — настоя маа Макутси.

— Вие живо се интересувате от Ню Йорк, маа — каза господин Бутелези. — Трябва лично да го посетите. Не се кланяйте само на разкази. Вижте го със собствените си очи. Страшна работа е!

За миг се възцари тишина, въпросът на маа Макутси увисна във въздуха: колко време? Господин Бутелези дръпна от цигарата си и издуха дима към тавана. Изглежда настъпилата тишина ни най-малко не го притесняваше, но след малко той се пресегна и плъзна към маа Рамотсве едно сгънато листче.

— Това е нашата брошура, маа. Радвам се, че мога да ви я предложа. Нямам нищо против в града ни да има повече от една детективска агенция. Той се разраства бързо, не е ли така? Има работа и за двама ни.

„Ами аз — каза си маа Макутси. — Ами аз? Не сме ли трима души в този офис. Или аз не съществувам за тебе, господинчо?“

Маа Рамотсве взе евтината брошурка. Отпред имаше снимка на господин Бутелези, издокаран в много официален костюм, седнал зад някакво друго бюро. Тя прелисти страницата. Още една снимка на господин Бутелези, този път прав, застанал пред черен автомобил, на фона на някакви високи сгради, твърде неясни впрочем. Между него и сградите като че ли нямаше нищо и там сякаш се стелеше странна мъгла. Никакви други фигури не се виждаха на снимката, под която имаше надпис: „Ню Йорк.“

Тя зачете текста на съседната страница: „Ако нещо ви тревожи, ако съпругът ви се прибира късно вечер и мирише на дамски парфюм, ако някой от служителите ви продава вашите фирмени тайни, не разчитайте на случайността. Поверете своите грижи в ръцете на истински МЪЖ!“

Този текст оказа върху маа Рамотсве същия ефект, какъвто забележката относно Ботсуанския колеж за секретарки имаше върху маа Макутси. Тя мълчаливо плъзна брошурата към своята помощничка, която намести очилата си и я прочете.

— Много ни беше приятно да се запознаем с вас, раа — произнесе маа Рамотсве с известно усилие. Лицемерието всякога я затрудняваше, но добрите обноски го изискваха понякога, независимо че то й струваше свръхчовешко усилие. — Трябва да се срещнем отново, да обсъдим заедно някой заплетен случай.

Господин Бутелези засия в усмивка.

— Това би било чудесно, маа. С вас да разговаряме на професионални теми... — каза той.

— И с маа Макутси — каза маа Рамотсве.

— Разбира се — господин Бутелези хвърли бърз и небрежен поглед към другата си гостенка.

Маа Макутси понечи да върне брошурата на господин Бутелези, но той настоя да я задържат. После двете жени се изправиха и любезно, макар и твърде хладно, си взеха довиждане. Те излязоха от магазина, като затвориха може би малко по-силно вратата след себе си. Навън те пресякоха улицата в пълно мълчание. Докато маа Рамотсве не запали белия си микробус, не зави и не се отправи към дома, не се чу нито една дума.

— Така! — каза маа Рамотсве.

Маа Макутси искаше да отговори нещо, но не можа да измисли нищо подходящо за случая. Нищо не можеше да изрази възмущението ѝ от факта, че за Ботсуанския колеж за секретарки се произнесоха като за „това място“. Така че и тя каза: „Така“; и с това се свърши целият разговор.

ПЕТА ГЛАВА

РАЗГОВОРЪТ КАТО ЛЕЧЕНИЕ

Те се върнаха в офиса в пълно мълчание. На маа Макутси ѝ се щеше да поговорят, но само един поглед към маа Рамотсве, която седеше зад волана със силно смръщени вежди — изражение, което маа Макутси виждаше за първи път на лицето ѝ, — я отказа от всякакъв опит за обсъждане на току-що протеклата среща с господин Бутелези. Нямаше съмнение какво впечатление бе оставил върху маа Рамотсве техният новоизпечен колега — ако изобщо можеше да се нарече така. Как смееше той да седи там и да разговаря по такъв снизходителен начин с маа Рамотсве, доайена в професията „частен детектив“ в Ботсуана? Как смееше да се държи така, сякаш не тя, а той е човекът с опит, а маа Рамотсве е начинаеща? Ами фукливата му брошура, която маа Рамотсве стискаше в ръката си и едва се сдържаше да не изхвърли през прозореца на микробуса, смачкана на топка? Съвсем естествено е хората да се доверят на мъж, ако точно това желаят, но това не означаваше, че мъжът ще се справи по-добре. „Дамска детективска агенция №1“, както бе станало съвсем ясно от самото начало, не беше никакво бюро за услуги от жени за жени, това беше агенция, която предлагаше професионални услуги за всички, независимо от техния пол. И името ѝ не претендираше за никакви особени таланти на жените като частни детективи (макар че на някой можеше и така да му се стори), ами чисто и просто подсказваше, че в тази агенция работят дами.

Маа Рамотсве паркира белия си микробус точно зад сервиза, пред задната врата на сградата, в която се помещаваше тяхната агенция под покрива на „Глоквенг роуд спийди моторс“. Господин Дж. Л. Б. Матекони преглеждаше на стенда шасито на един катастрофирал син минибус и тъкмо показваше нещо на единия от чираците си. Той весело им махна, маа Рамотсве отвърна на поздрава му, но не се отби да си поговорят, както обикновено. Вместо това двете с маа Макутси

си влязоха право в агенцията и се настаниха зад бюрата в мрачно мълчание.

Маа Макутси имаше да обработва сметки и документация на сервиза и се заложи за работа. Маа Рамотсве, която беше член на комитета на Англиканската лига на жените за социално подпомагане, трябваше да прочете протокола от една среща и да приготви писмено извлечение до Министерство на социалното развитие. Тя се зае със задачата си, но не можеше да са съсредоточи и след около двайсет минути осъзна, че не е в състояние да съчини писмото до заместник-министъра. Не успяваше да подбере точните думи и изрази и след малко се изправи и излезе навън.

Беше приятно време, непосредствено след най-горещите месеци и преди зимата. Не че в тази страна имаше истинска зима. Нощите, разбира се, можеше да бъдат и мразовити, с онзи сух студ, който пронизва до кости, но зимните дни обикновено биваха слънчеви и ясни, а въздухът направо можеше да се пие, толкова бе кристалночист и свеж. Въздух с аромат на дим от дърва, въздух, който те изпълва с благодарност, че си тук, точно в тази страна и никъде другаде. Това време, когато тревата вече кафенееше, но все още из нея личаха зелени островчета, според маа Рамотсве бе най-прекрасният сезон в цялата година. Отвън, застанала под акациите, с лице към Тлоквенг, тя гледаше как няколко магарета пасат тревата край пътя. Гневът ѝ почти бе преминал и сега, като гледаше как скромните магарета безметежно пасат, маа Рамотсве усети, че душевното ѝ равновесие се възвръща. Проблемите с децата не бяха чак толкова сериозни. Нормално бе момченцата да се държат по-особено (също като мъжете). Колкото до Мотолели, подигравките в училище са нещо, което се случва на всеки, това е неразрешим и всеобщ проблем. Щеше да поговори с маа Потокване и тя щеше да я посъветва какво точно да направи.

Господин Бутелези беше доста по-голям проблем, но все пак, представляваше ли наистина сериозна заплаха? Той беше самодоволен и самонадеян, но това не значеше, че ще ѝ отнеме бизнеса. Когато човек си има грижи, той не желае да слуша празни приказки и хвалби, а има нужда от внимание и добро отношение. Онези смешни снимки със сигурност щяха да отблъснат хората, а не да ги привлекат. Хората могат да различават истината от лъжата, нали? Както Кловис Андерсън пишеше в „Принципи на работата на частния детектив“, всеки, който е

дошъл в тази професия, защото от разни филми и книги е останал с впечатлението, че тя носи блясък и слава, е в голяма грешка. Естествено, господин Бутелези никога не беше чел Кловис Андерсън. („Трябваше аз направо да го попитам — каза си маа Рамотсве, — това щеше да го постави на място“).

Тя отмести поглед от пътя и се загледа надалеч. Там долу, където се редяха короните на евкалиптите, посадени преди много години, още по времето, когато Габороне беше се наричал Селището на вожда Габороне. Те вече бяха същинска гора. Тя се боеше от тази гора, незнайно защо, и никога не се разхождаше там сама. Мястото навяваше тъга, с високите си червеникавокафяви термитници, с пътеките, които не водеха до нито една къща, ами просто се губеха и свършваха пред някое сечище, осеяно със стърготини. Сега между дърветата пасяха крави и тя чуваше звъна на хлопатарите им, но все пак се извърна и потръпна — не беше добро това място.

Магаретата се пощуряха край пътя и после спряха — чудеха се дали да пресекат, или не. Някакво момче им викна й хвърли камък към тях, за да ги накара да се раздвижат. Викаше ги по имена: „Счупено ухо, Счупено ухо! Дръгльо, Дръгльо! Хайде, размърдайте се!“

„Кое ли е Счупено ухо“ — помисли си тя, всички магарета си имаха чудесни уши, а и никое, като се загледа човек, не беше по-кльощаво от другите. Тя стоеше и си мислеше затова как хората кръщават животните си, когато една кола отби от пътя, заобиколи два пъти „Тлоквенг роуд спийди моторс“ и паркира до белия микробус. Маа Рамотсве видя как от колата слезе висок, добре сложен мъж на около четирийсет години.

— Думела^[1], маа — каза мъжът и се приближи. — Може ли да ме упътите? Търся „Дамска детективска агенция №1“.

Маа Рамотсве си даде сметка, че сигурно изглежда малко занесена, застанала край пътя, зяпнала магаретата — сякаш е другаде и не присъства напълно.

— Това съм аз, раа. Съжалявам. Бях се замислила за нещо. — Тя посочи магаретата. — Слушах как момчето вика магаретата по име. Бях се разсеяла.

Мъжът се разсмя.

— А защо да се извинявате? Няма нищо лошо човек да гледа магарета, крави или каквото и да е. Самият аз обичам да гледам стадата. Мога да ги гледам с часове.

— Кой ли не би могъл? — отвърна маа Рамотсве. — Баща ми разбираше от добитък. Щом погледнеше една крава и можеше да каже много неща за стопанина ѝ.

— Има такива хора — съгласи се мъжът. — Това е голяма дарба. Може би и вие я имате. Може би сте способна да разпитвате кравите и те да ви казват разни неща.

Маа Рамотсве се разсмя. Този мъж веднага я спечели — не знаеше кой е, но представляваше пълна противоположност на господин Бутелези. Този мъж не можеше да си го представиш да се снима с широкопола шапка пред лимузина.

— Да ви се представя, казвам се Молефело и идвам от Лобатсе — каза мъжът. — Инженер съм, но имам хотел в Лобатсе. Преди се занимавах със строителство, но сега само седя в един офис и управлявам хотела си и други сгради. Не е кой знае колко забавно.

Маа Рамотсве слушаше много внимателно. Беше чувала името му някъде. Познаваше Лобатсе и беше отсядала веднъж-дваж в неговия хотел с господин Дж. Л. Б. Матекони, когато бяха отишли да посетят братовчедка ѝ. В интерес на истината последният път, когато отседнаха там, тя яде нещо, от което се почувства много зле, но сега не беше моментът да говори за това.

— Нека влезем в офиса — предложи тя, като посочи към вратата. — Ще седнем удобно и помощничката ми ще ни направи чай.

Господин Молефело погледна към прозорците на офиса. Виждаше се как маа Макутси наднича оттам.

— Дали не може да останем отвън? — каза той колебливо. — Времето е толкова приятно и... — Той направи пауза, преди да продължи — Всъщност това, което искам да ви кажа, е твърде лично, маа. Много, много лично. Дали не може просто да се разходим отвън и да си поговорим? Да се поразходим, а? Бих могъл да ви разказвам по пътя.

Маа Рамотсве се бе сблъсквала и преди това с притеснение у своите клиенти и знаеше, че няма полза да ги убеждава в обратното. Ако искаха да разкажат нещо наистина лично, присъствието на друг човек ги притесняваше. Разбира се, нямаше нищо, или почти нищо,

което да не беше чувала. Нищо не би могло да я шокира, въпреки че понякога се удивляваше на това, с какво умение хората сами си усложняват живота.

— С удоволствие ще се разходя — каза тя на господин Молефело. — Само ще предупредя помощничката си, че излизам, и съм готова.

Те поеха по пътеката зад сервиза, която водеше към пасището. Сред храстите се носеше сладкият мирис на пасящите стада. Вървяха, господин Молефело говореше, а маа Рамотсве го слушаше.

— Може да ви се види чудно, маа, защо ви говоря всичко това, но трябва да ви кажа, че аз вече не съм същият човек. Преди два месеца с мен се случи нещо, което ме накара да се замисля дълбоко над живота си, над това, как съм живял досега и как ще живея занапред. Ето какво имам предвид.

Пред вас не стои никакъв злодей, нито престъпник. Пред вас стои човек, може би съвсем обикновен, човек като всички останали. В Ботсуана има хиляди като мен. Обикновени хора. Нито много умни, нито много глупави. Обикновени.

— Много сте скромни, раа — прекъсна го маа Рамотсве. — Вие сте инженер, нали? За това се иска много ум.

— Всъщност не е така. Трябва да се справяте с математиката и с техническото чертане. Но за това се изисква само практичност и здрав разум. — Той замълча и после продължи: — Но не това те прави обикновен, а фактът, че всеки мъж има в живота си и добри, и лоши постъпки. Едва ли има мъж, който да не е извършвал нищо лошо в живота си. Вероятно няма такъв.

— Нито пък такава жена — каза маа Рамотсве. — Жените са точно толкова лоши, колкото и мъжете. А понякога и по-лоши.

— Не зная. Не познавам много жени така добре. Не знам как постъпват жените. Но не става въпрос за това. Говорех за мъжете, а мисля, че знам как постъпват те.

— Направили сте нещо лошо? — попита маа Рамотсве с равен тон. — Това ли се опитвате да ми кажете?

Господин Молефело кимна.

— Да. Но не се тревожете, не съм убил никого. Ще ви кажа какво съм извършил, макар че не съм казвал досега на никой друг. Но първо искам да ви разкажа какво ми се случи преди няколко месеца. Тогава ще разберете защо искам да говоря с вас.

Както ви казах, притежавам хотел в Лобатсе. Той е доста добре посетен — в него се вдигат много сватби. С парите, които донесе този хотел, аз купих земя близо до границата с Намибия, всъщност точно на границата. От Лобатсе дотам са четири часа път с кола, така че не мога да пътувам всяка седмица. Но съм наел човек, който се грижи за всичко, а освен него там живеят още няколко семейства, които също работят за мен.

— А този човек разбира ли от животни? — попита маа Рамотсве.
— Това е много важно.

— Да, разбира от животни. Но освен това разбира и от щрауси. Там гледам голямо ято щрауси, сред тях има наистина чудесни птици. Големи. Много силни. Мястото е добро за отглеждане на щрауси.

Маа Рамотсве не разбираше нищо от щрауси. Беше ги виждала, разбира се, и знаеше, че много хора ги ценят. Но според нея щраусите бяха жалък заместител на говедата. Тя си представи земите в страната, пълни с щрауси, вместо с крави. В какво странно място би се превърнала Ботсуана, място без достойнство.

— Месото на моите щрауси е известно с доброто си качество — продължи господин Молефело. — Освен това добре се размножават. Има един, който е много мил с женските и има много малки. Той е прекрасен екземпляр и аз го държа зад специална ограда, за да не се бие с другите мъжки птици. Виждал съм го как рита. Олеле! Ако ритне така човек, ще го разполови. Не преувеличавам. На две половини. От горе до долу.

— Трябва да внимавам — каза маа Рамотсве.

— Веднъж съм виждал човек, ритнат от щраус. Беше брат на един от онези мъже, които работят в моята ферма. Болен, слаб човек. Много отдавна, още като дете, се изплашил от крава и си ударил гърба. Не могъл да порасне нормално заради изкривяване на гръбнака. Не можел да върши тежка работа. После се разболял от туберкулоза и състоянието му се влошило още повече. Предполагам, че постоянната кашлица много изтощава човека.

Един ден той дойде да навести брат си и там го почерпили с бира, макар че толкова болен човек не би трябвало да пие. Бирата му харесала, той добил кураж от нея, за първи път в живота си. Приближил се до високата ограда, зад която държим щраусите, и я прескочил. Близко до оградата стоял един щраус, който много се изненадал, като видял как човекът тича към него и размахва ръце, все едно са криле. Щраусът се опитал да избяга, но си закачил крилото за оградата. Мъжът успял да го хване и тогава щраусът го ритнал.

Аз чух олелията, чух как викат след онзи човек, когато прехвърлял оградата, и излязох да видя какво става. Видях го в момента, в който се опитваше да сграбчи щрауса за опашката и после видях как се издига във въздуха и как пада с тъп удар на земята. Повече не се вдигна, остана да лежи там, а щраусът стоеше до него и го наблюдаваше. Беше свършено.

Маа Рамотсве сведе поглед към земята и се замисли за клетия човечец с кривия гръбнак.

— Жалко за човека — каза тя. — Стават такива тъжни неща, а ние понякога дори не разбираме за тях. Непрекъснато се случват такива нещастия, които Господ изпраща на Африка.

— Да — каза господин Молефело. — Права сте, маа. Понякога светът може да бъде много жесток към нас, хората.

Те извървяха няколко крачки в мълчание, замислени върху думите на маа Рамотсве. После господин Молефело продължи.

— Сега да ви разкажа какво ми се случи преди няколко месеца. Това не е само разказ. Това е нещо, което ще ви помогне да разберете защо дойдох да се срещна с вас.

Преди няколко месеца отидох във фермата заедно с жена си и двамата си сина. Те са здрави и силни момчета — едното е ей толкова високо, а другото — толкова — показва той с длан, обърната нагоре. Никога не бива да се показва с длан надолу, защото това може да потисне духа на човека, за когото се говори. — Имахме намерение да останем там цяла седмица, но на втората нощ се случи нещо, което промени всички планове. Група мъже отвъд границата нападناха фермата. Дойдоха през нощта, на коне. Бяха крадци на щрауси.

Маа Рамотсве се спря и погледна стреснато господин Молефело.

— Има крадци на щрауси? Крадат щрауси?

Господин Молефело кимна.

— При това са много опасни хора. Движат се във въоръжени групи и подгонват щраусите към границата с Намибия. Намибийците твърдят, че се опитват да уловят тези банди, но никога не достигат полицаи. Никога. Те казват, че ги търсят, но как ще намериш хора, които живеят в горите и в гъсталаците, на биваци? Те са като призраци. Нападат нощем и после изчезват. По-скоро призрак ще уловиш, отколкото хора като тези. Това са хора без имена, без род, без нищо. Те са като леопарди.

Когато те дойдоха, аз вече спях в къщата. Спя леко и чух шум в къщата на щраусите. Станах от леглото, за да проверя, да не би да се е промъкнало някое животно и да ги е нападнало — лъв или пък хиена. Взех един голям фенер и пушката си и тръгнах по пътеката към къщата на щраусите. Нямаше нужда да паля фенера, защото навън светеше огромна лула, от която нещата хвърляха даже сенки.

Бях почти стигнал до къщата, когато изведнъж нещо ме събори на земята. Изпуснах пушката и фенера, лицето ми беше цялото в прахта. Спомням си как дишах в прахта и кашлях, после някой ме ритна болезнено в ребрата и един човек вдигна главата ми и ме погледна. Той държеше пушка в ръка — не моята пушка, — долепи дулото до главата ми и ми каза нещо. Не го разбрах, защото говореше не сетсуана, а хереро или някой от езиците, които се говорят по онези места. Може да е бил дори африканс, който се говори много из ония краища, и не само от бурите.

Помислих си, че ще умра, помислих за синовете си. Какво щеше да стане с тях, ако останеха без баща? После помислих за своя баща и си спомних как вървахме някога с него из гъсталака, точно както вървим сега с вас, маа, и си говорехме за добитъка. Помислих си, че ми се ще да вървя така със своите синове, но досега съм бил твърде зает, а ето че вече е късно. Това бяха странни мисли. Не мислех за себе си, а за други хора.

Маа Рамотсве се наведе и вдигна една пръчка със странна форма.

— Мога да ви разбера — каза тя. — Сигурна съм, че и с мен би било същото.

Но така ли би било наистина? Тя никога не бе попадала в подобна ситуация. Никога не бе била изложена на такава опасност и

нямаше представа какво би й минало през ума в такава минута. Тя би искала да вярва, че ще си мисли за баща си Обед Рамотсве, татко, великия човек. Но може би на човек му минават какви ли не мисли и би могла например да си мисли за прозаични неща, например за сметката за ток. Би било жалко да напуснеш този живот с такава мисъл в главата си — разтревожен дали Ботсуанската електрическа компания ще си получи парите. Ботсуанската електрическа компания никога не би помислила за нея, каза си маа Рамотсве.

— Този мъж беше много груб. Изви назад главата ми и ме накара да седна, като не отлепяше дулото на пушката си от слепоочието ми. После извика приятелите си. Те наизлязоха от сенките на конете си и ме наобиколиха. Конете им дишаха насреща ми. Разговаряха помежду си и аз разбрах, че се съветват дали да ме убият, или не. Сигурен съм, че говореха за това, макар че нищо не разбирах от техния език.

После видях светлина и чух някой в далечината да вика на сетсуана. Един от моите хора се бе събудил и викаше и на другите да станат. Това накара мъжа, който ме държеше, да ме удари по главата с пушката си. После хукна да отвърже коня си от едно дърво. Моите хора продължаваха да викат и чух как някой запали камиона. Един от мъжете, които ме бяха наобиколили, извика нещо на останалите и те препуснаха. Останах да лежа, а кръвта се стичаше по лицето ми. Все още имам белег, погледнете, вижда се, точно между бузата и ухото. Той ще ми напомня какво се е случило.

Имали сте късмет, че сте се отървали — каза маа Рамотсве. — Могли са лесно да ви застрелят. Ако не бяхте тук сам да ми го разкажете, щях да си мисля, че историята има съвсем друг завършек.

Господин Молефело се усмихна.

— И аз така си помислих. Но не стана така. Успях да се завърна при жена си и двамата си сина. Щом видяха баща си с лице, облято в кръв, те се разплакаха. Аз също плачех и целият треперех, като куче, хвърлено в студена вода. И това продължи, мисля, чак до вечерта. Много се срамувах. Един мъж не може да се държи така. Но аз бях като уплашено момченце.

Върнахме се в Лобатсе, за да ми зашият раната. Докторът ми би няколко инжекции и заши разкъсаната кожа. След това се върнах към работата си и се опитах да забравя какво е станало. Но не можах, маа. Продължих да мисля какво означавало това. Може да ви се стори

странно, но това ме накара да мисля за всичко, което бях направил в живота си.

Кара ме да претегля всичко извършено досега. И ми се прииска да сложа в ред живота си, така че следващия път — надявам се да няма все пак следващ път, — когато се изправя лице в лице със смъртта, да си кажа: моят живот беше хубав.

— Това е много добра идея — каза маа Рамотсве. — И струва ми се, че тя важи за всички ни. Но никога не го правим. Да кажем, моята сметка за ток...

— Това са дребни неща — прекъсна я господин Молефело. — Сметките, дълговете наистина не значат нищо. Важно е как си постъпил с хората. Това е важно. И точно заради това дойдох при вас, маа. Искам да се изповядам. Няма да отида в католическата църква и да седна в някаква кутийка, за да разказвам на невидимия свещеник какво съм направил. Не мога да направя това. Но искам да говоря с някого и затова дойдох да се срещна с вас.

Маа Рамотсве кимна. Скоро след като отвори агенцията, тя бе разбрала, че част от професията ѝ е да изслушва хората и да им дава възможност да се разтоварят от миналото си. И наистина, Кловис Андерсон потвърждаваше това впечатление. „Бъдете внимателни с хората — пишеше той. — Много от вашите клиенти изпитват душевна болка. Те имат нужда да говорят за нещата, които са ги наранили, или пък за онова, което самите те са извършили. Не стойте пред тях като съдия, а ги изслушвайте. Просто ги изслушвайте.“

Пътеката ги беше довела до едно пресъхнало речно корито. От едната страна имаше термитник, а от другата — няколко ниски скали, извисяващи се върху червената пръст. Край пътеката се виждаха сдъвкана захарна тръстика и парче синьо стъкло, което блестеше на слънцето. Недалеч една коза, изправена на задните си крака, дъвчеше най-горните листа от храсталака. Това място беше отлично. Можеше да седнеш и да слушаш, тук под небето, което е видяло и чуло толкова много неща. Тук една дребна злина не би имала значение. Греховете, помисли си маа Рамотсве, изглеждат по-страшни и по-тъмни между четири стени. Навън, на открито, под такова небе, те приемаха естествените си измерения — бяха дребни и жалки. Човек спокойно можеше да ги погледне такива, каквито са, и да се отърси от тях завинаги.

---

[1] Добър ден (сетсуана). — Бел.прев. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

СТАРИ ПИШЕЩИ МАШИНИ СЪБИРАТ ПРАХ

Маа Макутси проследи с поглед маа Рамотсве и господин Молефело, докато се отдалечаваха и си каза: „Ето един от недостатъците на това, да си само помощник-детектив. Изпускаш много важни неща. Научаваш всичко от втора ръка. Всъщност съм просто секретарка, а не помощник-детектив.“ После погледна купчината фактури от сервиза, които чакаха да бъдат сортирани, и си помисли: „И не съм истински помощник-управител на сервиз. Аз съм секретарка в сервиз, което не е същото.“

Тя стана от бюрото, за да си направи чаша ройбос. Макар да се появи клиент — а нямаше гаранция, че разговорът с него ще доведе до поръчка за платено разследване, — бъдещето на агенцията, а оттам и на нейното работно място, бяха под въпрос. А пред нея стоеше и сериозен финансов проблем. Тя знаеше, че маа Рамотсве и господин Дж. Л. Б. Матекони ѝ плащат колкото е по силите им, но от тази сума тя трябваше да плаща наема си, който непрекъснато растеше, и да праща пари в Бобононг на родителите и лелите си, а нея практически не оставаше нищо. Даваше си сметка, че някои от роклите ѝ бяха вече доста износени и че обувките ѝ имаха нужда от смяна на подметките. Правеше всичко възможно да изглежда добре, но с толкова ограничен бюджет ѝ беше много трудно. В този момент всичките ѝ спестявания възлизаха на двеста трийсет и осем пули и четирийсет и пет теби. Това не беше достатъчно за чифт хубави обувки, нито за две рокли. И ако похарчеше тези пари, нямаше нищо да остане за лекарства за брат ѝ, а те можеше да потрябват.

Маа Макутси разбираше, че единственият начин да подобри финансовото си положение бе да си намери някаква допълнителна работа в свободното време. Школата по кормуване не беше лоша идея, но колкото повече я обмисляше, толкова по-ясно ѝ ставаше, че няма да

се получи. Представяше си какво би й казал господин Дж. Л. Б. Матекони, ако му предложеше подобно нещо. Щеше да се отнесе добронамерено, разбира се, но отговорът му щеше да бъде следният:

— Застраховките ще бъдат прекалено скъпи. Ако си решил да обучаваши курсисти да карат кола, трябва да платиш много голяма застраховка. Застрахователите знаят, че вероятността от катастрофа е много голяма.

Щеше да й каже каква е сумата и цифрата би я ужасила. Ако трябваше да се плати тази сума, всичките й изчисления щяха да се окажат погрешни. Цените на уроците нямаше да бъдат такива, каквито си ги бе представляла, а много по-високи. Това би им отнело всички предимства пред големите школи по кормуване, които можеха да си позволят да предлагат и отстъпки в цените. И така, налагаше се да се откаже от тази идея, която й се бе сторила толкова привлекателна в началото, и да почне да търси друга възможност.

Докато печаташе писмо до един от нередовните длъжници на сервиза, изведнъж й хрумна една идея. Тя бе толкова изненадващо добра, че сама напусна мислите й и се материализира върху хартията:

Уважаеми господине, — натрака маа Макутси, — вече ви писахме на 25-ти ноември и на 18-ти декември по повод значителната сума от петстотин двайсет и две пули, която дължите на сервиза за извършена поправка на вашия автомобил. Отбелязваме, че досега тази сума не е заплатена и следователно ние нямаме друга алтернатива, освен да...

Интересно, защо всички машинописки са жени? В Ботсуанския колеж за секретарки бяхме само момичета, но нали и на мъжете им се налага да ползват клавиатура, ако пишат на компютър, което със сигурност правят инженерите, бизнесмените или банковите чиновници. Виждала съм ги в банката как седят и удрят с по един пръст по клавишите и колко много време губят. Защо не се научат да печатат по правилата? Работата е там, че те се срамуват да признаят, че не могат да пишат и не искат да учат машинопис заедно с жените. Страх ги е, че жените могат да се окажат по-добри в тази работа! А жените

наистина повече ги бива! Даже онези безполезни създания, които едва успяваха да изкарат по 50% на изпитите в колежа. Даже те бяха по-добри от мъжете в това. Така че защо да не се организира клас специално само за мъже — школа по машинопис за мъже? Един мъж би могъл да идва след работно време и да учи само с други мъже. Бихме могли да провеждаме часовете си например в църквата, така че хората да остават с впечатлението, че тези мъже се събират за проповед. Мога сама да преподавам. Ще бъда ръководител на курса и ще издавам специално удостоверение при завършването му. Ще давам сертификата:

„Господин Еди-кой си е завършил курса по машинопис за мъже и е придобил професионални умения. Подпис: Грейс П. Макутси, ръководител, Школа по машинопис за господа.“

Тя свърши писмото и го изтегли със замах от машината. Не можеше да повярва — думите сами се бяха подредили на листа, идеята бе придобила напълно завършена и идеална форма. Това беше готов бизнес проект. Когато го препрочиташе, се замисли още веднъж върху тази основна черта на мъжката психика. Истина е, мъжете не обичат жените да правят нещо по-добре от тях. Това момиченцата го научават още от малки. Спомни си как нейните братя не понасяха да изгубят при игра със сестрите си и винаги намираха претекст да се измъкнат. Те просто трябваше да побеждават, да бъдат по-добри. Така стояха нещата и като пораснеха.

С писането на машина беше по-различно, естествено. Освен честолюбието, което не позволява на мъжете някакви си жени да ги превъзхождат в работата с машини мъжете обичат да си мислят, че те са тези, дето могат да се оправят с машините, се добавяше и притеснението, че ще ги видят да вършат нещо, което по традиция се смята за женско занимание. Мъжете не искаха да бъдат секретарки и дори бяха измислили отделна дума за мъже, които работят такава работа — наричаха се чиновници. Но каква е разликата между чиновника и секретарката? Единият е с панталони, а другата — с пола.

Маа Макутси беше сигурна — идеята беше добра и щеше да проработи. Е, имаше и някои проблеми. Първият от тях, както бяха учили в Ботсуанския колеж за секретарки, се наричаше „начален капитал“, а на обикновен език — просто пари. Нейният личен капитал възлизаше точно на сумата от двеста трийсет и осем пули и четирийсет и пет теби. С тези пари можеше да се купи най-много една пишеща машина на старо. А за клас от десет души бяха необходими десет пишещи машини, по четиристотин пули едната, което правеше четири хиляди пули. Това беше фантастична сума, години ѝ бяха нужни, за да ги събере. А дори да успееше да вземе заем от банката, сегашните лихви бяха толкова високи, че всичките такси на курсистите щяха да отидат за покриването им. А и никоя банка нямаше да ѝ даде заем без поръчителство, без собственост, без едничка крава дори, с която да гарантира за него.

Железният икономически принцип не можеше да бъде пренебрегван, това е ясно. За да спечели пари, човек вече трябваше да има пари. Ето защо тези, които имаха, добиваха все повече и повече. Например самата маа Рамотсве. Въпреки че винаги беше много съдържана по финансовите въпроси, тя бе започнала с едно голямо предимство. Бе сполучила да продаде стадата на баща си точно в момент, когато цената на говедата беше скочила много високо. Освен това бе наследила спестяванията му, вложени разумно в дялов капитал от един магазин и в земя. Тази земя, край Габороне, случайно се оказала точно там, където една голяма компания искала да си построи складове и това повишило цената ѝ извънредно много. Всичко това позволило на маа Рамотсве да купи къщата на „Зебра драйв“ и да основе „Дамска детективска агенция № 1“. Ето защо маа Рамотсве е работодател и шеф и това, както изглежда, не би могло да се промени. Разбира се, маа Макутси би могла да се омъжи за човек, който има пари, но кой мъж с пари ще я погледне, когато наоколо имаше толкова красиви момичета? Положението не беше никак розово.

Пишещи машини! Кой можеше да ѝ даде стари, извадени от употреба пишещи машини, които събират праха в някой склад? Ботсуанският колеж за секретарки!

Маа Макутси вдигна телефона. Имаше правило да не се водят частни телефонни разговори от телефоните на гаража и агенцията. „Това не е заради теб — бе казала маа Рамотсве, — а заради онези

чираци. Представи си какво ще стане, ако те почнат да говорят по телефона с всичките си гаджета. Няма да можем да платим сметката, даже половината от нея.“ Но случаят беше друг. Това беше делови разговор, макар и по странични дела.

Тя набра номера на колежа и след като любезно се осведоми за здравето на телефонистката отсреща, помоли да я свържат със заместник-директорката маа Манапотси. Тя добре се познаваше с маа Манапотси и двете често си приказваха, когато се срещаха в града.

— Толкова се гордеем с вас — казваше маа Манапотси, Деветдесет и седем процента! Никога няма да го забравя. И досега нямаме друго момиче, нито едно, което да е изкарало над осемдесет и пет. Името ви е завинаги в анализите на колежа! Толкова се гордеем с вас.

— Трябва да се гордеете и със сина си — напомняше ѝ маа Макутси. Синът на маа Манапотси беше известен футболист в отбора на „Зебрите“ и беше се прославил с решаващия гол, който вкара на „Динамо Булавайо“ предната година. Той, като повечето футболисти, беше непоправим женкар, косата му беше винаги наплескана със странен лепкав гел — целящ, доколкото разбираше маа Макутси, да се хареса на дамите. Но маа Манапотси беше горда със сина си — коя майка не би се гордяла със син, заради когото хиляди хора скачат на крака?

Свързаха я с маа Манапотси, двете си размениха обичайните любезности и после маа Макутси мина на въпроса за пишещите машини. Докато говореше, стискаше палци под бюрото си като ученичка. Можеше да са изхвърлили вече старите пишещи машини, можеше да са ги поправили и да са ги вкарали в употреба.

Тя обясни, че иска да обучава малък клас по машинопис и би могла да заплати наем за пишещите машини, дори те да не са съвсем изправни.

— Но, разбира се, защо не — каза маа Манапотси. — Старите машини не ни трябва и не е зле да освободим мястото в склада. Би могла да ги вземеш в замяна на... — Маа Макутси си представи за миг спестовната си книжка с празни полета отгоре до долу. — ... в замяна на обещанието да идваш от време на време и да разговаряш с момичетата от колежа — продължи маа Манапотси. — Имах идея да въведа в програмата нов предмет — разговори с отличници на колежа

относно професионалната реализация след дипломирането. Ти може да си първият лектор.

Маа Макутси прие предложението с възторг.

— Има около дузина машини — каза маа Манапотси. — Не са в изрядно състояние, знаеш. Имат обикновена, а не разширена англоезична клавиатура. Някои прескачат и повече букви.

— Няма значение — каза маа Макутси. — На тях ще пишат само мъже.

— Е, тогава всичко е наред — заключи маа Манапотси.

Маа Макутси остави слушалката на място и стана от бюрото си. Погледна вратата, водеща към сервиза. Беше отворена, но никой не гледаше насам. Тогава тя затанцува победно из помещението, като надаваше викове под сурдинка. Танцът на победата. Току-що се бе родила „Школа по машинопис за мъже Калахари“. Първото й начинание, нейна собствена идея. Щеше да потръгне — нямаше съмнение — и щеше да реши всичките й проблеми. Мъжете щяха да се редят на опашка, петимни да усвоят безценната техника на машинописа, парите щяха потекат към банковата й сметка.

Тя намести очилата си, които по време на танца се бяха смъкнали до края на носа ѝ, и погледна през прозореца. Нямаше търпение да дойде маа Рамотсве, за да ѝ съобщи всичко. Сигурна бе, че ще срещне пълно одобрение. Маа Рамотсве искаше да ѝ помогне — тя знаеше това много добре. За нейната шефка това щеше да е голямо облекчение — да ѝ представи такъв блестящ проект за бизнес през свободното си време. Това бе точно в онзи дух на предприемчивост, за който маа Рамотсве бе говорила неведнъж, откакто работеха заедно. Предприемчивост и човешко отношение. И всички мъже, които искаха да се научат на машинопис, но се срамуваха да потърсят помощ, горкичките, вече можеха да си отдъхнат. Край на мъките.

СЕДМА ГЛАВА

ИСТОРИЯТА НА ГОСПОДИН МОЛЕФЕЛО

Господин Молефело седна на един камък под открито небе. Няколко крави наблизко внимателно го наблюдаваха. И той разказа на маа Рамотсве една история отпреди много години.

— Пристигнах в Габороне, когато бях на осемнайсет. Израснах в едно селце близо до Франсистаун, в което баща ми беше свещеник. В селото свещеникът бе важен човек, но извън селото — не. Когато дойдох в Габороне разбрах, че един селски свещеник не означава нищо, той беше никой в големия град.

Винаги съм бил сръчен. От моето училище ме изпратиха в Ботсуанския технически колеж, който тогава беше много по-малък, отколкото сега. Справях се много добре с точните науки и баща ми вярваше, че мога да стана ракетен инженер или нещо такова. Той не знаеше, че в Габороне изобщо няма възможност за подобни неща. Според него в Габороне всичко беше възможно.

Семейството ми не беше богато, но аз получих държавна стипендия, за да уча в колежа. Тя стигаше да изплащам училищната такса, а остатъкът ми позволяваше да живея съвсем скромно. Не беше лесно и се случваше понякога да оставам гладен. Но когато си млад, това не е толкова страшно. Когато си млад, понасяш всичко много по-леко, защото мислиш, че утре ще има и храна, и пари.

Колежът уреждаше квартири, в които настаняваха учениците от провинцията. Хазяите бяха семейства, които даваха под наем свободна стая или даже барака. Някои от нас живееха в лоши условия, далеч от колежа. Други имаха късмет и попадаха в домове, в които ги хранеха добре и хазяите им се грижеха за тях като членове на семейството. Аз бях от късметлиите. Живеех с още едно момче в една стая. Къщата беше близо до затвора, където хазяинът ми работеше като старши надзирател. В къщата имаше три спални. Момчето, с което живеех, беше мой състудент от колежа. Беше тихо момче и винаги си гледаше уроците. Държеше се много добре с мен и делеше с мен хлябовете,

които получаваше безплатно от чичо си, работник в една пекарна. Имаше и друг чичо, който пък работеше в месарница, и от него получаваше пък наденички, също без пари. Това момче сякаш получаваше всичко без пари: и дрехите, които носеше, не купуваше — даваше му ги една негова леля, която работеше в магазин за дрехи.

Хазяйката ми се наричаше маа Тсоламосесе. Беше доста пълна жена, малко приличаше на вас, маа, и се държеше с нас много добре. Грижеше се ризите ми да са винаги изпрани и изгладени, казваше, че така би правила и майка ми. „В Габороне аз съм ти майка — повтаряше тя. — Една майка имаш във Франсистаун и една майка тук. Тази тук съм аз.“

Мъжът ѝ беше много скромен и тих човек. Мисля, че не харесваше работата си, защото когато тя го питаше как е минало днес в затвора, той само поклащаше глава и казваше: „Затворите са пълни с лоши хора. По цял ден се чудят какво лошо да направят. Това е.“ Не помня да е казвал някога нещо повече.

Бях много щастлив в този дом и в колежа. Бях щастлив и защото най-сетне си бях намерил приятелка. У дома, в моето село, все се опитвах да намеря някое момиче, което да ми обърне внимание, но не успях. Сега, в Габороне, се каза, че има много момичета, които изгарят от желание да се запознаят със студентите от колежа. Те знаеха, че един ден ще си намерим добре платена работа и като съпруги на такива хора щяха да си осигурят лесен и хубав живот. Знам, знам, маа, че опростявам нещата, но много от тези момичета разсъждаваха именно по този начин.

Запознах се с едно момиче, което искаше да се запише в курс за медицински сестри. Тя беше учила много усилено в гимназията и вече беше взела повечето изпити за този курс. Държеше се много мило с мен, чувствах се щастлив. Ходехме заедно на танцовите забави, които се организираха в колежа, и тя винаги се обличаше много добре. Гордеех се, че мога да се появя с такова хубаво момиче пред състудентите си.

После, маа, с това момиче станахме твърде близки и един ден тя разбра, че очаква дете и аз съм бащата. Не знаех какво да кажа. Когато ми съобщи това, аз просто зяпнах. Останах поразен, втрещен, защото бях все още студент и в никакъв случай не можех да стана баща.

Обясних ѝ, че няма да мога да ѝ помагам да отглежда това дете и че трябва да го изпрати при баба си, която живееше в Молепололе. Казах, че доколкото знам, бабите могат да се грижат за бебета. Тя отвърна, че баба ѝ не би могла, защото е болна и няма никакви зъби. Казах, че вероятно може да се намери някоя леля да го гледа.

Прибрах се у маа Тсоламосесе и си легнах, но не можах да спя. Моят съквартирант ме попита какво ме тревожи и аз му казах. Той заяви, че вината е изцяло моя и че ако бях прекарвал повече време над учебниците, това нямало да се случи. Това не ми помогна много и го попитах той как би постъпил на мое място. Той каза, че имал леля, която работела в училището за медицински сестри, и че той би ѝ дал бебето, за което тя щяла да се грижи безплатно.

На другия ден се срещнах с приятелката си и я попитах дали е сигурна, че чака бебе. Надявах се, че е направила грешка, но тя отвърна, че няма грешка, детето си е в нея и всеки ден става по-голямо. Каза, че скоро ще трябва да съобщи на майка си и на баща си. А след това трябвало много да внимавам, защото баща ѝ сигурно щял да дойде и да ме убие или да прати някой друг да го стори. Добави, че той вече бил убил един човек при някаква препирня за добитък, макар че никога не говорел за това. При тези думи никак не се зарадвах. Помислих си, че ще трябва да напусна колежа и да си търся работа някъде далече от Габороне, където този човек да не може да ме открие.

Приятелката ми беше много сърдита. На следващата ни среща тя се разкрещя и каза, че съм ѝ провалил живота. Каза, че заради мен тя сега трябва да се отърве от детето, преди да се е родило. Знаела в Олд Наледи една жена, която можела да ѝ помогне, но понеже било незаконно, щяло да ѝ струва сто пули. В онези дни сто пули бяха много пари. Казах, че нямам сто пули, но ще помисля откъде мога да ги набавя.

Прибрах се у дома и седнах в стаята да помисля. Нямах представа откъде да намеря толкова пари. Нямах спестявания, не можех да поискам и от баща си. Той нямаше излишни пари, а и щеше много да се ядоса, ако му кажех за какво ми е нужна толкова значителна сума. Докато мислех, чух как маа Тсоламосесе включи радиото в съседната стая. Това беше чудесно радио, сигурна бяха спестявали дълго време, за да си го купят. Изведнъж си помислих: „Това е нещо, което сигурно струва поне сто пули.“

Досещате се какво се случи, маа. Точно така. Същата нощ, след като всички заспаха, аз влязох в стаята и взех радиото. Излязох навън и го скрих в едни храсти до къщата, на място, където знаех, че никой няма да го намери. После се върнах, отворих прозореца на онази стая, за да си помислят на сутринта, че някой се е вмъкнал оттам и е взел радиото.

Всичко стана точно така, както бях предвидил. На другата сутрин, когато влезе в стаята, маа Тсоламосесе започна да вика. Мъжът ѝ се събуди и също започна да вика, нещо много необичайно за такъв тих човечец като него. „Ония лоши хора са го откраднали. Те са взели радиото. Олеле! Олеле!“

Престорих се на също толкова изненадан, колкото и останалите. Когато дойдоха полицаи, ме попитаха дали съм чул нещо онази нощ и аз излъгах. Казах, че съм чул шум, но си помислил, че маа Тсоламосесе е станала през нощта. Полицайте си записаха това в един бележник и си отидоха, казаха на маа Тсоламосесе, че е малко вероятно да си върне радиото. „Тези хора пренасят крадените вещи през границата и ги продават. Сигурно радиото е вече далече. Много съжаляваме, маа.“

Изваках докато нещата се уталожат и после отидох и измъкнах радиото от скривалището. Много внимавах да не ме види никой и никой не ме видя. После скрих радиото под дрехата си и отидох до едно място близо до гарата, където бях чувал, че се продават и купуват неща, без да се задават излишни въпроси. Седнах под едно дърво с радиото на коленете си и зачаках какво ще стане. Само след десетина минути дойде един мъж и ми каза, че това е много хубаво радио и струва поне сто и петдесет пули, в случай че искам да го продам. Казах, че много искам да го продам и тогава той каза: „В такъв случай аз ти давам сто пули, защото бас ловя, че си откраднал това радио и аз поемам по-голям риск.“

Опитах се да споря с него, но през цялото време се страхувах, че може да дойдат полицаи, така че накрая му го продадох за сто пули. Същата нощ дадох парите на приятелката си, а тя все плачеше и плачеше. Каза, че ще се видим в края на седмицата, като се върне от Олд Наледи, след като се отърве от бебето.

Казах ѝ, че ще се видя с нея, маа, но си признавам, че не отидох. Обикновено се срещахме пред едно кафе на Африканската алея. Чакаше ме там и после ходехме на разходка, разглеждахме магазините.

Тя ме чакаше там както обикновено, но аз стоях под едно дърво, малко по-настрани, и я наблюдавах скришом. Нямах смелост да отида при нея и да ѝ кажа, че повече не искам да се виждам с нея. Щеше да е много по-лесно просто да отида и да ѝ го кажа, но аз не го направих. Само гледах изпод дървото. След около половин час тя тръгна. Държеше главата си наведена, сякаш се срамуваше от нещо.

Изпрати ми писмо по едно момче, с чиято сестра се познаваше. Пишеше, че не бива да я напускам след всичко, което е станало. Каза, че е плакала заради бебето и че не е трябвало да я пращам при онази жена от Олд Наледи. Казваше, че въпреки всичко ми е простила и би искала да дойде да ме види в къщата на маа Тсоламосесе.

Изпратих ѝ писмо по същото момче. В него ѝ написах, че сега съм много зает с учене и че не бива да идва вкъщи, дори и за да се сбогува с мен. Казвах ѝ, че съжалявам, че е нещастна, но я уверявах, че когато започне стажа си като сестра, ще бъде също много заета и ще ме забрави. Казвах ѝ, че има много други момчета и че скоро ще срещне някой друг, ако се постарее да го потърси.

Знаех, че е получила писмото, защото момичето, което го е предало, бе казало на брат си. Въпреки това след около седмица тя дойде в къщата на маа Тсоламосесе точно когато вечеряхме заедно с цялото семейство. Едно от децата на маа Тсоламосесе погледна през прозореца и каза, че отвън до вратата стои някакво момиче. Маа Тсоламосесе изпрати детето да провери кое е момичето и кого търси и то се върна с отговора, че момичето търси мен. Аз бях свел поглед към чинията си и се държах така, като че ли това изобщо не се отнасяше до мен, но сега трябваше да стана и да отида да говоря с нея.

„Може би Молефело е разбивач на женски сърца“ — каза маа Тсоламосесе, докато ставах от масата.

Бях много сърдит на бившата си приятелка, че идва да ме търси тук и ѝ повиших тон. Тя просто стоеше там, плачеше и повтаряше, че все още ме обича, въпреки че съм бил жесток с нея. Каза, че няма да ми пречи да уча и ще иска да ме вижда само веднъж седмично. Каза също, че ще се постарее да намери отнякъде онези сто пули, които ѝ бях дал, за да абортира.

„Не искам твоите пари — отвърнах аз. — Не те обичам вече, защото разбрах, че си от онези момчета, които изнудват мъжете и ги

карат да се чувстват виновни. Момчетата трябва много да се пазят от момичета като тебе.“

Това я разстрои още повече и тя рече: „Цял живот ще те чакам, ще си мисля непрекъснато за теб и един ден ти ще се върнеш при мен. Ще ти напиша писмо и в него ще ти разкажа колко много те обичам.“

Тя посегна да ме улови за ръката, но аз я блъснах и влязох обратно в къщата. Тя се опита да ме последва, но аз отново я блъснах и този път тя си тръгна. През цялото време семейството на маа Тсоламосесе ни наблюдаваше през прозорците на трапезарията.

Когато се върнах, те бяха насядали отново по столовете.

— Не бива да се държиш така с момичетата — каза ми маа Тсоламосесе. — Говоря ти като майка. Никоя майка няма да се радва, ако синът ѝ се държи по този начин.

Бащата също ме погледна и каза:

— Държиш се досущ като ония в затвора. Те вечно блъскат и удрят така. Внимавай да не се намериш някога на такова място. Просто внимавай.

А синът им, който също беше гледал от прозореца, каза:

— Да, един ден някой ще дойде и ще те блъсне по същия начин. Нищо чудно.

Бях много смутен и засрамен от случилото се и затова излъгах. Казах, че това момиче е искало от мен да му помогна да препише на някакъв изпит, а аз съм отказал. Това ги поразя и те ми се извиниха, че са ме укорили толкова прибързано.

— Много е важно да има такива честни хора като теб в Ботсуана — каза бащата. — Ако всички бяха такива, нямаше да има нужда от моята работа. Нямаше да има нужда от затвори и от Департамента за затворите в Ботсуана.

Седях там и мълчах. Мислех си как бях откраднал от тези хора, как ги бях излъгал. Мислех как съм разстроил приятелката си и как съм я накарал да махне бебето. Мислех си за самото бебе. Но просто седях и мълчах. Седях на масата им, ядях храната на тези хора, с чиято добрина бях злоупотребил. Само моят съквартирант разбираше какво става с мен. Погледна ме внимателно и после се обърна на другата страна. Дадох си сметка, че той знае колко лоши неща съм извършил.

Но моята история е към края си, маа. След няколко седмици забравих напълно всичко. За радиото все още си мислех от време на

време и ми ставаше тежко, че съм постъпил така, но за момичето повече не мислех. А след като завърших колежа и си намерих работа, бях вече прекалено зает, за да се връщам към миналото. Провървя ми. В бизнеса ми потръгна и скоро успях да купя хотела на много изгодна цена. Намерих си добра съпруга и тя ми роди две чудесни момчета, за които ви споменах, а също и три дъщери. Имам всичко, което може да си пожелае човек, но след като онези хора ме нападнаха, искам да изчистя съвестта си. Искам да поправа онова, което съм сторил.

Господин Молефело замълча и погледна към маа Рамотсве. Докато го слушаше, тя бе усукала около пръста си дълго стръкче трева.

— Това ли е всичко, раа? — попита тя. — Всичко ли ми разказахте?

Господин Молефело кимна.

— Нищо не си спестих. Това е всичко, което се случи тогава, спомням си го съвсем ясно и ви го разказах най-подробно.

Маа Рамотсве го погледна внимателно. Да, той говореше истината, това се виждаше в очите му.

— Сигурно не ви беше лесно да ми разкажете тази история — каза маа Рамотсве. — За такова нещо е нужна смелост. Повечето хора никога не правят такива разкрития за себе си. Повечето хора се представят за по-добри, отколкото са в действителност.

— Иначе не би имало смисъл да го правя. Смисълът е в това да кажеш цялата истина — рече господин Молефело.

— И така? Какво искате сега от мен?

Господин Молефело смръщи вежди.

— Искам да ми помогнете. Затова дойдох при вас.

— Но какво мога да направя аз? — попита маа Рамотсве. — Не мога да променя миналото ви. Не мога да върна времето за вас.

— Разбира се, че не. Не очаквам от вас такова нещо. Искам просто да ми помогнете да се справя с тези неща.

— Но как? Не мога да върна бебето, не мога да намеря радиото, не мога да предотвратя вече сълзите на онова момиче. Това са все неща отдавна приключени. Колко години са минали оттогава? Почти двайсет? Това е много време.

— Зная, че е много време. Но все нещо може да се направи. Искам да компенсирам загубата на семейство Тсоламосесе. Искам да

дам някакви пари на онова момиче. Искam поне отчасти да поправя нещата.

Маа Рамотсве въздъхна.

— Мислите ли, че парите могат въобще да променят нещо? Мислите ли, че като дадете пари, ще изтриете спомена онова, което сте причинили?

— Не, не мисля така. Не съм глупак. Бих искал също и да им се извиня. Бих искал да им поднеса извиненията си плюс някаква сума.

Известно време седяха в мълчание, докато маа Рамотсве обмисляше казаното. Как би постъпила тя самата при тези обстоятелства? Ако имаше смелостта, тя би отишла при всеки един от тези хора и би признала истината. Би се опитала да поправи някои неща. Това беше същото, което искаше и той, с тази разлика, че очакваше тя да го направи вместо него. Такова извинение посредством друг човек не е никакво извинение, мислеше си тя.

— Не мислите ли — започна, — не мислите ли, че искате от мен да ви свърша мръсната работа, или, нека я наречем, тежката работа? Не мислите ли, че това означава, че вие не сте истински готов да се извините?

Господин Молефело я зяпна. Това явно беше много силен удар срещу него и тя се запита защо ѝ трябваше да бъде толкова директна. Достатъчно трудно му беше да ѝ разкаже всичко, а сега тя го обвиняваше, че е страхливец. Откъде можеше да знае докъде се простира смелостта му?

— Съжалявам — каза тя и понечи да докосне ръката му.

— Не исках да бъда груба. Разбирам колко ви е трудно.

— Всичко, за което ви моля, маа, е да намерите тези хора — в гласа му звучеше горчивина. — Аз не знам къде са сега. Когато ги откриете, обещавам ви, ще бъда смел. Ще отида и ще говоря с тях лично.

— Това е добре — каза маа Рамотсве. — Никой не би могъл да иска повече от вас.

— Но ще ми помогнете ли? Бихте ли дошли с мен, когато отида да се срещна с тях? Не съм сигурен дали в последния момент няма да загубя присъствие на духа, ако вие не ме придружавате.

— Разбира се, че ще дойда с вас. Ще дойда с вас и ще си кажа: „Това е смел човек. Само един смел човек може да се вгледа в

миналото си и да поправи грешките си по този начин.“

Господин Молефело се усмихна с явно облекчение.

— Вие сте много мила жена, маа Рамотсве.

— Не знам дали е така — каза маа Рамотсве, като се изправи и изтупа дрехите си. — Но вече е време да се връщаме. А по пътя ще ви разкажа за един свой малък проблем. Отнася се за едно момченце, което уби папуняк и искам да чуя вашето мнение по този въпрос. Вие сте баща на две момчета и може би ще ми дадете съвет.

ОСМА ГЛАВА

ПИШЕЩИТЕ МАШИНИ И СЪБРАНИЕТО НА ВЯРВАЩИТЕ

Винаги, когато минаваше покрай Ботсуанския колеж за секретарки, маа Макутси изпитваше тръпка на гордост. Обучението ѝ в колежа продължи шест месеца. През това време тя се издържаше, работейки нощем като сервитьорка в един хотел работа, която ненавиждаше, а денем полагаше всички усилия да не заспи. Нейното упорство и твърдост бяха възнаградени — тя никога нямаше да забрави гръмките аплодисменти на церемонията по дипломирането си. Тогава, пред погледа на гордите си родители, които бяха продали една овца, за да платят пътя до Габороне, тя прекоси сцената, за да получи диплома за секретарка като първа отличничка на своя випуск. Тя предполагаше, че животът никога няма да ѝ предложи по-бляскав триумф от този.

— Виждаш ли това? — попита тя по-младия чирак, който идваше да ѝ помогне за машините по нареждане на господин Дж. Л. Б. Матекони. — Виждаш ли онзи надпис там горе? „Бъдете акуратни.“ Това е мотото на колежа.

— Да — каза чиракът. — Много подходящо мото. Щом като ще пише на машина, човек трябва непременно да е акуратен. Иначе ще трябва да преписва всичко още веднъж. Лоша работа.

Маа Макутси му хвърли един кос поглед.

— Това мото е подходящо за всеки вид работа, не мислиш ли?

Чиракът не каза нищо и те продължиха по коридора.

— Маа, тук учат само момичета, нали? — попита чиракът.

— Да — каза тя. — Няма причини да е точно така, но така стояха нещата по мое време.

— Тогава и аз искам да уча тук — каза той. — Това място е тъкмо за мене. Искам да седя в стая, пълна само с момичета.

Маа Макутси се усмихна.

— На някои момичета също ще им хареса. На лошите момичета.

— Лоши момичета няма — отвърна чиракът. — Всички стават. Всички са добри.

Те влязоха в приемната и маа Макутси се представи на секретарката на заместник-директорката.

— Маа Манапотси ще се радва да ви види, маа — каза секретарката и хвърли благосклонен поглед към чирака, който ѝ се усмихваше. — Тя много добре ви помни.

Маа Макутси бе отведена до кабинета на маа Манапотси, а чиракът остана да чака отвън. Той се намести до бюрото на секретарката и се зае да я забавлява, като притисна палец върху един бял лист. На листа остана отпечатък от грес.

— Това е моят печат — каза той. — Ако докосна някое хубаво момиче като вас — оставям печат! Това значи „Моя собственост! Да не се пипа!“

Вътре маа Манапотси посрещна радушно маа Макутси. Тя прояви интерес към работата ѝ и деликатно подпита за размера на заплатата ѝ в момента.

— Помощник-детектив и помощник-управител звучи много авторитетно — каза маа Манапотси. — Надявам се, че и заплащането е такова, каквото заслужаваш. Ние държим нашите възпитанички да бъдат оценявани по достойнство.

— Плащат ми максимума, който могат — каза маа Макутси. — Малко хора получават толкова, колкото действително заслужават. Дори президентът не получава заплатата, която заслужава, не е ли така? Мисля, че би трябвало да му плащаме повече.

— Може би — каза маа Манапотси. — Аз винаги съм смятала, че заместник-директорите на колежи трябва да получават повече. Но не бива да се оплакваме, нали, маа? Ако всички непрекъснато се оплакват, няма да има време за нищо друго. Тук, в Ботсуанския колеж за секретарки, не се оплакваме. Ние си вършим работата.

Така мисля и аз — каза маа Макутси.

Разговорът продължи в този дух още няколко минути.

Отвън, от кабинета на секретарката долиташе шепот и от време на време кикотене. След малко те засегнаха въпроса за пишещите машини и маа Манапотси потвърди съгласието си.

— Може да ги донесем още сега. Момчето, което водиш, може да ни помогне да ги изнесем, ако не е прекалено заето с моята секретарка.

— Винаги е такъв, като види момиче. С всяко момиче — каза маа Макутси. — Тъжно, но е така.

— Не можем да искаме от мъжете да не ни забелязват изобщо — каза маа Манапотси. — Но понякога е по-добре да не ни забелязват.

Те се отправиха към склада. Там, между купчините папки и книги, бяха наредени и непотребните пишещи машини.

— Те са много стари — каза маа Манапотси. — Но повечето сигурно могат да се върнат към живот, е, поне отчасти. Може би трябва да се смажат.

— Масло в сервиза има колкото искате — каза чиракът и завъртя валяка на една от машините.

— Сигурно — каза маа Манапотси. — Но помнете, тези машини не са като колите. Искат внимателно отношение.

Те се върнаха в „Тлоквенг роуд спийди моторс“. Господин Дж. Л. Б. Матекони бе дал съгласието си машините да се складират и поправят в сервиза. Щяха да стоят там, докато маа Макутси намереше помещение за курса си. Маа Рамотсве, която бе одобрила идеята, макар да имаше някой съмнения дали ще са съберат достатъчно желаещи да учат, предложи да заплати лично разходите по рекламата в пресата, а освен това изяви желание да помогне да се поправят машините.

— И Мотолели с удоволствие ще ти помогне — каза. — Тя много се интересува от техника, а и има много сръчни пръстчета.

— Този бизнес ще има голям успех — каза господин Дж. Л. Б. Матекони. — Имам усет за тези неща. Струва ми се, че ще потръгне.

От тази прогноза на маа Макутси ѝ поникнаха криле. Тя много се вълнуваше и страхуваше от факта, че ще задвижи свое собствено начинание, и топлите думи на двамата ѝ шефове силно я окуражиха.

— Наистина ли мислите така, раа?

— Не се и съмнявам — каза господин Дж. Л. Б. Матекони.

Явно беше време на масова взаимопомощ. „Дамска детективска агенция № 1“ — в частност маа Макутси — подпомагаше „Тлоквенг роуд спийди моторс“, като водеше сметките и документацията. От време на време маа Макутси извършваше и дребни ремонти по

автомобилите. В замяна на това „Тлоквенг роуд спийди моторс“ плащаше основната част от заплатата ѝ и така тя можеше да продължава работата си и като помощник-детектив. На свой ред маа Рамотсве се грижеше за господин Дж. Л. Б. Матекони, като му готвеше вечер и переше работното облекло и това на чираците му. Чираците, обучаващи се под грижите на господин Дж. Л. Б. Матекони, който търпеше капризите им, както друг работодател не би ги търпял, също се постараха да се отплатят посвоему. Когато се наложи да се поправят пишещите машини, именно те свършиха основната работа, отделиха много време и цели две седмици се занимаваха с тях, за да им вдъхнат нов живот.

Именно в този дух на солидарност всички се съгласиха да присъстват на едно събрание в църквата, където по-младият чирак щеше да произнесе слово. Той ги бе поканил да дойдат да го слушат, защото за пръв път щеше да говори пред цялото свое църковно братство. Щяло да бъде много важно събитие за него.

— Трябва да отидем — каза господин Дж. Л. Б. Матекони. — Не мисля, че можем да откажем.

— Прав си — потвърди маа Рамотсве. — За него това е много важно събитие. Все едно че ще му връчват награда. Трябва да отидем.

— Тези събрания могат да продължават часове — предупреди ги маа Макутси. — Три часа не ни мърдат. Изяжте по една голяма пържола, преди да тръгнете, иначе може да ви прималее.

Събранието се проведе в неделя, в една малка църква близо до сградата, в която се сортираха диаманти. Маа Рамотсве и господин Дж. Л. Б. Матекони пристигнаха доста по-рано и двайсет минути съзерцаваха тавана, докато чакаха да дойде и маа Макутси.

— Събрахме се — прошепна господин Дж. Л. Б. Матекони. — Само брат Чарли го няма още.

— Той е с някое маце — каза маа Макутси. — Гарантирам ви.

Маа Рамотсве нищо не каза. Тя наблюдаваше пристигащите, махваше дискретно на познатите си и се усмихваше на децата. Най-накрая на площадката се показа пасторът, следван от църковния хор, всички облечени в сини раса, които се вееха покрай краката им. В една от редиците на хора стоеше чиракът и окуражително се усмихваше на своите гости.

Последваха химни, молитви и накрая пасторът стана да говори.

— Има грешници измежду нас — предупреди той. — Те са облечени като всички хора, вървят и говорят като всички. Но сърцата им са пълни с грях и замислят нови и нови грехове, докато ние тук седим с вас.

Господин Дж. Л. Б. Матекони хвърли поглед към маа Рамотсве. Беше ли пълно с грях сърцето му? А нейното беше ли пълно с грях?

— За щастие можем да се спасим — продължи пасторът. — Нужно е само да се вгледаме в сърцата си и да видим какви са греховете, стаени в тях. Тогава можем да променим всичко.

Сред богомолците се понесе одобрителен шепот. Един човек въздъхна, сякаш от болка, но то бе само грях, помисли си маа Рамотсве. Грехът тежи и човек въздиша. Грехът слага отпечатък. Грехът слага петно.

— И тези, които са дошли в тази църква — продължаваше пасторът, — носят със себе си и своите грехове. Донесли са греховете си сред божие паство. Те са отломък от самия Вавилон.

Господин Дж. Л. Б. Матекони, които по време на речта на пастора бе гледал ръцете си в скута, сега вдигна очи и видя, че всички хора са вперили погледи в него, в маа Рамотсве и в маа Макутси. Той скришом побутна маа Рамотсве.

— Да — каза пасторът. — Тук има нови хора. Вие сте добре дошли, но трябва да признаете греховете си пред божие паство. Ние ще ви помогнем. Ще ви дадем сила.

Настъпи пълна тишина. Маа Макутси се огледа с тревога. Това със сигурност не беше гостоприемно отношение. Обикновено такива събрания посрещаха нови хора много топло и им ръкопляскаха, когато станат. Явно църквата на техния чирак беше по-особена.

Пасторът посочи господин Дж. Л. Б. Матекони.

— Говори, братко — подкани го той, — слушаме те.

Господин Дж. Л. Б. Матекони погледна забъркан към маа Рамотсве.

— Аз... — започна той — съм грешник. Да... предполагам...

Изведнъж маа Рамотсве се изправи.

— О, Боже! — извика тя. — Аз съм грешницата тука! Аз! Нямам чет моите грехове! Тежки грехове са те. Не издържам под техния товар. Ох! Ох!

Пасторът вдигна дясната си ръка.

— Бог да е с тебе, сестро! Той ще облекчи теглото ти! Кажи ни греховете си! Изречи черните им имена!

— Те са безброй — каза маа Рамотсве. — О, не мога да ги понеса! Те ме изгарят. Чувствам адски огньове! Изгарят ме! О!

Тя се свлече обратно на пейката, като си вееше с молитвеника.

— Пламъци! — викна тя. — Цялата съм в пламъци. Махнете ме оттук!

Господин Дж. Л. Б. Матекони усети как тя го сръга в ребрата.

— Трябва де я изнеса. Пламъците...

Маа Макутси се изправи.

— Ще ти помогна. Горката жена! Толкова грехове. Ох! Ох!

Щом се измъкнаха навън, те се отправиха по най-бързия начин към колата на господин Дж. Л. Б. Матекони, която стоеше паркирана до колите на вярващите и по нищо не се различаваше от тях.

— Ти си била много добра актриса — каза господин Дж. Л. Б. Матекони, когато потеглиха. — Аз съвсем се обърках. Взех да мисля за греховете си.

— Може би не играех — каза сухо маа Рамотсве.

ДЕВЕТА ГЛАВА

АДМИНИСТРАТИВНИ УСЛУГИ

Господин Молефело бе дал на маа Рамотсве много оскъдна информация. Всичко, което знаеше за търсените хора, беше, че господин Тсоламосесе е бил старши служител в затвора, а семейството му е живяло в държавна къща близо до старото летище. Знаеше, освен това, че приятелката на господин Молефело, на име Тебого Батопи, е от Молепололе и по онова време е възнамерявала да учи за медицинска сестра. Това не беше кой знае какво начало. За двайсет години сигурно се бяха променили много неща, Тебого вероятно се беше омъжила и бе сменила фамилията си. Господин Тсоламосесе сигурно се беше пенсионира и семейството му бе напуснало онази къща. Но в Ботсуана човек трудно можеше да изчезне напълно. Населението ѝ беше едва два милиона души и хората хранеха здравословен интерес едни към други. Винаги питаха кой какъв е и откъде идва. Беше много трудно да си анонимен, дори в Габороне, тъй като винаги се намираха съседи, които винаги държаха да знаят точно какво правиш и кой ти идва на гости. Ако човек желаше анонимност, трябваше да напусне страната и да заmine за Йоханесбург например, където хората не се познават и не се интересуват много-много един от друг.

Въпреки това щеше да е относително лесно да влезе в дирите на семейство Тсоламосесе. Даже господин Тсоламосе да се бе пенсионира, все някой в затвора щеше да знае къде е заминал. Служителите на затвора бяха много близки помежду си и всички се познаваха. Живееха в тясно съседство в района на затвора, в който работеха, децата им често се женеха помежду си. Трябваше да си помагат и да се пазят взаимно, защото винаги имаше опасност някой излежал присъдата си затворник да тръгне да си отмъщава. Беше се случвало на няколко пъти, маа Рамотсве беше чела за това във вестниците. В първия случай един избягал затворник се беше скрил в къщата на надзирателя, под леглото му, изчакал го да заспи, пропъзлял навън и го намушкал през завивките. Беше потресаващ инцидент,

въпреки че надзирателят оцелял без особени наранявания, а затворникът бил заловен и наказан. Трудно беше да повярва човек, че е възможно такова зло, мислеше маа Рамотсве. Как можеше човешко същество да бъде толкова жестоко с друго човешко същество? Отговорът, разбира се, бе, че тези хора бяха вътрешно безчувствени. Сърцата им бяха студени, те им позволяваха да правят такива неща, че и по-лоши. Бог щеше да ги осъди, тя знаеше, но дотогава те щяха да причинят големи злини. И най-лошото от всичко беше, че те разрушаваха доверието. Човек трябваше да има доверие на хората, но сега вече не можеше да вярваш на всички, дори в добра страна като Ботсуана. В други страни, разбира се, бе много по-страшно, но дори и в Ботсуана нощем по улиците човек трябваше да внимава, да държи здраво чантата си, защото можеше да го нападне млад мъж с нож и да го ограби. Какво ще остане от традиционната любезност, от добрите нрави в Ботсуана? Какво би казал Обед Рамотсве, питаше се тя, ако се върне тук и види какво става, баща ѝ, който щом намереше на улицата банкнота от една пула я занасяше в полицията, без да го е еня, че ще се чудят на честността му.

Маа Рамотсве разпредели задачата си в две посоки. Първо щеше да намери семейство Тсоламосесе и да им предложи обезщетението, което бяха уточнили с господин Молефело. След като уредеше този въпрос, щеше да се заеме с по-трудната задача да намери Тебого. Но първата крачка беше да позвъни в затвора и да попита дали господин Тсоламосесе все още работи там. Както и предполагаше, служителят, който вдигна телефона, изобщо не беше чувал това име. Тогава маа Рамотсве помоли да я свържат с най-възрастния служител.

— Защо искате да говорите с възрастен човек, маа? — попитаха я любезно.

— Защото по-възрастните знаят повече, раа — отвърна тя.

На другия край на линията настъпи тишина. След кратко колебание я свързаха с най-възрастния служител.

— Аз съм на петдесет и осем, маа — представи се той. — Достатъчно ли съм възрастен, или търсите някой осемдесет деветдесетгодишен?

— Петдесет и осем е много добра възраст, раа. Един петдесет и осем годишен мъж със сигурност знае какво говори — каза маа Рамотсве.

Това оказа благоприятно въздействие.

— Ще се опитам да ви помогна, ако мога. Какво искате да знаете?

— Бих искала да знам дали си спомняте господин Тсоламосесе — каза тя. — Той е работил в затвора преди години. Може би не работи вече.

— А — каза човекът отсреща, — заварих го, когато постъпих тук. Беше много тих човек. Не говореше много, но си вършеше добре работата и много го уважаваха.

— Значи вече не работи при вас? — продължи маа Рамотсве.

— Не, не работи. Всъщност съжалявам, че трябва да ви го кажа, но той почина.

Маа Рамотсве изтръпна. Но маа Тсоламосесе може би бе още жива и господин Молефело щеше да успее да се срещне с нея.

— Мисля, че почина от сърдечен удар — съобщи гласът. — Преди около осем години. Все още работеше тук, но беше много болен и почина.

— А вдовицата му? — попита маа Рамотсве.

— Тя замина. Не вярвам тук някой да знае нещо за нея. Сигурно се е върнала в своето село. Можете да попитате в пенсионната служба, разбира се. Ако още е жива, би трябвало да получава пенсия на вдовица. Това значи, че някъде имат адреса ѝ. Бихте могли да ги попитате.

— Бяхте много любезен, раа — каза маа Рамотсве. — Трябва да дам нещо на тази жена и вие много ми помогнахте. Много съм ви задължена.

— Мой дълг е да помагам — каза гласът.

— Това е чудесно!

— Така е.

— Желая ви щастие — каза маа Рамотсве. — Наистина много ми помогнахте.

— Аз съм щастлив — каза човекът. — Догодина се пенсионирам и ще отглеждам сорго.

— Дано расте добре — пожела му маа Рамотсве.

— Много сте мила, маа. Благодаря ви.

Те се сбогуваха и маа Рамотсве усмихната остави слушалката. Независимо от всичко, независимо от промените, объркването,

несигурността, независимо от все по-честите прояви на неуважение между хората в днешно време, все още се срещаха такива, които разговаряха с традиционната любезност и внимание. И каквото и да ставаше, както и да се пренебрегваше традицията, човек получаваше доказателства, че не всичко е загубено.

Следващата задача беше не телефонен разговор, а посещение. Тя знаеше къде се намира пенсионната служба и трябваше да се отбие там, за да научи дали маа Тсоламосесе все още получава пенсията си. В случай че я получаваше, тя трябваше да опита да вземе оттам адреса ѝ. Това можеше да е трудна, но не невъзможна задача. В държавните служби гледаха да спазват поверителност, даже и без нужда, но маа Рамотсве бе установила, че има и заобиколни пътища.

Държавната пенсионна служба все още беше в обедна почивка, когато тя пристигна. Но маа Рамотсве намери сянка под едно дърво и на драго сърце изчака, докато един уморен чиновник отвори вратата и надзърна отвън.

Приемната за граждани, в която я поканиха, изглеждаше и миришеше точно така, както всички държавни канцеларии и служби. Обзавеждането беше сведено до най-необходимото — столове с прави облегалки, прости бюра с по две чекмеджета. Отзад на стената висеше снимката на Негово превъзходителство, президентът на Република Ботсуана, а на другите стени имаше административна карта на Ботсуана, календар, изрязан от ботсуански вестник и оплюта от мухите снимка на стадо крави на водопой.

Чиновникът сънливо погледна маа Рамотсве.

— Търся вдовицата на един пенсиониран държавен служител — каза тя, като отбеляза наум изтърканата яка на чиновника. „Този няма да стигне далече“ — помисли си тя, чиновниците от гражданските служби обикновено много се грижеха за външния си вид, за разлика от този.

— Името? — попита той.

— Моето ли?

— На пенсионера.

Маа Рамотсве написа името на едно листче и го подаде на чиновника. Под името тя бе написала: Държавно управление на затворите и после датата от смъртта на господин Тсоламосесе.

Чиновникът погледна листчето и се отправи към коридора. От двете страни по този коридор бяха наредени шкафове с прошнуровани папки. Тя го видя как преглежда полиците и как спира, измъква една папка и я прелиства. После се върна на бюрото си.

— Да — каза той. — Има вдовица с това име. Тя получава пенсия от Държавно управление на затворите.

Маа Рамотсве се усмихна.

— Благодаря ви, раа. Бихте ли ми дали адреса ѝ? Трябва да ѝ занеса нещо.

Чиновникът поклати глава.

— Не, не мога. Това е конфиденциална информация. Не може всеки да идва тук и да научава адресите на тези хора. Това не е възможно.

Маа Рамотсве пое дълбоко въздух. Точно от това се беше опасявала и знаеше, че трябва да е изключително внимателна. Този чиновник не беше твърде умен, а такива хора проявяваха забележително упорство, когато ставаше въпрос за принципи. Понеже не правеха разлика между основателни и неоснователни молби, те много стриктно се придържаха към буквата на закона. И нямаше смисъл да се опитваш да се излезеш на глава с тях. Най-добрата тактика беше да подкопаеш увереността им в правилото. Ако можеше човек да ги убеди, че правилото не е точно такова, по-вероятно беше да стигне до някъде. Но това бе деликатна задача.

— Но законът не е такъв — каза маа Рамотсве. — Не бих се бъркала в работата на един толкова умен човек като вас, но струва ми се, че тълкувате този закон погрешно. Законът гласи, че не можете да давате името на пенсионера. Не се отнася до адреса. Него може да го дадете.

Чиновникът поклати глава.

— Не мисля, че имате право, маа. Зная законите, това ми е работата. Вие сте гражданка.

— Да, раа. Убедена съм, че никой не ги знае по-добре от вас. Не се съмнявам, че е именно така. Но понякога, когато човек знае толкова много закони, може да ги обърка. Вие имате предвид член номер 25, а всъщност това е правило член 24 „б“, алинея „д“. Всъщност вие имате предвид него. Този закон гласи, че не трябва да се дават имената на

пенсионерите, но той не казва нищо за адресите им. Членът, което третира адресите, е член номер 18, който наскоро бе отменен.

Чиновникът се размърда неспокойно. Той бе затруднен какво да отговори на тази самоуверена жена, която цитираше законите по номера. Значи законите имали номера? Никой не му беше казал за тях, но той допускаше, че е възможно да имат.

— Откъде знаете тези закони? — попита той. — Кой ви ги каза?

— Не четете ли „Държавен вестник“? — попита маа Рамотсве. — Законите обикновено се отпечатват в „Държавен вестник“, за да може всеки да ги прочете. Те се пишат, за да служат и защитават гражданите, раа, това е много важно да се знае.

Чиновникът не каза нищо. Той хапеше устната си и маа Рамотсве видя как поглежда бързо през рамо.

— Разбира се, ако вие сам не можете да вземете решение и трябва да попитате началника си, аз с удоволствие ще разговарям с него. Вероятно има тук някой ваш началник, който познава законите достатъчно добре.

Чиновникът присви очи и в този момент маа Рамотсве разбра, че го е преценила добре. За него щеше да бъде унизително да се съветва с друг чиновник.

— Служебното ми положение е достатъчно високо и познавам достатъчно добре закона, за да мога и сам да взимам решения. Това, което казвате за законите, е съвсем вярно. Изчаквах, за да видя дали го знаете. Много добре е, че знаете. Ако повече граждани познаваха добре законите, работата ни щеше да бъде много по-лесна.

— Вие прекрасно си вършите работата, раа — каза маа Рамотсве. — Радвам се, че попаднах на вас, а не на някой по-нисшестоящ и некомпетентен служител.

Чиновникът кимна с достойнство.

— Да — каза той. — Между другото, ето адреса на жената, за която питахте. Ще ви го напиша. Това е едно малко село по пътя към Лобатсе. Може би сте го чували. Там живее.

Маа Рамотсве взе листчето от чиновника и го сложи в джоба на роклята си. После му благодари за помощта и излезе навън, като си мислеше колко рядко администрацията може да бъде пречка, стига да подхождаш и тук с елементарни познания по психология, а маа Рамотсве беше от хората, които имаха чудесен опит в това отношение.

ДЕСЕТА ГЛАВА

ШКОЛА ПО МАШИНОПИС ЗА МЪЖЕ

„КАЛАХАРИ“ ОТВАРЯ ВРАТИ (ЗА МЪЖЕ)

Един ден, когато маа Макутси, помощник-детектив в „Дамска детективска агенция №1“ и бивш изпълняващ длъжността управител на „Тлоквенг роуд спийди моторс“, се върнеше назад в спомените си за настоящите събития, щеше да се чуди как лесно и бързо се бе уредило всичко и школата ѝ отвори врати. Ако всеки бизнес започваше така лесно, пътят към плутокрацията скоро щеше да бъде чист. Каква бе причината всичко да се нареди така бързо и безболезнено? Отговорът може би звучеше като извадка от ученическо есе на тема: „Бизнесът: добра идея, пазарна ниша, ниски стартови разходи“. И може би най-важното — огромно желание за работа. Всички тези фактори бяха налице в случая с „Школа по машинопис за мъже Калахари“.

Най-лесното нещо се оказа — а по правило това беше една от най-трудните задачи — да се намери помещение за провеждането на обучението. Този въпрос бе разрешен бързо от по-младия чирак. Той предложи да попита пастора на своята църква възможно ли е да използват залата, където вярващите провеждаха своите събрания. Тя се намираше до църквата.

— Залата не се използва през седмицата — бе казало момчето. — Пасторът все повтаря, че трябва да споделяме каквото имаме с ближните. Ето ни възможност да постъпим точно така.

Пасторът рече „амин“ при условие че химните и молитвите си останат по стените, така че курсистите по машинопис да имат възможност да спасят и душите си.

— Ще има много грешници, дошли да се учат на машинопис — заяви той. — Ще видят химните и някои ще разберат, че са грешници.

Маа Макутси с радост се съгласи и занесе пишещите машини, повечето от които вече работеха, макар че тук-таме липсваха някои букви. Прибраха ги в два шкафа и ги оставиха там. В залата имаше

вече маси и столове, на които можеха да се съберат над трийсет души, макар че числеността на курса бе определена от броя на пишещите машини — десет.

В рамките на няколко дни всичко беше готово. В „Ботсуана дейли нюз“ бе поместена малка реклама, написана, така че да привлече вниманието на онези читатели, от които именно маа Макутси се интересуваше:

Мъже, знаете ли колко е важно в днешно време да умеете да пишете на машина? Ако не умеете, ще предпочетат някой друг пред вас. В съвременния свят няма шанс за онези, които не могат да използват клавиатура. Сега имате възможност да се научите в „Школата по машинопис за мъже Калахари“ под ръководството на маа Грейс Макутси, дипломирана секретарка с (отличие) (БКС).

По-долу за онези, които проявяваха интерес, беше даден телефонът на „Дамска детективска агенция № 1“ и инструкции да търсят Отдела за обучение по машинопис.

В деня, когато съобщението трябваше да бъде отпечатано, маа Макутси пристигна по-рано на работа. Тя бе взела от печатницата един от първите екземпляри на вестника и четеше и препрочиташе текста на обявата. Усещаше определено удоволствие да вижда името си напечатано във вестник. За пръв път го виждаше по този начин и това я накара да седне и да го съзерцава известно време, като си мислеше: „Това съм аз, това е моето име, напечатано във вестника, това съм аз.“

Първото обаждане дойде след половин час и през целия ден телефонът продължи да звъни. До четири часа следобед имаше двайсет и двама записани, десет щяха да почнат следващата седмица, а останалите десет — след два месеца. Оставаха и две резерви.

Маа Рамотсве се радваше заедно с маа Макутси.

— Ти се оказа права — каза тя. — Имало толкова мъже, които отчаяно искат да се научат машинопис. Горкичките.

— Казах ти, че ще стане — рече господин Дж. Л. Б. Матекони. — Нали ти казах.

Курсът започна в сряда вечер. Маа Рамотсве бе освободила маа Макутси още от обяд, за да може да се приготви за първия си час. Маа Макутси постави бели листове на всеки чин и разпредели до тях текстовете за упражнения, които сама бе напечатала и размножила. На едното крило на черната дъска тя бе написала буквите, както са разпределени върху клавиатурата. С лъкатушни линии бе определила кои букви под управлението на кой пръст попадат. Това бе основата на машинописа, крайъгълният камък на тази професия. Оттук нататък пръстите се задвижваха по клавишите и чукчетата удряха върху валяка.

Нямаше никакво съмнение каква педагогическа философия щеше да ръководи „Школата по машинопис за мъже Калахари“ — същата, която ръководеше и обучението в Ботсуанския колеж за секретарки. Тя гласеше, че всеки пръст има свой определен периметър на действие. Не се допускаха никакви отклонения, никакви изключения, нямаше място за вредни навици. Кутрето отговаряше за „q“, палецът — за интервала. Така стояха нещата в Ботсуанския колеж за секретарки и маа Макутси не знаеше по-точна и резултатна методология за машинописа от тази.

На базата на придобитите навици за разположението на пръстите посредством неуморни повторения се изграждаше и способността за свързване на слуховото възприемане на думата или нейният образ с механизмираното движение на мускулите. Това умение се придобиваше само с практика, само с непрекъснати стандартни упражнения. За няколко седмици човек, стига да не бе съвсем неспособен, се научаваше да печата бавно, но без грешка, даже като се има предвид, че мъжете имат по-големи и не така пъргави пръсти.

Заниманията започваха в шест часа, така че курсистите да имат време да стигнат от работа до залата при църквата. Те обаче се събраха доста по-рано и маа Макутси се озова срещу десет лица, които я гледаха с интерес и очакваха какво ще направи. Тя си погледна часовника, преброи курсистите и обяви, че часът може да започне.

Шейсет минути изтекоха неусетно. Курсистите научиха как се поставя лист в машината и за какво служи всеки клавиш. След това маа Макутси им нареди да напишат едновременно думата „цар“.

— Всички заедно — извика маа Макутси. — „Ц“, „а“ и „р“. Стоп.

Една ръка се издигна във въздуха.

— Моето „ц“ не излиза, маа — каза един елегантен господин със смутен поглед. — Натиснах го два пъти, но не работи. Написах „ар“.

Маа Макутси беше подготвена за подобни въпроси.

— Някои клавиши не работят — каза тя. — Това е без значение. Въпреки това трябва да ги натискате, защото във вашите офиси те работят. На този етап това няма значение.

Тя погледна мъжа, които бе вдигнал ръка. Косата му бе разделена на път по средата, а мустаците му бяха грижливо поддържани. Усмиваше се съвсем леко, устните му се отвориха, сякаш искаше нещо да каже. Но не каза нищо и класът продължи с нова, също лесна дума.

— „Зар“ — извика маа Макутси. — И „фар“. „Цар“, „зар“ „фар“.

На края на часа маа Макутси обиколи всички чиновници и провери кой как се е справил. В Ботсуанския колеж за секретарки тя се бе научила колко е важно човек да бъде окуражаван и се постара да каже по една добра дума на всеки.

От вас ще излезе добър машинописец, раа — казваше тя. — Много добре контролирате движенията на пръстите си. — Или: — Много чисто сте напечатали „зар“. Много е добре. Когато часът свърши, мъжете се отправиха към вратата маа Макутси остана да подреди залата. Тя дочу една забележка, която един от курсистите подхвърли на друг:

— Тази жена е добър учител — каза той. — Не ме кара да се чувствам глупак. Добре си върши работата.

Останала сама в залата, тя се усмихна на себе си. Харесваше си класа, а бе разкрила в себе си и нов талант — да преподава. А отгоре на всичко в малката каса на бюрото ѝ се намираха първите седмични такси, грижливо преброени в банкноти от Банката на Ботсуана. Беше прилична сума, а всъщност нямаше да се плащат повече разходи. Можеше да разполага свободно с тези пари, въпреки че имаше намерение да даде част от тях на маа Рамотсве, за да покрие телефонната сметка и като отплата за приноса ѝ в новия бизнес. След това щеше да внесе парите в банковата си сметка. Бедните времена бяха към своя край.

Тя заключи, прибра парите в чантата с листата и се отправи към къщи. Вървеше по неасфалтиран черен път, край малки къщички,

чиито прозорци светеха и представяха като в рамка сцени от домашния живот. Деца, седнали до масата или прави, погълнати от някакво занимание, вперили поглед в тавана, докато родителите сипваха яденето в купичките им. Голите крушки в някои стаи, другаде цветни лампиони, от кухните се носеше музика, едно момиче, седнало на стъпалата пред къщи, тананикаше познат мотив от песен, песен, която маа Макутси си спомняше от своето детство и която я накара да спре за миг сред сенките, за да си спомни още.

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА

МАА РАМОТСВЕ ОТИВА В СЕЛЦЕ ЮЖНО ОТ ГАБОРОНЕ

Тя потегли с белия микробус, сутрешното слънце струеше през отворения прозорец и грееше лицето ѝ, а отвън пробягваха сиво-зелените дървета, кафенеещата трева, полята, прострени от двете страни на пътя. Нямаше много коли, тук-таме някой ван, претъпкани минибуси, които криволичеха по пътя заради разбрицаните амортизьори, един камион, пълен с войници със зелени униформи, които подсвиркваха на всяко момиче по пътя, автомобили, забързани по незначителната си работа в Лобатсе и по-надалеч. Маа Рамотсве обичаше пътя към Лобатсе. Повечето пътища в Ботсуана бяха отегчително еднообразни, особено пътят към Франсистаун, който се простираше прав като конец от начало докрай. Пътят за Лобатсе, напротив, беше малко повече от час и винаги достатъчно оживен, така че човек никога не скучаеше.

Пътищата, мислеше си маа Рамотсве, са витрината на страната. Начинът, по който хората се държаха по пътищата, казваше всичко за националния характер. Преди няколко години ѝ се наложи да пътува по пътищата на Свазиленд във връзка с една зловеща история. Опасността дебнеше на всяка крачка, колите минаваха в насрещното платно и никой не зачиташе никакви ограничения в скоростта. Дори кравите в Свазиленд бяха по-безотговорни от ботсуанските. Те просто изникваха пред колите на пътя, сякаш предизвикваха умишлено сблъсък, изненадвайки шофьорите в последния момент. Причината за всичко това бе, че самите суази бяха безотговорен и нехаен народ. Такъв беше нравът им, така караха и колите си. Тсуана бяха по-скромни, по-предпазливи хора, не бяха фукльовци като суазите и караха къде-къде по-внимателно.

Разбира се, кравите винаги създаваха опасности по пътя, дори в Ботсуана. Всеки човек тук имаше познат или поне познат на познат,

дето се е сблъсквал с крава. Това можеше да има фатални последици. В Ботсуана ежегодно умираха хора, в чиито коли се бяха блъснали крави, понякога намушквайки с рога шофьора. Точно затова маа Рамотсве не обичаше да шофира нощем и винаги избягваше да го прави, ако имаше възможност. А когато нямаше как, пъплеше едва-едва по пътя и се вглеждаше в тъмнината, готова да спре всеки миг, ако различи пред себе си черния силует на някоя крава или, не дай си Боже, на бик.

На път се мислеше добре и докато караше в слънчевата утрин, маа Рамотсве прехвърляше в ума си всички възможни сценарии, по които можеше да се развие тази странна история. Колкото повече си мислеше за господин Молефело, толкова повече му се възхищаваше заради смелостта да дойде да се срещне с нея. Повечето хора не се тормозеха за минали грехове, а мнозина напълно забравяха за тях, било нарочно — ако изобщо можеше да се направи умишлен опит за забравяне, било просто като оставяха миналото да избледнее от само себе си. Маа Рамотсве се запита дали хората са длъжни да помнят миналото и реши, че наистина са длъжни. Доброто, направено от онези, които отдавна ги нямаше, в никакъв случай не биваше да се забравя, в старите обичаи и вярвания имаше много истина. Имаше ритуали, които ти помагаша да не забравиш да отдадеш дължимото на дядовци, прадедовци и прапрадедовци, на всички предци. Ако позволиш да потънат в забрава, те биха умрели наистина, в онова място, което мъртвите обитават, някъде отвъд нашите хоризонти. Половината народ на Ботсуана мислеше по този начин, а другата половина гледаше на тези неща според християнската вяра, която казваше, че щом умре, човек отива в рая, ако е заслужил, разбира се, и щом попадне там, за него се грижат светци, ангели и така нататък. Някои хора твърдяха, че в рая имало даже крави и може би беше така. Бели крави, които ухаят прекрасно и имат вакли кафяви очи. Свети крави, които бавно вървят и дават на децата, деца от рая, да се возят на гърба им. Колко хубаво бе това за онези деца, които нямаша майки и бащи, защото бяха отишли на небето твърде рано, колко добри са кравите към тези дечица, как се грижат за тях, мислеше си маа Рамотсве и усети, че очите ѝ се пълнят със сълзи. Тя бе загубила своето бебе; къде ли беше то сега? Надяваше се, че то е щастливо и че ще я чака там, когато самата тя напусне Ботсуана и се пресели в рая. Дали господин Дж. Л. Б. Матекони ще е определил дотогава дата за

тяхната сватба? Тя се надяваше, че ще го е сторил, макар той никак да не бързаше. Може би щяха да се оженят в рая, ако той продължаваше да се бави. Това със сигурност би било по-евтино.

Мислите ѝ се върнаха към господин Молефело и маа Тсоламосесе. Беше трудно да се предвиди какво ще каже маа Тсоламосесе, когато научи истината за случилото се преди толкова години. Щеше да се ядоса, несъмнено, и може би дори щеше да се обади в полицията. Господин Молефело вероятно не бе помислял за подобна възможност, когато дойде при нея с молба да издири маа Тсоламосесе. Той допускаше, че нещата ще се изяснят само между тях, но ако маа Тсоламосесе решише да се оплаче в полицията, оттам можеше да му наложат глоба или друго наказание. Би било странно да приложат такава мярка след толкова години, но маа Рамотсве се опасяваше, че в Наказателния кодекс на Ботсуана нямаше нищо, което да попречи на това. Тя не беше чела от край до край Наказателния кодекс на Ботсуана, всъщност не беше го чела изобщо, но можеше да си го купи за няколко пули от Държавната печатница. Беше го виждала по щандовете там, беше го прелиствала, но не разбираше съвсем добре езика му. Това беше спънката със законите и правния език — освен юристите, само ограничен кръг хора го разбираха и употребяваха. Хубаво беше, че има Наказателни кодекси, но тя предпочиташе да се осланя на доста по-прости правила, като например Десетте Божии заповеди, които, с малко осъвременяване, бях прекрасно ръководство в живота, или поне така смяташе маа Рамотсве. Всеки знаеше, че да се убива е престъпление, че да се краде е престъпление, всеки знаеше, че е лошо да прелюбодействаш и да пожелаваш благата, които притежава съседът ти... Тя се поколеба. Не, не всеки. Съвсем не всеки знаеше това, или поне вече не. Имаше деца, ужасни бузести дечица, които се възпитаваха точно в обратното, някой ги учеше на съвсем други неща — и в това беше проблемът, мрачно си помисли тя. Хората бяха готови да напуснат своята съпруга или съпруг просто защото вече им е омръзнал. Ако се събудиш една сутрин и решиш, че може да си намериш по-интересен и вълнуващ партньор от своя, просто ставаш и си тръгваш! Ей така! И можеш да продължиш по този начин, защо не, можеш да скачаш от човек на човек. Ако родителите ти досаждат, просто ги напускаш. Също и приятелите. Може те да искат едно или друго от теб, но е съвсем лесно просто да ги напуснеш. Откъде беше

дошло всичко това, чудеше се тя. Това нямаше нищо общо с африканския морал, а още по-малко с морала в Ботсуана. Значи идваше от някъде другаде.

Тя се върна отново към господин Молефело и маа Тсоламосесе. Маа Рамотсве се надяваше, че маа Тсоламосесе няма да занимава полицията с тази толкова стара история. В този случай маа Рамотсве щеше да ѝ каже, че господин Молефело иска да ѝ се извини и да ѝ купи ново радио. Те не бяха обсъдили в подробности точните размери на обезщетението, но той бе казал — парите не са проблем. „Ще заплатя колкото е нужно — бяха думите му, — съвестта ми е по-важна от парите. От банката можеш да изтеглиш много пари. Но спокойствие не можеш да си изтеглиш.“

Е, сега предстоеше да види какво ще стане и да вземе съответното решение. Не оставаше много път, скоро приближаваше отбивката за селцето. Пътят беше зле поддържан без знаци, изровен. Вървеше стръмно нагоре по хълма, където, ако маа Рамотсве не грешеше в посоките, се намираме къщата на маа Тсоламосесе, точно на края на селото.

Една възрастна жена седеше на столче пред къщата и ронеше царевица в традиционна дървена купа. Тя се привдигна, като видя белия микробус, и стана да поздрави маа Рамотсве.

Те размениха традиционните поздрави.

— Думела, маа — каза маа Рамотсве. — Добре ли спяхте?

— Да, маа, спях добре.

Маа Рамотсве се представи и попита жената дали не е маа Тсоламосесе.

Жената се усмихна. Имаше приятно открито лице и маа Рамотсве веднага я хареса.

— Аз съм маа Тсоламосесе. Тук живея.

Маа Рамотсве прие предложеното ѝ дървено столче, хванато с кожени ремъци. То не изглеждаше много здраво, но тя знаеше, че тези традиционни столчета са много здрави и издържат голяма тежест. Жената влезе в къщата и се върна с канче с вода за своята гостенка, което тя прие с благодарност. Къщата беше квадратна, чиста и спретната, пръстените ѝ стени бяха боядисани в топла охра. Вратата беше бяла, но ниско долу си личеше, че издраскана от куче. От

вътрешността на къщата, където беше тъмно, защото пердетата бяха спуснати, долитаха две детски гласчета.

— Тук живеят две деца — каза маа Тсоламосесе. — Дъщерята на единия ми син, чиято майка замина да гледа болната си майка в Шаше. И дъщерята на покойната ми дъщеря. Грижа се за двете деца.

— Това е работата на много жени — каза маа Рамотсве. — Деца и пак деца, цял живот. Това ни е работата на жените, така изглежда.

Маа Тсоламосесе кимна. Тя много внимателно се вглеждаше в маа Рамотсве, умните ѝ очи изследваха лицето и дрехите ѝ, спираха се на белия микробус и се връщаха пак на лицето на гостенката ѝ.

— Цял живот съм гледала деца — каза маа Тсоламосесе. От четиринайсетгодишна, когато гледах децата на по-голямата си сестра, после моите деца, а сега съм баба и работата все не свършва. — Тя замълча за миг и добави: — Защо идвате при мен, маа? Много се радвам, че сте ми гостенка, но се чудя защо сте дошла?

Маа Рамотсве се засмя.

— Е, не съм дошла при вас да си говорим само за гледане на деца — каза тя. — Дойдох да поговорим за нещо, което се е случило много отдавна.

Маа Тсоламосесе понечи да каже нещо, но се спря. Тя бе любопитна и нямаше търпение да узнае, но реши да почака гостенката да ѝ обясни сама.

— Мисля, че покойният ви съпруг е работил в затвора — каза маа Рамотсве.

— Да — потвърди маа Тсоламосесе. — Беше добър човек. Работи много години в затвора и беше много уважаван старши служител. Затова днес получавам и пенсия.

— И сте живели близо до старото летище в Габороне? — продължи маа Рамотсве. — И сте давали една стая под наем на студенти?

— Да, винаги сме имали наематели. Помагахме си с парите за домакинството. Не че те можеха да плащат Бог знае какъв наем.

— Имало е един студент, Молефело. Учил е в Ботсуанския технически колеж. Помните ли го?

Маа Тсоламосесе се усмихна.

— Чудесно го помня. Беше много добро момче. Винаги чисто.

Маа Рамотсве се поколеба. Нямахте да е лесно да ѝ каже. Дори сега, след толкова време, новината щеше силно да я разочарова. Но трябваше. Да съобщава лоши новини беше част от работата ѝ, трябваше да бъде твърда.

— По времето, когато е живеел у вас — продължи тя, като гледаше отблизо маа Тсоламосесе в очите, — е станала една кражба. Някой е влязъл през прозореца и ви е откраднал радиото. Нали така?

Маа Тсоламосесе свъси вежди.

— Да, вярно. Имаше такова нещо. Не съм го забравила. Беше чудесно радио.

Маа Рамотсве си пое дълбоко въздух. Нямахте начин.

— Молефело е бил. Той е откраднал вашето радио.

Маа Тсоламосесе най-напред се обърка. После вдигна ръка и пхна пръсти в купата с царевичното тесто.

— Не — отсече тя. — Не беше той. Той живееше у дома, когато стана тая кражба. Сигурно грешите. Някой друг го открадна. Мисля, че е бил някой от затворниците. Щом човек живее до затвора, винаги има опасност от такива неща.

— Не, маа — каза внимателно маа Рамотсве. — Не е бил затворник. Бил е Молефело. Имал е спешна нужда от пари за... за нещо наложително. Откраднал е радиото ви е инсценирал кражба с взлом. Продад го е за сто пули на някакъв човек, близо до гарата. Така е станало.

Маа Тсоламосесе я изгледа втренчено.

— Откъде знаете всичко това, маа? Как така говорите за нещо, което не сте видели, вас ви е нямало там?

Маа Рамотсве въздъхна.

— Той ми разказа. Молефело. Той много съжaliaва. Съжaliaва за това вече много години. Сега иска да дойде и да се извини. Искa да ви купи ново радио. Искa да поправи стореното.

— Не искам радио — каза маа Тсоламосесе. — Не ми харесва тази музика, която сега пускат по радиото. Бам, бам. Вече не пускат хубава музика.

— За него е важно — каза маа Рамотсве. Тя замълча. — Вие самата, маа, някога извършвали ли сте нещо лошо?

Маа Тсоламосесе пак се втренчи в нея.

— Всеки прави лоши неща — каза тя.

— Да — каза маа Рамотсве. — Всеки. А случвало ли ви се е да искате да поправите грешките си? Случвало ли ви се е някога подобно нещо?

Настъпи тишина. Маа Тсоламосесе се загледа някъде надалеч, отвъд хълма. Те седеше на стола, прегърнала колене. Когато проговори, гласът ѝ беше тих.

— Да, случвало ми се е. Спомням си.

Маа Рамотсве продължи, без да губи време.

— Е, добре, така се чувства и Молефело. И не трябва ли да му разрешите да ви се извини?

Тя не получи веднага отговор, но той дойде.

— Да — каза маа Тсоламосесе. — Това беше преди много време. Хубаво е, че иска да се извини. Не искам сърцето му да страда.

— Права сте, маа. Това, което казвате, е най-правилното.

Те седяха заедно под слънчевите лъчи. Трябваше да се суши боб и маа Рамотсве се зае с това, докато маа Тсоламосесе продължи да мачка царица в хавана, като с една ръка го държеше, а с другата удряше чукалото. Изпиха по едно канче силно подсладен чай и им беше приятно заедно. Маа Тсоламосесе беше много щастлива, че някой бе поискал да ѝ се извини, и се съгласи маа Рамотсве да доведе Молефело.

— Той тогава беше просто момче — говореше маа Тсоламосесе. — Това, което е направил тогава, няма нищо общо с това, което би направил един зрял мъж.

— Така е — потвърди маа Рамотсве. — Сега той е съвсем друг човек.

Босо девойче с широка зелена рокля се появи на прага и кимна любезно на маа Рамотсве.

— Това е дъщерята на сина ми — каза маа Тсоламосесе. — Много ми помага с малката. Изведи я да я видим, Кокетсо. Изведи я да се запознае с маа.

Момчето влезе в къщата и се върна с двегодишно момиченце. Сложи детето на крачета и го хвана за ръка. То направи няколко несигурни крачки.

— Това е детето на покойната ми дъщеря — каза маа Тсоламосесе. — Аз я гледам, както ви казах.

Маа Рамотсве се пресегна и улови детето за ръчичката.

— Много хубаво дете, маа — каза тя. — Когато порасне, ще стане голяма хубавица.

Маа Тсоламосесе я погледна и извърна глава. Маа Рамотсве помисли, че е казала нещо обидно, но не знаеше какво е то. Беше много любезно да направиш комплимент на една баба за хубостта на внучката ѝ. Щеше да е нелюбезно, ако не го направи.

— Прибери я, Кокетсо — каза маа Тсоламосесе. — Може да е гладна. До печката има малко каша, можеш да ѝ дадеш.

Момичето хвана детето и се отправи към къщата. Маа Рамотсве продължи да нарежда боба, но хвърли един поглед към маа Тсоламосесе, която все още стриваше царевичката.

— Съжалявам, ако с нещо съм ви обидила — каза маа Рамотсве. — Не исках.

Маа Тсоламосесе остави чукалото. Когато проговори, гласът ѝ бе уморен.

— Нищо не сте направили, маа, вие не знаете. Майката на това дете... тя почина. Беше болна от онази болест, която кръстосва по цялата страна. От нея почина. И детето...

Маа Рамотсве предполагаше какво ще чуе.

— Докторът каза, че детето ще се разболее рано или късно — каза маа Тсоламосесе. — Няма да оживее. Затова ми стана мъчно. Нямаме вина, но говорехте за нещо, което никога няма да стане.

Маа Рамотсве остави настрана полупълната купа с боб и отиде до маа Тсоламосесе, като я прегърна през рамото.

— Съжалявам, маа. Съжалявам. Много съжалявам. Нямаше какво повече да се каже, но докато седеше до другата жена и споделяше скръбта ѝ, изведнъж разбра какво може да направи господин Молефело.

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЧУДОТО В „ТЛОКВЕНГ СПИЙДИ РОУД МОТОРС“

Курсистите от „Школата по машинопис за мъже Калахари“ се събираха в залата до църквата всеки работен ден от седмицата, с изключение на петък. Напредваха бързо. Маа Макутси разбра, че те усвояват нещата по-бързо, отколкото бе предвиждала, и им съобщи, че курсът ще трае пет седмици вместо планираните шест.

— Ще получите същата диплома — съобщи им тя, като си отбеляза наум, че трябва да се погрижи и за отпечатването на сертификатите. — Ще бъде за същия курс, но вие ще го завършите една седмица по-рано.

— А ще ни върнете ли част от парите? — попита един от мъжете, предизвиквайки весел смях сред останалите курсисти.

— Не — каза Маа Макутси. — Разбира се, че не. Вие ще получите същите знания и умения. Така че те струват същите пари. И така е справедливо.

Те приеха доводите ѝ без повече протести и тя с облекчение продължи урока си. За разнообразие, вместо да преписват вече готов текст, този път тя им даде задача в оставащия половин час да съчинят кратко есе. То трябваше да е само половин страница, но с възможно най-малко грешки. За отлично представяне оценката беше петдесет точки, а за всяка грешка се отнемаха по две точки. Темата беше: „Важните неща в моя живот.“ Есетата трябваше да бъдат анонимни и след проверката да се върнат на авторите. Така никой нямаше да се срамува от искреността си и щеше смело да каже какво е най-важното за него, без да се чувства идиотски. Идеята за темата не беше на маа Макутси. Тя самата в училище бе написала есе по нея и това есе бе наградено, така че остана в спомените ѝ като идеалната тема: не изискваше никаква специална подготовка, с нищо не задължаваше и всеки имаше какво да каже по нея.

Курсистите се заловиха за работа. В края на часа всеки остави своя лист пред маа Макутси и се събраха десет съчинения. Тя възнамеряваше да ги вземе и да ги прочете у дома, но само един поглед върху най-горния лист бе достатъчен, за да събуди интереса ѝ. Четенето я погълна и тя остана в залата, докато не прочете всички есета. Пред нея се раздипли животът в цялата си важност: майки, съпруги, футболни отбори, професионални амбиции, любими автомобили, всичко, което мъжете обичаха.

Ето това, например:

„Има толкова важни неща в моя живот. Трудно ми е да посоча най-важното, но мисля, че едно от тях е футболният отбор «Зебрите». Още от малък мечтаех да играя в този отбор, но така и не станах достатъчно добър футболист. Така че само гледах сред публиката и виках за любимия си отбор. Когато те печелят, аз се чувствам истински щастлив и цяла нощ празнувам с приятелите си тези победи. Приятелите ми също са техни фенове. Не мога да си представя Ботсуана без «Зебрите». Нашата страна не би била същата без тях и всички бихме чувствали голяма празнина в живота си.“

Есето бе напечатано почти без грешка, а маа Макутси остана впечатлена от простата и ясна мисъл на изложението.

„Читателят — написа тя в полето на страницата — остава напълно убеден за значението на «Зебрите» във вашия живот.“

Тя прелисти други две есета. Имаше още едно похвално слово за „Зебрите“ и едно трогателно есе за нечий малък син и неговите лудории. Накрая, почти най-отдолу в купа листа тя прочете:

„Открих нещо много важно в живота си. Не го очаквах, и то ме сполетя изведнъж, като светкавица. Аз не съм човек, чийто живот е бил много вълнуващ, но това ме развълнува силно и сърцето ми препуска вече повече от седмица. Причината е, че срещнах една жена. Тя е една от най-красивите жени, които съм виждал, и мисля, че е и една от най-милите и добри жени в Ботсуана. Тя винаги ми се усмива, независимо от това, дали правя грешки. Когато минава покрай мен, сърцето ми запява, въпреки че тя не го знае. Не знам дали да споделя с нея, че ме изпълва с мисли за любов. Ако ѝ кажа, тя може да ми отвърне, че не съм достатъчно добър за нея. Но ако не ѝ го кажа, никога няма да узнае какво чувствам. Тя е най-важното нещо в живота ми. Не мога да спра да мисля за нея дори когато ме учи на машинопис.“

Маа Макутси застина на място при това толкова открито обяснение в любов. Един от нейните ученици, един от тези мъже беше влюбен в нея! Тя мислеше, че никой не може да се влюби в нея, а един от тези мъже бе направил точно това. О! О!

Тя погледна внимателно листа. Разбира се, на него не бе написано никакво име, но за нея нямаше съмнение кой го е писал. Докато четеше, тя бе така погълната от съдържанието му, че съвсем не видя как е отпечатано. Всяко „ц“ липсваше: „светкави, а“, „сър ето ми“, „седми, а“. С разтуптяно сърце тя взе молива и написа отдолу:

„Това е много вълнуващо есе, добре напечатано. Трябва да кажете на тази жена, защото тя може никога да не узнае нищо. Трябва да я поканите да излезе с вас, след часа. Ето какво трябва да направите.“

Този следобед „Тлоквенг роуд спийди моторс“ бе оставен на грижите на двамата чираци. Господин Дж. Л. Б. Матекони и маа Рамотсве отидоха в сиропиталището — господин Дж. Л. Б. Матекони да поправи помпата, а маа Рамотсве да поговори с управителката маа Силвия Потокване. Маа Макутси, която имаше три свободни следобеда в месеца, бе решила да оползотвори този, като отиде в банката, за да внесе пари в сметката си, която благодарение на школата по машинопис напоследък бе значително нараснала, и за да си потърси нови обувки. Обувките, които носеше, онези с яркочервените копчета, щяха да бъдат дадени за смяна на подметките. Тя бе хвърлила око на едни обувки от витрината на един магазин в града. Бяха светлозелени, на удобно ниско токче. Високите токчета бяха голямо изкушение, но като с всички изкушения човек си плащаше по-късно за тях. Отстрани обувките имаха по една голяма флъонга, също от зелена кожа, а подплатата им беше небесносиня. Точно тази подплата я спечели и тя си представи какво удоволствие би било човек всяка сутрин да мушне крак в небесносиньото. Бяха доста по-скъпи от обувките, които тя обикновено си купуваше, но подобни обувки не можеха да бъдат евтини, особено с подобна подплата. Още от първия поглед тя разбра, че това са нейните обувки. С тези обувки късметът, който я следваше, откакто създаде „Школата по машинопис за мъже Калахари“, нямаше да я изостави. Това бяха обувки, които щяха да придадат авторитет на жената, която ги носи: обута с тях, тя би говорила с пълна увереност.

През това време в сервиза чираците се наслаждаваха на своята самостоятелност. Те обещаха на господин Дж. Л. Б. Матекони, че няма да вземат никакви решения за ремонти без него, макар той да бе приел, че могат да се справят с всеки вид поправка. В сервиза бе докаран един мръснокафяв френски джип, който създаваше големи главоболия. Трябваше да се опитат да му оправят две от вратите, които не се затваряха добре и да настроят двигателя, който прегряваше. Познаваха колата, вече бяха работили по нея поне два пъти и я приемаха като лично предизвикателство.

С френската кола няма да скучаете — каза им господин Дж. Л. Б. Матекони. — Обаче да внимавате. Тази кола лъже.

— Лъже ли, раа? — попита по-младият чирак. — Как една кола ще лъже?

— Приборите й не казват истината — каза господин Дж. Л. Б. Матекони. — Човек ги настройва, а те след малко пак почват да лъжат. Нищо не може да се направи.

Щом останаха сами, чираците си запариха по чаша чай и поседяха половин час на омазаните с грес варели. Чарли, по-старият, свиркаше на всяко момиче, което минеше по уликата, като го приканваше да му дойде на гости в сервиза.

— Тук в сервиза е много интересно! — викаше той. — Хайде де! Ела да видиш! Какви интересни работи има тука за тебе!

По-младият се мъчеше да не гледа към минаващите момичета, но рядко се удържаше да не погледне. Ала поне не свиркаше след тях. Като свършиха с чая, чираците подкараха мръснокафявия френски джип и го качиха на новия хидравличен крик, който господин Дж. Л. Б. Матекони бе инсталирал в сервиза неотдавна. Това беше първото им прегрешение, все едно че посегнаха към забранения плод. С този крик можеше да работи само господин Дж. Л. Б. Матекони и никой друг. На тях двамата им беше забранено да го пипат. Но сега никой нямаше да види, че са вдигнали френския автомобил, и те не можаха да устоят на изкушението.

Крикът работеше страхотно, огромният автомобил бе повдигнат със смайваща лекота. Но изведнъж спря, главното стоманено бутало замря, лъснало от грес и разтегнато докрай, а колата остана да стърчи несигурно върху релсите. По-голямото от момчетата натисна копчето за спускане, но механизмът беше блокирал и нищо не помръдваше. Той опита пак, а после изключи и включи машината няколко пъти. Нищо.

— Счупи се — каза по-младият. — Ти си виновен.

Те пак седнаха върху варелите и се загледаха отчаяно в колата, която стоеше във въздуха.

— Какво ще кажем на господин Дж. Л. Б. Матекони? — попита по-младият.

— Ще му кажа, че нямаме нищо общо с тази работа — каза другият. — Ще кажа, че е станало случайно. Паркирали сме колата в сервиза, тя случайно е попаднала върху релсите и после изведнъж се е вдигнала.

По-младият чирак го изгледа.

— Не мога да лъжа вече — каза той. — Сега, след като душата ми е спасена, не мога вече да лъжа.

По-големият също го погледна.

— В такъв случай и двамата ще загазим. Наистина много ще загазим. — После направи пауза. — В такъв случай ще кажа, че си бил ти. Ще кажа, че ти си го направил.

— Не можеш да постъпиш така с мен — каза по-младият. — Но все едно, аз ще му кажа истината. Шефът може да направи разлика между истина и лъжа. И маа Рамотсве също. Нея никога не можеш я излъга. Но можем да направим още нещо.

— О, да бе — каза по-големият с подигравателна усмивка. — Да се помолим ли?

— Да — каза по-младият, смъкна се от варела и застана на колене.

— О, Боже, — поде той — пусни тази кола на земята... моля те.

Настъпи тишина. Отвън с трясък премина един голям камион, цикада изцвъртя отзад сред шубраците, един сив гривек изпляска с криле в короната на акацията, която растеше до сервиза. Беше горещо.

Изведнъж се чу някакво жужене. Те вдигнаха очи с изненада. Въздухът, с който беше пълна хидравличната система на крика, полека излизаше навън. Колоната слезе надолу и меко и плавно постави колата на земята.

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА НА ЧАЙ В СИРОПИТАЛИЩЕТО

Маа Силвия Потокване беше главна домакиня и управителка на сиропиталището, което се намираше на два̀йсет минути път с кола на изток от града. Тя работеше там от петнайсет години, първо като старша домакиня, а сетне като главна и всички знаеха, че помни името на всяко дете, което бе минало през нейните грижовни ръце. Беше невъзможно да я разпиташ за толкова много деца, но когато някой я попита: „Чудех се как му беше името на онова момче от Маун, онова с щръкналите уши, дето тичаше много бързо, можеш ли да ми припомниш, маа?“, тя отговаряше без колебание: „Седрик Мотопосипе. Той имаше брат, който не беше голям спортист, но стана отличен готвач и сега работи в хотел «Сън» като главен готвач.“ Случваше се някой да я попита: „Онова момиче, дето замина да живее в Лобатсе и се омъжи за полица̀й, как се казваше?“, а маа Потокване отговаряше: „Мемеди Гафетсили.“

Маа Потокване помнеше не само имената на всички сираци, ами и кого ли не още в Ботсуана. Щом веднъж се запознаеше с човека, тя веднага запомняше всички подробности около него и най-вече това с какво може да е полезен на сиропиталището. Богатите биваха молени за спонсорство. Месарите даваха обреза̀ки, хлебарите носеха бухти и кейкове. Рядко ѝ отказваха. Впрочем, искаше се и доста смелост, за да откажеш на маа Потокване и в резултат на това сираците рядко бяха в нужда.

Господин Дж. Л. Б. Матекони се познаваше с маа Потокване от около два̀йсет години и редовно посещава̀ше сиропиталищата, когато се налагаха ремонти и поправки на техниката. Поддържа̀ше живота на стария микробус, който возеше сираците — което означава̀ше и голямо издирване на резервни части из цялата страна, защото микробусът беше наистина много стар. Той отговаряше също и за водната помпа, която изпуска̀ше масло и често прегрява̀ше. Най-разумното нещо, което се препоръчваше в такива случаи, беше да се подмени

остарялата техника, включително и помпата, но той знаеше, че маа Потокване никога няма да се съгласи. Тя беше привърженичка на философията, че едно нещо трябва да се използва, докато е възможно и колкото е възможно, и че ако нещо може да влезе в работа, не бива да се изхвърля. Да постъпиш другояче за нея беше прахосничество. Последният път, когато маа Рамотсве пи кафе на верандата на сиропиталището, тя забеляза, че чашата ѝ е лепена на няколко места, веднъж на дръжката и два пъти на други места.

След като паркираха под старото ясиново дърво, чиято сянка се пазеше специално за гости на сиропиталището, те видяха как маа Потокване им маха от своя прозорец. Докато слязат от колата и господин Дж. Л. Б. Матекони си вземе чантата с инструменти, които щяха да му трябват за ремонта на помпата, маа Потокване излезе от вратата на приемната и забърза насреща им.

Тя ги посрещна топло.

— Двама мои много добри приятели — каза тя. — Пристигат по едно и също време. Маа Рамотсве и нейният годеник господин Дж. Л. Б. Матекони!

— Той сега ми е шофьор — каза маа Рамотсве. — Вече не се налага да карам.

— А на мен не ми се налага да готвя — прибави господин Дж. Л. Б. Матекони.

— Но ти никога не си готвил, раа — каза маа Потокване. За какво готвене ми говориш?

— Случвало се е — каза господин Дж. Л. Б. Матекони.

— Кога се е случвало? — попита маа Потокване.

— От време на време — отвърна господин Дж. Л. Б. Мадони. — Но няма какво да стоим тук и да си говорим за готвене. Трябва да вървя да ви оправя помпата. Какво ѝ е сега?

— Издава много странен звук — каза маа Потокване. — Не е както друг път, когато е издавала звуци. Този път е като слон, който тръби с хобот. Такъв звук издава. Не през цялото време, обаче много често. Освен това трепери като куче. Това ѝ е.

Господин Дж. Л. Б. Матекони поклати глава.

— Много е стара. Техниката не е вечна, знаете. Както и всичко останало. Тя си има определен живот и в един момент той свършва.

Той разбираше, че маа Потокване няма да приветства подобни аргументи.

— Може и да е стара — каза тя, — но още си работи, нали? Ако трябва да отида и да купя нова помпа, това значи да се лишим от други неща. Децата имат нужда от обувки. Трябва да платя на майките, на готвачките, на всички. Нямам пари за нови помпи.

— Просто ви казвам как стоят нещата с техниката — каза господин Дж. Л. Б. Матекони. — Не казвам, че няма да се постарая да я поправя.

— Добре — рече маа Потокване, приключвайки с темата за помпата. — Обичаме си я тази помпа. Не искаме да се разделим с нея. Някой ден да, но по-нататък. — Тя се обърна към маа Рамотсве: — А докато господин Дж. Л. Б. Матекони поправи помпата, ние ще седнем да пием чай. Когато свърши, той ще се присъедини към нас. Направила съм и плодов сладкиш, чака го едно много голямо парче.

Помпата се намираше в една барака на другия край на обширния селскостопански двор, който се простираше около къщичките на сираците. От тази страна на двора имаше голяма зеленчукова леха, а после царевична нива, в която още се виждаха стъблата на миналогодишната реколта. Сондата, която помпата обслужваше, беше добра. Господин Дж. Л. Б. Матекони предполагаше, че тя се захранва от водите на язовира, които се процеждаха и в земята като подводна река. Винаги му бе изглеждало странно как може да има толкова много подводни реки в суха земя като Ботсуана, как под тези безкрайни кафяви поля, който се напукваха през сухия сезон, биха могли да дремят езера прясна сладка вода. Разбира се, човек не можеше да разчита на това, че винаги ще намери подпочвени води. Навремето, когато едни хора построиха в Моколоди голямата каменна къща, не намериха там никаква вода. Съветваха са с най-добрите специалисти, които обикаляха с пръчките си напред-назад, но нищо не излезе. Уредите просто не помръдваха. По някаква причина отдолу нямаше капка вода и хората бяха принудени да снабдяват къщата с вода от цистерна.

Господин Дж. Л. Б. Матекони тръгна през нивата, обувките му станаха целите в прах, а сухите царевични стъбла пращяха под

подметките му. Щедра беше тая земя, мислеше си той, пясъкът и почвата с помощта на малко водица можеха да дадат на хората чудесна храна. Всичко зависеше просто от малко влага: дървета, животни, тиквени бостани, хора — всичко. А тази земя, земята, по която стъпваше, беше особена земя. Това бе Ботсуана, земята на Ботсуана. От нея бяха направени и те — неговите предци, баща му, господин П. З. Матекони, а преди това дядо му, господин Т. Матекони. Всички те, поколение след поколение бяха свързани чрез тази земя, тази особена частица от Африка, която обичаха, за която милееха и която така щедро им се отплащаше.

Той вдигна поглед. Господин Дж. Л. Б. Матекони винаги носеше шапка — кафява шапка без лента, от тънък филц, много стара, като помпата на сиропиталището. Той я килна леко назад и погледна към нагоре. Небето беше толкова празно, така замайващо бездънно и безразлично към човека, дето сега пресичаше нивата долу и гледаше към него.

Той продължи през нивата и стигна до бараката на помпата. Помпата, която се включваше от бутон, прикрепен върху бидона за водата, в момента работеше. Издаваше съвсем нормален звук. Той се запита дали маа Потокване не си възразява някаква повреда. Но както стоеше там и вече си мислеше за огромното парче плодов сладкиш, което го чакаме на верандата, помпата изведнъж издаде онзи звук, за който говореше маа Потокване. Наистина звучеше като тръбящ с хобота си слон. За ушите на господин Дж. Л. Б. Матекони обаче той означаваше нещо много по-тревожно: това бе предсмъртната песен на помпата.

Той въздъхна и влезе в бараката, като внимаваше да не налети на някоя змия, защото змиите много обичаха подобни закътани местенца. Пресегна се и изключи копчето. Помпата простена и спря. Стана тихо, господин Дж. Л. Б. Матекони сложи на земята чантата с инструментите и взе един гаечен ключ. Почувства се уморен. Животът беше битка с умората. Умората на машината, умората на душата. Масло. Грес. Умора.

Той остави ключа. Не. Повече нямаше да поправя тази помпа. Маа Потокване винаги го принуждаваше да прави едно или друго и той винаги го правеше. Колко пъти беше поправял тази помпа? Най-малко двайсет, а може би и повече. И не бе поискал нито едно тебе за

този труд и никога не би поискал. Но идваше момент, в който човек трябва да каже „не“ на някой като маа Потокване. Тя беше толкова грижовна с него по време на болестта му (макар че той едва-едва помнеше онова странно състояние на апатия и тъга), щеше винаги да ѝ помага. Но той беше техникът, а не тя. Той беше този, който знаеше кога на една помпа ѝ е свършил животът и трябва да се смени, макар че понякога маа Потокване се държеше, като че ли тя е техникът. Сега щеше да ѝ се наложи да го послуша и да направи каквото ѝ се казва. „Маа Потокване, щеше да каже той, прегледах ви помпата и тя повече не може да се поправи. Счупена е, и то безнадеждно. Трябва да се обадиш на някой от вашите дарители и да му кажеш, че имате нужда от нова водна помпа.“

Той затвори вратата, като преди това хвърли последен поглед на помпата. Беше му стар приятел тая помпа. Никоя нова помпа нямаше да има такова хубаво колело и такава тежка красива кутия. Никоя нова помпа нямаше да звучи като тръбящ слон. Тази помпа беше дошла от много далеч ѝ сега можеше да се върне обратно в Англия. „Ето ви обратно помпата, която оставихте в Африка. Свърши се животът ѝ.“

— Такъв вкусен сладкиш — каза маа Рамотсве, когато ѝ сервираха второто парче. — Тия дни нямам никакво време да опека каквото и да е. Искане ми се да правя сладкиши, но не ми остава време.

— Този кейк — каза маа Потокване докато облизваше трохите от пръстите си, — го е правила една от майките, която е отлична готвачка, маа Готофедде. Винаги когато чакам гости, тя прави сладкиш. И през цялото време се занимава с децата от своята къща. А нали знаеш колко много време искат тези грижи.

— Много добри жени са тези майки — каза маа Рамотсве, загледана през прозореца. Долу на двора две от тях тъкмо си приказваха на верандата на една от спретнатите къщички, в които живееха по десетина-дванайсет деца.

Маа Потокване проследи погледа ѝ.

— Ето я маа Готофедде, ей там. Жената със зелената престилка. Тя ни е прекрасната готвачка.

— Познавах някога едно семейство с това име — каза маа Рамотсве. — Живееха в Мочуди. Бяха голямо семейство, с много деца.

— Омъжена е за един от синовете им — каза маа Потокване. — Той работи към Министерството на транспорта. Кара тир. Разказваше,

че миналата седмица, без да иска, сгазил едно куче. Явно било е много старо куче и не е чуло, че идва камион.

— Това е много тъжно. Но кучето поне не се е мъчило — каза маа Рамотсве.

Маа Потокване помисли за момент.

— Предполагам, че не.

— Този сладкиш е чудно вкусен — каза маа Рамотсве. — Може маа Готофедде някой път да ми каже как го прави. Мотолели и Пусо много ще го харесат.

Маа Потокване се усмихна, щом чу за децата.

— Надявам се, че се чувстват добре — каза тя. — Много хубаво направихте с господин Дж. Л. Б. Матекони, че ги осиновихте.

Маа Рамотсве вдигна чашата с чай и погледна маа Потокване над ръба ѝ. Никога не беше ставало дума досега за осиновяване. Те бяха приели просто да се грижат за тях нали? Не че имаше голяма разлика между едното и другото, но човек трябваше да е нащрек с маа Потокване, тя беше готова на всичко, за да извоюва доброто на сираците.

— Щастливи сме с тях — каза маа Рамотсве. — Могат да живеят при нас, докато пораснат. А впрочем Мотолели иска да стане автомонтьор, знаеш ли? Много я бива с машините и господин Дж. Л. Б. Матекони ще я обучава.

Маа Потокване плесна с ръце от радост. Тя беше амбициозна жена и нищо не я радваше повече от това, да чуе за успехите на някое дете.

— Чудесна новина — каза тя. — Защо да не може момиче да стане техник? Дори и като е в инвалидна количка. Ще може да помага на господин Дж. Л. Б. Матекони да поправя помпата.

— Той ще направи рампа за инвалидната количка — продължи маа Рамотсве. — И така тя ще може да стига до колите.

Маа Потокване кимна в знак на одобрение.

— А братчето ѝ? То добре ли се чувства?

От колебанието на маа Рамотсве тя усети, че нещо не е наред.

— Какво става? Не е ли добре?

— Не е това — каза маа Рамотсве. — Храни се добре и расте. Купих му вече нови обувки. Нищо му няма, само дето...

— Поведението? — помогна ѝ маа Потокване.

Маа Рамотсве кимна.

— Не исках да ви тревожа с това, но мислех, че може да ми дадете съвет. Виждали сте толкова много деца. Знаете всичко за децата.

— Всяко дете е различно — съгласи се маа Потокване. — Брат и сестра, и пак се различават. Рецептната за едно дете важи само за това дете, дори да са го създали същите родители, както и другото. Едно дете е умно, друго — не толкова, така е. Всяко дете е различно.

— Държеше се като добро момче — каза маа Рамотсве. — Беше възпитан и не правеше никакви бели. А после изведнъж взе да върши лошотии. Нито сме го пляскали, нито сме му се карали, а стана много мрачен и затворен. Понякога ми хвърля такива застрашителни погледи, че просто не знам какво да правя.

Маа Потокване внимателно слушаше разказа на маа Рамотсве за някои от случките с Пусо, включително и тази с убийтия с прашка папуняк.

— Той не се е научил да убива птици тук — каза твърдо маа Потокване. — Никой тук не позволява на децата да убиват животни. Тук ги възпитаваме, че животните са техни братя и сестри. Така ги възпитаваме.

— И когато господин Дж. Л. Б. Матекони му каза същото, Пусо отвърна, че го мрази.

— Че го мрази? — възкликна маа Потокване. — Никой не може да мрази господин Дж. Л. Б. Матекони, а най-малко момченцето, на което той, заедно с тебе, е дал дом.

— Сякаш някой му е наговорил разни отвратителни неща — каза маа Рамотсве.

Маа Потокване се пресегна и със смръщени вежди наля още чай в чашата на маа Рамотсве.

— Това може би е по-близо до истината, отколкото допускаш, маа. Някой му е приказвал. Случва се с всички деца.

— Не разбирам кога е могло е да се случи — каза маа Рамотсве.

— Нали ходи на училище? Като тръгнат на училище децата откриват, че има и други деца. Не всички те се държат добре. Някои са лоши. Някое дете може да му е казало нещо обидно.

Маа Рамотсве си спомни какво ѝ беше казала Мотолели за подигравките в училище. Пусо беше много по-малък, разбира се, но

може би и на него се бе случило нещо подобно.

— Мисля, че той не знае точно как да се чувства — каза маа Потокване. — Усеща, че е по-различен от останалите деца — защото е сирак, — но няма представа как да се справи с това. И понеже е объркан, обвинява вас за това.

Маа Рамотсве си помисли, че това звучи логично, но какво можеше да се направи? Опитваха да са мили с него и да му обръщат повече внимание, но това като че не даваше резултат.

— Мисля, че е време господин Дж. Л. Б. Матекони да започне да му създава правила. Трябва да му покаже кое може и кое не може. Другите момчета си имат бащи или чичовци за тая работа. Момчетата имат нужда от здрава ръка. — Тя замълча, за да види въздействието от думите си върху маа Рамотсве. — Трябва да влезе по-сериозно в бащинската роля. Трябва да е по-силен. Грешката му е, че е много мек, благ човек. Всички знаем това. Но едно момче се нуждае от повече.

Маа Рамотсве се замисли.

— Господин Дж. Л. Б. Матекони трябва да бъде по-твърд?

Маа Потокване се усмихна.

— Да, малко по-твърд. И ще бъде много добре, ако вземе момчето и го изведе нанякъде с камиона си. Така, да погледат кравите. Такива неща.

— Ще му кажа — каза маа Рамотсве.

Маа Потокване остави чашата с чая и отново погледна през прозореца. Група деца си играеха в сянката на голямото дърво.

— Всичко, което те интересува за детската душа, можеш да го научиш, докато гледаш как децата играят — каза тя. — Виж онези деца там. Ще забележиш, че момчетата си играят заедно, бутат се един друг, а момичетата ги гледат. На тях им се ще да се присъединят към играта, но не знаят как се играе и освен това им се струва грубичка. Виждаш ли? Виждаш ли какво става?

Маа Рамотсве погледна навън. Тя видя момчетата — пет или шест, погълнати от играта. Едно от момичетата пристъпи към момчетата и понечи да им каже нещо, но те не ѝ обърнаха никакво внимание.

— Гледай — говореше маа Потокване, — ако искаш да разбереш света, просто ги гледай. Момчетата си играят, но се взимат много насериозно. Те трябва да решат кой от тях ще бъде лидерът. Онова

високото момче, нали го виждаш, то е лидерът. Същото ще бъде и след десет, след двайсет години.

— А момичетата? — попита маа Рамотсве. — Те защо просто стоят?

Маа Потокване се засмя.

— Те смятат, че играта е глупава, но биха искали да участват. Наблюдават момчетата. После ще измислят някакъв начин да им развалят удоволствието. В това отношение ще се усъвършенстват все повече и повече.

— Сигурна съм, че е точно така — каза маа Рамотсве.

— И аз. Имахме тук една психоложка от университета. Беше учила в Америка и беше чела много книги как да се отглеждат деца. Казах ѝ: „Просто погледни през прозореца.“ Тя тогава не разбра какво имам предвид, но мисля, че ти разбираш, маа Рамотсве.

— Да, разбирам — каза Рамотсве.

— Не са ми нужни книги, за да разбера как е устроен този свят — продължаваше маа Потокване. — Човек просто трябва хубаво да гледа.

— Вярно е — съгласи се маа Рамотсве. Тя обаче имаше някои резерви по този въпрос. Самата тя дълбоко уважаваше книгите и ѝ се щеше да бе чела повече. Човек никога не е прочел достатъчно. Никога.

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА

ГОСПОДИН БЪРНАРД СЕЛЕЛИПЕНГ

Ти прояви голяма смелост преди малко — каза маа Рамотсве на господин Дж. Л. Б. Матекони, докато се прибираха с колата от сиропиталището. — Не е лесно да откажеш на маа Потокване, а ти направи точно това.

Господин Дж. Л. Б. Матекони се усмихна.

— Не предполагах, че ще ми стигне куражът. Но щом погледнах старата помпа и чух какви звуци издава, реших, че просто няма повече да я поправам, пък да става каквото ще. Толкова пъти съм я поправял, но всяко нещо си има край.

— Наблюдавах изражението й, когато й го каза — продължи маа Рамотсве. — Направо зяпна от изненада. Все една някое дете се осмеляваше да й противоречи. Изобщо не го очакваше.

Независимо от изненадата си обаче маа Потокване се беше окопитила много бързо. Направи един плах опит да убеди господин Дж. Л. Б. Матекони „за последен път“ да й поправи помпата, но разбра, че е непоклатим, и се отказа. Тогава насочи разговора към въпроса кой може да бъде убеден да плати за нова помпа. Сиропиталището имаше фонд за главните разходи, който съвсем спокойно би покрил този, но към фонда щеше да се прибегне само ако липсваше всякаква друга възможност. Все щеше да се намери някой, който би поел сметката срещу честта да нарекат помпата на негово име. Този метод винаги даваше добри резултати. Някои хора обичаха да правят добрини тихо, без излишен шум и показност, други обаче държаха жестовете им винаги да са в светлината на прожекторите и маа Потокване да възхвалява щедростта им колкото може повече. Разбира се, това нямаше никакво значение. Важното беше да се набави помпата.

Все пак господин Дж. Л. Б. Матекони не си тръгна от сиропиталището, без да е свършил нещо полезно. Въпреки че отказа да поправи помпата, той посвети цял час на стария син минибус на сиропиталището и на синхронизирането на двигателя му. Тези ремонти

също не можеха да продължават до безкрай и той се питаше кога ли ще трябва да съобщи и тази лоша новина на маа Потокване. Но дотогава трябваше да го поддържа с разни дребни безсмислени ремонти.

Докато той се занимаваше с минибуса, маа Рамотсве и маа Потокване отидоха да си поговорят с някои от майките. Маа Готофиди даде на маа Рамотсве рецептата за плодовия сладкиш, както и съвети как да проверява гъстотата на тестото и да разбере дали се е опекло. После отидоха да разгледат новото перално помещение и маа Потокване показва колко добре работят парните ютии, с които наскоро я бяха оборудвали.

— Децата трябва да бъдат винаги спретнати — обясни тя. — Спретнатото дете е по-щастливо от размъкнатото. Това е всеизвестен факт.

Бяха прекарвали приятно гости и сега в камиона на път към къщи маа Рамотсве прецени, че моментът е подходящ да поговорят за Пусо и грижите с него. Нямаше да е лесно да проведе този разговор. Тя не искаше господин Дж. Л. Б. Матекони да си помисли, че маа Потокване го е критикувала или пък че маа Рамотсве не е доволна от него, но трябваше все някак да го насърчи и окуражи да се заеме по-сериозно с бащинската си роля.

— Говорих с нея и за Пусо — вметна тя. — Натъжи се, като й казах, че имаме проблеми с него.

— Тя изненада ли се? — попита той. Маа Рамотсве поклати глава.

— Не, никак. Каза, че с момчетата винаги е трудно. Каза, че е нужно мъжете да прекарват повече време с момчетата, да им помагат. Ако не го правят, момчетата лесно губят посока и започват да създават проблеми. Някой трябва да прекарва повече време с Пусо.

— Аз ли? — попита той. — Имала е мене предвид.

Маа Рамотсве се запита дали той не беше ядосан. Не беше лесно да разбереш господин Дж. Л. Б. Матекони. Беше го виждала ядосан един или два пъти, но той така добре се владееше, че човек можеше и да не забележи.

— Предполагам, че да. Тя предложи да правите заедно някои неща и така той да започне да те чувства повече като баща. Би било

добре за него.

— А, ясно — каза господин Дж. Л. Б. Матекони. — Разбирам. Тя сигурно смята, че не съм добър баща на Пусо.

Маа Рамотсве не обичаше да лъже. Тя беше твърда привърженичка на истината, но имаше някои случаи, в които се налагаше действителността леко да се видоизменя, за да не нараниш човека до себе си.

— В никакъв случай. Маа Потокване каза, че ти си най-добрият баща, за който това момче би могло да мечтае. Това каза.

Маа Потокване не беше казала нищо такова, но би могла и да го каже. Ако не мислеше така, щеше ли толкова да настоява да му даде децата, при това първо на него? Не, това не беше лъжа, беше просто *интерпретация*.

Тя постигна желания ефект. Господин Дж. Л. Б. Матекони се усмихна доволно и заклати глава.

— Много мило от нейна страна. Но аз още ще се постарая, ще пробвам това, което тя предлага. Ще взема да го повозя с камиона.

— Добра идея — съгласи се бързо маа Рамотсве. — Може и да поиграете на някакви игри. Например футбол.

— Да — каза господин Дж. Л. Б. Матекони. — Ще опитам всичко това, още тази вечер ще започна.

Когато се върнаха на „Зебра драйв“, маа Рамотсве се зае да приготви вечерята, а господин Дж. Л. Б. Матекони качи Пусо на камиона и тръгнаха да разгледат язовира. На връщане го сложи на коленете си и му даде да върти кормилото по един черен път. После спряха на едно кафе, купиха си чипс и го изядоха в кабината на камиона. Когато се върнаха, маа Рамотсве забеляза, че и двамата се усмихваха.

На другия ден и в „Дамска детективска агенция № 1“, и в „Тлоквенг роуд спийди моторс“ цареше по-особено, почти приповдигнато настроение. Господин Дж. Л. Б. Матекони се чувстваше много доволен от това, че най-накрая успя да извоюва смяна на водната помпа в сиропиталището, а и от разходката си Пусо. Маа Рамотсве споделяше изцяло тази радост, а стана и още по-радостна, когато със сутрешната поща пристигнаха три чека от клиенти, които ѝ

дължаха хонорари. Около по-младият чирак витаеше атмосфера на тихо просветление, сякаш бе получил видение, мислеше маа Рамотсве, макар че не беше ясно какво е могло да породи у него такова доволство от себе си. По-големият пък бе странно тих. Но в никакъв случай не беше мрачен. Беше се случило нещо и с него, въпреки че маа Рамотсве пак не можеше да отгатне какво, освен ако, разбира се, не бе видял някое ослепително красиво момиче, което го бе потопило в мълчалива съзерцателност.

По-младият чирак с радост би разказал благите вести за чудото в „Тлоквенг роуд спийди моторс“, на което бяха станали свидетели с неговия приятел, но не можеше да го направи, поне не в сервиза, заради компрометиращите обстоятелства около самото чудо. Да съобщи, че молитвата е задействала блокиралата хидравлика на крика, означаваше първо да признае, че са нарушили правилата за ползване на съоръженията в сервиза. Може би господин Дж. Л. Б. Матекони щеше да се заинтересува повече от това как се е озовала колата във въздуха, отколкото как е слязла. Това щеше да им навлече порицание или удръжка от надниците, защото според договора им техният работодател имаше право да ги санкционира при сериозни нарушения. Така че чиракът не можеше да разкаже за необикновеното събитие, колкото и да му се щеше, нито пък да се похвали, че е било предизвикано от него. Трябваше да почака до неделя, когато щеше да го разкаже на събранието в църквата, пред братята и сестрите си, които щяха да разберат целия смисъл на случилото се, да разберат, че именно молитвата бе довела до моментален и видим резултат.

По-старият чирак беше по природа скептичен към подобни неща, но и той се беше смаял от внезапното въздействие, което молитвата оказа върху машината. Ако по-младият му колега можеше да направи такова нещо, значеше ли това, че може да постигне каквото си пожелае? Тази мисъл беше леко обезпокоителна, защото означаваше, че може би трябва да обърне внимание на предупрежденията, отправяни му от Чарли за евентуалния гняв Божи, които ще си навлече при досегашния си начин на живот. Това бе една твърде отрезвяваща мисъл.

Маа Рамотсве забеляза и някаква промяна у маа Макутси. Може би се дължеше на новите обувки и новата ѝ рокля, защото и едното, и другото правеха чудеса с настроението на всяка жена, но ѝ се

струваше, че има и нещо повече. Най-силно я изненада нетипичната сериозност и вгълбеност, появила се в държанието на помощничката ѝ, а за такова нещо обикновено имаше само едно обяснение.

— Ти днес си щастлива, маа — каза тя небрежно, докато нанасяше номерата на чековете в приходната книга.

Маа Макутси направи неопределен жест с дясната си ръка.

— Ами хубав ден е. Получихме чекове.

Маа Рамотсве се усмихна.

— Да — каза тя. — Но и друг път сме получавали чекове, пък не помня да са оказвали подобен ефект върху тебе. Има нещо друго, нали?

— Ами нали вие сте детективът — каза закачливо маа Макутси. — Вие кажете.

— Срещнала си мъж — каза простицко маа Рамотсве. — Така се държат жените, когато са срещнали мъж.

Маа Макутси се слиса.

— Нима? — каза тя.

— Ето — каза маа Макутси. — Познах. Много се радвам, маа. Надявам се, че е добър човек.

— О, да — ентусиазира се маа Макутси. — Много хубав мъж. С мустаци. Има мустаци и косата му е разделена на път по средата.

— Интересно — каза маа Рамотсве. — И аз харесвам мъже с мустаци. — Тя се запита дали господин Дж. Л. Б. Матекони можеше да бъде убеден да си пусне мустаци, но реши, че е малко вероятно. Беше го чувала да обяснява на чираците, че е необходимо да са гладко избръснати, може би заради многото смазочни масла и грес, предположи тя.

Тя зачака маа Макутси да разкаже по-подробно, но тя седна зад бюрото си и се задълбочи в сметките на сервиза. А маа Рамотсве трябваше да се върне към приходната книга.

— Освен това има много хубава усмивка — добави маа Макутси изведнъж. — Тя е едно от най-хубавите неща у него.

— О, така ли? — каза маа Рамотсве. — А ходихте ли вече на танци? Мъжете с мустаци са добри танцьори.

Маа Макутси понижи глас.

— Всъщност още не сме излизали никъде — каза тя. — Но и това скоро ще стане.

Тази вечер господин Бърнард Селелипенг пристигна пръв от целия курс и почука на вратата около дваайсет минути преди началото на часа. Маа Макутси беше дошла преди половин час, защото трябваше да приготви упражненията за часа и да пооправи нарисуваната с тебешир схема на дъската. Този следобед в залата се беше провела сбирка на бойскаути и някое от момчетата бе сложило пръстите си върху рисуваната от маа Макутси клавиатура.

— Аз съм, маа — каза той като влизаше. — Бърнард Селелипенг.

Тя вдигна поглед и му се усмихна. Видя лъскавата прическа на път и закопчаната до якичката риза. Видя също и лъснатите му до блясък обувки, които според нея бяха добър знак и подсказваха, че и нейните нови зелени обувки ще му направят нужното впечатление.

Тя му се усмихна, докато той сядаше на чина си, където вече го чакаше листът с провереното есе. Когато той го взе и зачете написаната с молив рецензия, тя се направи на много задълбочена в купа листа на масата, но всъщност внимателно следеше реакцията му.

Той вдигна поглед и тя веднага разбра, че е не е сгрешила. Той сгъна листа, стана и се приближи към нея.

— Надявам се, не сте си помислила, че съм бил прекалено директен, маа — каза той. — Искях да съм откровен и бях откровен.

— Разбира се, че не. Много се зарадвах на вашето есе.

— А вашата рецензия е точно такава, каквато ми се искаше — продължи той. — Искам да ви попитам дали не бихте излезли с мен да пийнем нещо тази вечер след часа? Свободна ли сте?

Разбира се, че беше свободна. През целия час, независимо че бе изцяло погълната да преподава машинопис, тя не мислеше за нищо друго, освен за господин Бърнард Селелипенг. Трудно беше да задава въпроси към целия клас, вместо само на господин Селелипенг, този усмихнат елегантен мъж в средата на втората редица. Имаше толкова много въпроси, които искаше да му зададе. Какво работи например. Откъде е, на колко е години. Тя предполагаше, че е около трийсет и пет — трийсет и шест годишен, но при мъжете това винаги трудно се разбираше.

Накрая, след като часът свърши и курсистите се разотидоха, той й помогна да подреди залата и да заключи. После я поведе към колата

си, сама по себе си също добър атестат за него, и поеа към един бар в покрайнините на града, на пътя за Франсистаун. За маа Макутси усещането да се вози в тази кола бе изключително приятно. Седнала на мястото до шофьора, като някоя от онези щастливи жени, возени от своите съпрузи и любовници, тя изпитваше чувство на сигурност и закрила. Струваше ѝ се съвсем в реда на нещата един такъв красив мустакат мъж да я вози в колата си, дивеше се колко бързо се свиква с този комфорт. Край на ходенето пеш по прашните пътеки, край на изнурителното чакане по спирките на претъпкания и задушен транспорт, в който човек се друсаше до припадък срещу една-две пули.

Бърнард Селелипенг ѝ хвърли един поглед и ѝ се усмихна. Усмивката, каза си тя, беше най-привлекателната му черта. Топла, предразполагаща усмивка, от тези, които лесно можеш да си пожелаеш да виждаш цял живот. Съпруг, който те гледа строго през цялото време, би бил по-лош, отколкото никакъв съпруг. Но съпруг, който се усмихва така, ще разтапя душата на съпругата си всеки ден.

Пристигнаха в бара. Маа Макутси беше виждала това заведение от пътя, но за пръв път щеше да влезе вътре. Беше известно като скъпо заведение, тук се сервираше и храна. Свиреше приятна музика, един сервитьор дотича веднага до масата им. Господин Бърнард Селелипенг си поръча бира, а маа Макутси, която изобщо не пиеше алкохол, си поръча сок с лед.

Бърнард Селелипенг лекичко чукна чашата си в нейната и отново се усмихна. Те не бяха говорили много в колата и сега той я попита къде живее и с какво се занимава през деня. Маа Макутси се колебаеше дали да му каже за работата си в „Дамска детективска агенция №1“. Тя не знаеше дали той няма да се притесни от това, че има срещу себе си детектив, макар и само помощник-детектив, и затова се задоволи да се представи като помощник-управител на „Тлоквенг роуд спийди моторс“.

— А вие, раа? — попита тя. — Вие какво работите?

— В диамантената промишленост, — каза той. — Управлявам отдел „Човешки ресурси“ в една фирма.

Това силно впечатли маа Макутси. Работата в диамантения бизнес беше високоплатена и сигурна, а „Човешки ресурси“ звучеше много съвременно. Но дори и докато си го мислеше, не преставаше да си задава въпроса как е възможно един мениджър по „Човешки

ресурси“, хубав, в интересна възраст и със собствена кола, да не е обвързан. Той сигурно беше една от най-добрите партии в цял Габороне и все пак се бе спрял на нея, на маа Макутси, за която не можеше да се твърди, че е сред най-бляскавите дами. Той можеше просто да отиде пред Ботсуанския колеж за секретарки, да паркира на тротоара и да си избере колкото си ще модни момичета, при това много по-млади от нея. И все пак не беше го направил. Тя хвърли поглед към лявата му ръка, докато той вдигаше с нея халбата си. Нямаше халка.

— Аз живея сам — каза Бърнард Селелипенг. — Имам апартамент в един от блоковете в края на града. Това не е толкова далече от вашия сервиз. Там живея.

— Това са много хубави апартаменти — каза маа Макутси.

— Бих искал да ви покажа дома си някой ден — каза Бърнард Селелипенг. — Мисля, че ще ви хареса.

— Но защо живеете сам? Повечето хора се чувстват самотни така?

— Разведен съм — каза Бърнард Селелипенг. — Жена ми ме напусна заради друг мъж и взе децата със себе си. Затова съм сам.

Маа Макутси бе поразена, че някоя жена може да напусне подобен мъж, но си каза, че тази жена ще да е била също от лъскавите, а от тях това можеше да се очаква. Подобна жена вероятно беше си намерила някой още по-красив и преуспял мъж, макар че господин Селелипенг несъмнено също беше преуспяващ.

Те си приказваха приятно още няколко часа. Той беше много остроумен и забавен и я разсмиваше, като описваше колегите си във фирмата. Тя му разказа за чираците и той също се смя. После, малко преди десет часа, той си погледна часовника и заяви, че ще му бъде много приятно да я откара до дома ѝ, защото утре щял да има ранно заседание и не искал много да закъснява. Те излязоха от заведението и се качиха в колата. Той спря пред къщата, в която маа Макутси живееше в стая под наем, но не изключи двигателя. Това отново беше добър атестат.

— Лека нощ — каза той и нежно я докосна по рамото. — Ще се видим утре в часа по машинопис.

Тя му се усмихна окуражително.

— Много ми беше приятно с вас. Благодаря ви за вечерта.

— Нямам търпение да излезем отново. Има един филм, който бих искал да гледам. Може би ще го гледате с мен?

— С най-голямо удоволствие.

Маа Макутси проследи с поглед отдалечаващата се кола, докато червените габаритни светлини изчезнаха в мрака. Тя въздъхна. Той беше толкова мил, толкова възпитан, нещо като по-лъскав вариант на господин Дж. Л. Б. Матекони. Какво съвпадение, че двете с маа Рамотсве си бяха намерили такива добри мъже, когато имаше и толкова шарлатани и измамници на тоя свят.

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЕДИН НЕДОВОЛЕН КЛИЕНТ

След толкова много положителни събития, те почти не бяха мислили за конкурентната детективска агенция и може би изобщо щяха да я забравят, ако две неща не им напомниха за господин Бутелези.

Първото беше интервю, публикувано на цяла страница в „Ботсуански вестник“. Най-отгоре се мъдреше снимката на господин Бутелези, седнал зад бюрото си, в едната ръка с цигара, в другата с радиостанция. Маа Рамотсве първа видя статията и я прочете на маа Макутси. Помощничката ѝ отпиваше през това време от чашата с ройбос, докато очите ѝ постепенно се разширяваха от нарастващ ужас.

„От Ню Йорк до Габороне през Йоханесбург“ гласеше заглавието под снимката на господин Бутелези. „Един детектив от един различен свят“: разговаряхме с очарователния господин Бутелези в уютния му офис и му зададохме въпроса какво означава да си частен детектив в Габороне.

„Твърде трудно е да си първият истински детектив — каза той. — Както знаете, има още една-две дами, които правеха любителски опити за известно време, но те нямат сериозен опит в тази професия. Не казвам, че няма работа и за тях. Винаги ще има случаи на деца, избягали от къщи, и други подобни дреболии. Сигурен съм, че биха се справили отлично с тях. Но за сериозните случаи са нужни мъже, истински детективи.

Придобих своя опит в Отдела за криминални разследвания в Йоханесбург. Това си беше тежка школа, знаете, ган-Гстерски войни, убийства и така нататък, но тя ме направи железен. В тази професия, знаете, трябва да си

железен. Това е професия за мъже. Мъжете могат да бъдат железни, за разлика от жените.

Много случаи имах в Отдела за криминални разследвания. Известни убийци, крадци на диаманти. Страхотия! Колко ли милиона куршуми се изгърмяха, ей така! Отвлечения също. Но това беше ежедневието за мен и скоро установих, че разбирам отлично психологията на престъпника, да, това е един безценен опит за мен.

Много съм зает, откакто отворих агенцията си. Очевидно в града има много проблеми и ако читателите на вашия вестник имат някакви въпроси и грижи в живота си, аз съм техният човек. Повтарям, аз съм човекът.

Питате кои са най-важните качества на частния детектив. Бих казал, че едно от тях е да бъдеш добър психолог. Освен това трябва да притежаваш набито око, да забелязваш детайлите. Често малките неща говорят много и разкриват истината за нашите клиенти. Така че частният детектив е като фотоапарат, който вижда и заснема всичко и непрекъснато се опитва да разбере какво се случва. Това е тайната.

Питате как се става частен детектив. Отговорът е, че трябва да си обучен, за предпочитане в Отдел за криминални разследвания. Не можеш просто да си окачиш табелка «частен детектив» и да станеш такъв. Някои хора опитаха по този начин, даже тук в Габороне, но това не дава добри резултати. Трябва да си обучен.

Също така е полезно да си прекарал известно време в Лондон, в Ню Йорк или на други подобни места. Така човек опознава света и вече никой не може да го заблуждава в каквото и да било. Бил съм в Ню Йорк и познавам добре работата на частните детективи там. Познавам много колеги в Ню Йорк. Много умни момчета, мои близки приятели.

Но в края на краищата винаги си казвам, че у дома е най-добре! Затова се върнах в Габороне, родното място на майка ми, тук съм завършил училище. Аз съм тсуана, но с

по-особено име. Детектив съм, знам много, а това, което не го знам, скоро ще го науча. Позвънете ми по всяко време!“

Маа Рамотсве свърши с четенето и захвърли вестника с отвращение. Беше свикнала с навика на мъжете да се фукат и проявяваше търпимост в подобни случаи, но това интервю минаваше всякакви граници. Всички тези подмятания колко по-добри са мъжете от жените в тази професия без съмнение имаха една-единствена мишена — нея и нейната агенция. Очевидно беше, че тези атаки се дължаха на неговата собствена несигурност, но въпреки това не можеха да останат без отговор. Макар че той целеше точно това, за да привлече още повече внимание към своя бизнес и към своята персона.

И което беше още по-тревожно — много хора щяха да му повярват. Тя допускаше, че има такива, които са убедени, че нейната професия е запазен мъжки периметър. Те мислеха така и за карането на кола, на самолет... макар тя да бе чела, (а със сигурност и те), че фактите говорят обратното — жените карат по-безопасно и коли, и самолети. Очевидно това се дължи на факта, че са по-предпазливи и по-малко склонни към неразумни рискове. Това е причината жените в общи линии да карат по-бавно от мъжете. Въпреки това много мъже отказваха да се съобразят с фактите и често правеха снизходителни коментари за жените-шофьори.

— Ще направя малко социологическо проучване — каза тя на маа Макутси. — Би ли могла да извикаш Чарли, маа? Искам да му дам да прочете това.

Маа Макутси я изгледа озадачено.

— Но защо? Той не се интересува от такива неща. Той се интересува само от момичета.

— За проба — каза маа Рамотсве. — Сега ще видим.

Маа Макутси излезе и след няколко минути се върна с Чарли, който бършеше ръце в престилката си. Господин Дж. Л. Б. Матекони беше въвел тези престилки в борбата си срещу вездесъщото смазочно масло и грес.

— Да, маа — каза чиракът. — Маа Макутси казва, че имате нужда от моя съвет. Аз винаги с удоволствие давам съвети. Ха!

Маа Рамотсве подмина тази забележка.

— Прочети това, моля те — каза тя. — И искам да ми кажеш какво мислиш.

Тя му връчи вестника и посочи статията. Чиракът седна на един стол пред нейното бюро. Докато четеше, мърдаше устни и маа Рамотсве наблюдаваше съсредоточеното му изражение. „Той въобще не чете вестници — мислеше си тя. — В тази глава действително нищо друго няма, освен коли и момичета.“

Когато свърши, чиракът погледна маа Рамотсве.

— Прочетох го, маа — рече той и ѝ върна вестника. По краищата му имаше мазни петна грес и тя внимаваше да не ги пипа.

— Какво мислиш за това, Чарли? — попита тя.

Той вдигна рамене.

— Съжалявам, маа. Съжалявам за вас.

— Съжаляваш ли?

— Да — въздъхна той. — Това ще затрудни вашия бизнес. Сега всички ще отидат при този мъж.

— Значи той ти харесва?

Чарли се усмихна.

— Разбира се. Той е много умен мъж. Ню Йорк. Представяте ли си? И Йоханесбург. Всички тия градове. Той знае как стават нещата и ще се справи с всичко. Съжалявам, защото не искам той да ви вземе бизнеса.

— Ти си много лоялен — каза маа Рамотсве. А после, след като чиракът стана и излезе, тя си рече: „Точно така!“

— Е, маа — каза маа Рамотсве. — Можем да си направим изводите, нали?

Маа Макутси махна с ръка.

— Това момче е глупаво. Всички го знаем. Не можете да обръщате внимание на това, което казва.

— Не е толкова глупав — каза маа Рамотсве. — За да стане чирак тук, е минал някакви изпити. Той е вероятно като повечето младежи. Така че виждаш, много хора ще се впечатлят от този господин Бутелези. Не можем да променим този факт.

Да, много хора, може би, но не всички. Този следобед, докато маа Макутси се ровеше в някакви регистри в услуга на един свой клиент и

правеше рутинни справки кой кога се е родил, умрял и оженил, маа Рамотсве бе посетена без предварително уговорена среща от една дама, чието мнение за „Детективска агенция с гарантиран резултат“ беше точно противоположно на изказаното от чирака. Тя пристигна с красива нова кола, която паркира точно пред вратата на агенцията и възпитано изчака маа Рамотсве да я забележи, преди да влезе. Това винаги правеше добро впечатление на маа Рамотсве. Тя не можеше да възприеме днешния маниер да влезеш в една стая, преди да са те поканили или, още по-лошо, както си позволяваха някои — да влязат без всякаква покана в офиса ѝ и да седнат срещу нея на бюрото, докато говорят. Ако някой влезеше по този начин, тя изобщо не разговаряше с него, а просто седеше с поглед забит в бюрото си, докато неодобрението ѝ не предизвикаше извинение.

Посетителката беше жена над трийсет и пет, около възрастта на самата маа Рамотсве, може би малко по-млада. Беше облечена добре, но не лъскаво, и облеклото ѝ, заедно с паркираната отпред кола говореха достатъчно красноречиво за финансовото ѝ състояние. Тази жена според маа Рамотсве беше добре платена държавна чиновничка или дори имаше собствен бизнес.

— Нямам уговорена среща, маа — каза жената. — Но се надявах, че ще можем да поговорим.

Маа Рамотсве се усмихна.

— С удоволствие разговарям с всекиго, маа. Не е необходимо да си уговаряте среща предварително. С удоволствие разговарям и по всяко време — прибави тя, — в рамките на разумното.

Маа Рамотсве я покани да седне. Тя все още не беше ѝ се представила, макар че влезе много възпитано. Без съмнение щеше да каже и името си, само че по-късно.

— Искам да съм откровена с вас, маа — започна жената. — Нямам доверие на частни детективи. Трябва да ви го кажа.

Маа Рамотсве вдигна вежда. Щом нямаше доверие в частните детективи, тогава защо идваше в „Дамска детективска агенция № 1“, чието име беше достатъчно красноречиво?

— Съжалявам да го чуя, маа — каза тя. — Може би ще ми кажете защо?

Тонът на жената прозвуча леко извинително.

— Нямах намерение да бъда груба, маа. Става въпрос, че съвсем наскоро имах много неприятен опит с една детективска агенция. Затова се чувствам така.

Маа Рамотсве кимна.

— „Детективска агенция с гарантиран резултат?“ Господин Бутеле...

Тя не успя да довърши.

— Да — каза жената. — Онзи човек. Как той си въобразява, че може да се нарича частен детектив, нямам представа.

Маа Рамотсве беше заинтригувана. Искаше ѝ се и маа Макутси да присъства, защото винаги беше хубаво да чуе и нейното мнение по всеки един случай, който разследваше. Две глави винаги мислят по-добре от една. Но преди да позволи на посетителката си да ѝ обясни каквото и да било, на маа Рамотсве ѝ хрумна и ѝ направи предложение, с което да защити честта на професията. Да, това беше много уместно в дадените обстоятелства.

— Позволете, маа — каза тя и вдигна ръка. — След като сте недоволна от обслужването на мой колега, а трябва да ви призная, че не съм изненадана да го чуя, „Дамска детективска агенция № 1“ се наема да довърши разследването, което господин Буте... онзи човек очевидно е провел неправилно. Това е моето предложение.

Жената беше наистина впечатлена.

— Много мило от ваша страна, Маа. Не очаквах да чуя това, но с радост ще приема. Виждам, че тук нещата стоят по друг начин.

— Така е — каза спокойно маа Рамотсве. — Не даваме обещания, които не можем да изпълним. Не работим така.

— Добре — каза жената. — Нека ви разкажа сега за какво става въпрос.

Тя отишла при господин Бутелези, след като видяла рекламата му във вестника. Той бил много любезен с нея, макар че според нея маниерите му били твърде смущаващи.

— Но аз си помислих, че това може би се дължи на фамилното му име — каза тя и погледна към маа Рамотсве, която кимна с почти безизразен поглед. Човек трябваше да внимава какво казва, но хората много добре знаеха как се държат зулусите. Може би думата е... ами

нахакани, или по-меко казано — твърде самоуверени. Не че беше прието да се правят открито такива изказвания. Господин Бутелези твърдеше, че е тсуана, а не зулус, но наследствеността по бащина линия не можеше да се пренебрегне тъй лесно, особено щом ставаше дума за мъж. Няма причина момчетата да наследяват по-малко качества от бащите си, отколкото от майките си, който разумен човек би твърдял подобно нещо? Някои хора поддържаха това мнение, но те очевидно грешаха.

Жената продължи да разказва за причината на посещението си в офиса на господин Бутелези.

— Живея в Мочуди — каза тя, — макар че съм родена във Франсистаун. Аз съм физиотерапевт в тамошната болница. Работата ми е да помагам на хора, които са си счупили крак или ръка или са били дълго време тежко болни на легло и се нуждаят от помощ, за да започнат отново да се движат нормално. Има и други неща, които правим. Това е много хубава работа.

— И много важна — каза маа Рамотсве. — Трябва да се гордеете с професията си, маа.

Жената кимна.

— Така е. И тъй, аз живея там, защото работата ми е там. Имам и четири деца и те са много доволни от училището в града. Единственият проблем е, че съпругът ми работи тук и не обича да кара всеки ден от Мочуди до Габороне и да се връща обратно. Със спестяванията си купихме малък апартамент. Аз живея в къща, която ми се дава от болницата и решихме, че това е добра инвестиция.

Точно тогава маа Рамотсве започна да се досеща за какво става дума. Откакто беше отворила агенцията си, при нея редовно идваха клиентки, чиито мъже изневеряваха или които подозираха мъжете си в невярност. Тези женски подозрения обикновено не бяха необосновани и на маа Рамотсве често ѝ се налагаше да носи лоши новини за изневери. Това ставаше доста по-често, отколкото на маа Рамотсве ѝ се щеше. Но това беше част от нейния занаят и тя поемаше тези задължения с достойнство и състрадание. Сигурна беше, че това е въпросът, който занимаваше клиентката ѝ. Съпрузите, които работеха далеч от дома си, рядко се въздържаха от изневери, много рядко.

Маа Рамотсве позна. Жената описа своите подозрения. Тя беше сигурна, че съпругът ѝ се среща с друга жена.

— Обикновено му се обаждам вечер — каза тя. — Разказваме си как е минал денят, децата също говорят с него. Скъпо е, но за децата е важно да говорят с баща си. Но сега никога не си е у дома, когато му звъня. Той казва, че напоследък излиза да се разхожда и ходи на големи разходки, но това са глупости и аз знам, че ме лъже.

— Не звучи много правдоподобно — съгласи се маа Рамотсве. — Някои мъже не умеят да лъжат.

Жената отнесла своя проблем до господин Бутелези и той обещал да провери каква е работата, като я помолил да му се обади отново след ден-два. Казал, че ще проследи съпруга ѝ, за да разбере с какво се занимава вечер.

— И? — попита маа Рамотсве. Много ѝ беше любопитно да разбере как действаше конкуренцията.

— Каза, че е ходил — продължи жената. — Но не му вярвам. Каза, че е проследил мъжа ми и че той ходел на църква. Това е просто смешно. Съпругът ми въобще не ходи на църква. Толкова пъти съм се опитвала да го накарам, но него го мързи. И когато се прибра вкъщи миналия уикенд, аз му предложих: „Хайде да отидем на църква“, но той каза, че не иска. Сега, ако е станал толкова набожен, мисля, че нямаше да откаже и в неделя. Но той отказа. Струва ми се, това е достатъчно доказателство.

Маа Рамотсве трябваше да се съгласи.

— Но има и още нещо — продължи жената. — Аз платих голяма сума в аванс и когато казах, че искам да си получа част от парите, а господин Буте... онзи човек просто отказа. Каза, че парите му се полагат. Така че аз дойдох при вас.

Маа Рамотсве се усмихна.

— Ще направя всичко, каквото мога. Ще проверя дали това с църквата е истина и ако не е, а аз съм склонна да се съглася с вас, че не звучи много достоверно, ще открия с какво точно се занимава мъжът ви и ще ви го кажа.

Те обсъдиха още някои подробности, включително името и адреса на съпруга ѝ, а също и адреса на мястото, където работеше.

— Донесох ви и негова снимка — каза тя. — Ще ви помогне да го познаете.

Тя ѝ подаде черно-бяла снимка на един мъж, които се усмихваше срещу обектива. Маа Рамотсве ѝ хвърли един поглед и видя спретнат

мъж с подкупваща усмивка, коса, разделена на път по средата и мустаци. Никога не беше виждала преди това лицето му, но такова лице лесно можеше да го забележиш сред тълпата.

— Това ще е много полезно, маа — каза тя. — Когато клиентите не ни дават снимка, работата е доста по-трудна.

Маа Селелипенг се изправи.

— Много съм му ядосана — заяви тя. — Веднъж да хвана жената, която се опитва да открадне съпруга ми, ще се оправя с нея. Ще ѝ дам добър урок.

Маа Рамотсве смръщи вежди.

— Не бива да вършите нищо незаконно — каза тя. — Ако имате намерение да правите нещо такова, аз не мога поема вашия случай.

Маа Селелипенг вдигна ужасена ръце.

— Не, няма такова нещо, маа. Имах намерение просто да говоря с нея. Да я предупредя. Това е. Не мислите ли, че всяка жена има право да го стори?

Маа Рамотсве кимна. Тя нямаше време да се занимава нито с крадли на съпрузи, нито с неверни мъже. Хората имаха право да защитават това, което притежават, но тя беше жена с добро сърце и разбираше човешката слабост. На господин Селелипенг може би щеше да стигне само леко напомняне на задълженията му на съпруг и баща. Като погледна отново снимката, тя се убеди, че не му трябва много. Това не беше лице на силен човек, помисли си тя. Това не беше лице на човек, който ще вземе решение да напусне жена си. Щеше да се върне обратно като момченце, дето са го хванали да краде пъпеши. Беше сигурна в това.

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА

МАО РАМОТСВЕ ПУКА ГУМА. МАО МАКУТСИ ОТИВА НА КИНО С ГОСПОДИН БЪРНАРД СЕЛЕЛИПЕНГ

Тази вечер маа Рамотсве се връщаше по обичайния си маршрут от „Тлоквенг роуд“ към „Зебра драйв“. Тъкмо зави по „Оди драйв“ и белият микробус започна да се отклонява наляво. За момент тя си помисли, че воланът е разцентрован, и опита да се премести по-надясно, но без резултат. От задната част на микробуса се чу странен звук, някакво стържение на метал в камък и тогава маа Рамотсве разбра, че е спукала гума. Това беше едновременно успокоително и неприятно. Успокоително, защото проблемът беше лесно отстраним, особено ако човек има резервна гума, но тя нямаше. Тя бе помолила един от чираците да я вземе и да я наpomпа, а след това я бе подпряла на стената на сервиза. И точно когато си мислеше да я прибере в багажника, маа Макутси я извика за телефонен разговор. И тъй, резервната гума си остана в „Тлоквенг роуд спийди моторс“, а пък маа Рамотсве седеше наред пътя без резервна гума.

Тя се ядоса на себе си. Наистина нямаше никакво извинение да тръгнеш без гума, непрекъснато се случваше човек да спуска гума по тия пътища, пълни с остри камъчета, разпилени пирони и какво ли още не. Ако се бе случило на някой друг, тя без колебание щеше да каже: „Сам си си виновен, не е много умно да тръгнеш така“, но се беше случило на нея и сега можеше да каже същото на себе си.

Тя изтегли колата вляво на банкета, за да не пречи на движението, макар да нямаше кой знае какво движение по този спокоен път през жилищната зона на града. После се огледа. Не беше далеч от „Зебра драйв“ — най-много половин час път пеша, и лесно можеше да си отиде вкъщи и да изчака господин Дж. Л. Б. Матекони да се прибере за вечеря. После можеха да дойдат и да проведат заедно

операцията по спасяване на белия микробус. Или пък — за да си спестят излишното разтакаване — можеше да му звънне в „Тлоквенг роуд спийди моторс“ където той работеше до късно и да го помоли да ѝ донесе резервната гума на път към „Зебра драйв“.

Тя се огледа. Обществен телефон имаше в търговския център, а също — по-добра идея — в близката къща на доктор Мофат. Доктор Мофат, който бе помогнал на господин Дж. Л. Б. Матекони да се възстанови от тежката депресия, живееше със съпругата си в стара къща с огромна градина, чиято порта маа Рамотсве сега отвори предпазливо, защото знаеше какви кучета живеят понякога в подобни дворове. Не излая куче, но се чу изненаданият глас на госпожа Мофат, която се появи иззад един храст, който подрязваше.

— Маа Рамотсве! Винаги се появявате изневиделица и стъпвате на пръсти.

Маа Рамотсве се усмихна.

— Не идвам по работа. Идвам, защото спухах гума с микробуса и ми се налага да се обадя на господин Дж. Л. Б. Матекони за помощ. Имате ли нещо против, маа?

Госпожа Мофат спусна градинските ножици в джоба си.

— Може да отидем да се обадите веднага, а после да пием чай, докато чакаме господин Дж. Л. Б. Матекони — каза тя.

Те влязоха в къщата, маа Рамотсве се обади на господин Дж. Л. Б. Матекони, каза му за бедата, която я е сполетяла, и му обясни къде е. После съпругата на доктора я покани на чай на верандата. Те седнаха на една малка масичка и се разприказваха.

Имаше много, за което да си говорят. Госпожа Мофат беше живяла в Мочуди, докато мъжът и управляваше там една малка болница. Тя познаваше Обед Рамотсве и още много семейства, също приятели на семейство Рамотсве. Маа Рамотсве обичаше повече от всичко да си спомня за онези дни, толкова отдавна потънали в миналото, но така скъпи за нея. Те ѝ напомняха коя бе всъщност.

— Спомняте ли си шапката на баща ми? — попита тя, докато разбъркваше захарта в чая си. — Ходеше с една и съща шапка години наред. Беше много стара.

— Помня я — потвърди госпожа Мофат. — Докторът казваше, че била много мъдра шапка.

Маа Рамотсве се засмя.

— Предполагам, че една шапка вижда много работи — каза тя. — Все трябва да е научила нещо. — Тя замълча. Спомни си деня, в който баща ѝ загуби шапката си. Беше я свалил по някаква причина и забравил къде я е сложил. Почти цял ден претърсваха Мочуди, разпитваха навсякъде дали не са я видели и накрая я намериха на една стена, закачена от човек, който явно я беше намерил на пътя. Щеше ли сега някой в Габороне да закачи една шапка на безопасно място, ако я намери на пътя? Тя силно се съмняваше. Вече не ни е грижа за шапките на другите, както беше едно време, нали?

— Липсва ми Мочуди — каза госпожа Мофат. — Липсват ми утрините, когато слушахме хлопките на стадата. Липсват ми песните на децата на връщане от училище, които вятърът донася случайно.

— Добро място е Мочуди — каза маа Рамотсве. — На мен ми липсват хората и техните разговори за съвсем дребни неща.

— Например за шапки — подхвърли госпожа Мофат.

— Да, например за шапки. И за животни. И кое бебе се е родило и как са го кръстили. Такива работи.

Госпожа Мофат наля още чай в чашите и те помълчаха няколко минути, всяка заета с мислите си. Маа Рамотсве мислеше за баща си, за Мочуди и за своето детство, толкова щастливо, макар и без майка. А госпожа Мофат мислеше за родителите си, за баща си, художника, който бе ослепял, и колко ли е било трудно да се движиш в пълна тъмнина.

— Имам някои снимки, които може би ще ви бъде интересно да видите — каза след малко госпожа Мофат. — Това са снимки от онези дни в Мочуди. Ще познаете кой е на тях.

Тя влезе в гостната и се върна с голяма кутия за снимки.

— Имах намерение да ги подредя в албуми — каза тя, — но така и не стигнах до това. Някой ден, може би.

— Аз съм същата — каза маа Рамотсве. — Все казвам „някой ден“.

Те извадиха снимките и ги разгледаха една по една. Имаше много хора, които маа Рамотсве позна, снимана бе госпожа Де Кок, съпругата на мисионера, застанала пред един розов храст, ето го учителя от началното училище, който връчва награда на едно малко учениче, ето го и доктора как играе тенис, а там, сред една група мъже

пред кготла^[1] се виждаше самият Обед Рамотсве, с шапка. Щом го видя, дъхът ѝ секна.

— Ето, това е баща ви, нали е той?

Маа Рамотсве кимна.

— Вземете я — каза госпожа Мофат и ѝ подаде снимката.

Тя прие подаръка с благодарност и продължиха да разглеждат снимките.

— Коя е тази жена? — попита маа Рамотсве и посочи снимка на възрастна жена, седнала на една маса, под сенките в градината. Тя играеше карти с доктор Мофат и децата му.

— Това е майката на доктора — каза госпожа Мофат.

— А този човек, отзад, който гледа право в обектива?

— Това беше един човек, който идваше при нас от време на време. Пише книги.

Маа Рамотсве се вгледа по-внимателно в снимката.

— Като че ли гледа право в мен — каза тя. — Усмивва ми се.

— Да — каза госпожа Мофат. — Може би наистина ти се усмивва.

Маа Рамотсве отново се загледа в снимката на баща си. Да, това беше неговата усмивка — отначало колеблива сетне все по-широка и по-широка, и разбира се, шапката му. Тя се зачуди по какъв ли случай е направена тази снимка защо са се събрали тези мъже пред портата на кготла, мястото за срещи. Докторът трябваше да знае, нали той беше правил снимката. Може би имаше нещо общо с болницата. Хората събираха пари за нея и организираха събрания. Може би беше по повод на болницата.

Всички на снимката бяха издокарани, дори в горещината, всички гледаха благовъзпитано в обектива. Така повеляваха старите обичаи на Ботсуана — да се отнасяш внимателно с всички, но те изчезваха вече, така, както ги нямаше и хората от тази снимка. Тя докосна снимката с пръст за миг, сякаш да докосне самите тях, да им каже нещо, и в този момент усети, че очите ѝ са пълни със сълзи.

— Моля, извинете ме, маа. Мислех си за това как изчезва цялата тази стара Ботсуана, нашата Ботсуана.

— Разбирам — каза госпожа Мофат и докосна ръката на приятелката си. — Но ние си я спомняме, нали?

И тя си каза: да, тази жена, дъщерята на Обед Рамотсве, която всички харесваха, ще помни винаги старата Ботсуана такава, каквато беше и все още е — лъч светлина в Африка, страна на задружния и щедър живот, на радост и в простите и в големите неща.

Тази вечер занятията по машинопис вървяха изключително добре. Маа Макутси бе планирала диктовка за проверка на бързината на писане и остана много приятно изненадана от резултатите. Един-двама от курсистите не бяха много добри, един дори мислеше да се отказва, но останалите от класа го бяха убедили да продължи. Повечето обаче работеха здравата и вече почваха да виждат резултатите от упоритите упражнения и от професионалната помощ на маа Макутси. Господин Бърнард Селелипенг се справяше изключително добре и напълно справедливо постигна най-добър резултат в класа за брой думи в секунда.

— Много добре, господин Селелипенг — каза маа Макутси, когато видя резултата. Тя запазваше техните официални взаимоотношения, макар че когато се обръщаше към него, чувстваше прилив на топлина и благодарност към този мъж, който се отнасяше към нея с непознато дотогава уважение и възхищение. Той се държеше с нея като с учителка, а не като с приятелка, без каквато и да било фамилиарност и без да очаква специално отношение.

След като свърши часът, маа Макутси заключи залата и излезе навън, където той я чакаше в колата си, както се бяха уговорили. Беше ѝ предложил тази вечер да отидат на кино и после да хапнат. Идеята за киното особено съблазняваше маа Макутси, която често седеше самичка в киносалона, а сега щеше да седи с кавалер както повечето жени.

Филмът бе пълен с богати глупави хора, живеещи в невъобразим разкош, но маа Макутси слабо се интересуваше от това, което ставаше на екрана. Мислите ѝ бяха насочени главно към господин Селелипенг, който по средата на филма пхна ръка в нейната и ѝ прошепна нещо, от което ѝ се зави свят. Тя се почувства щастлива. Най-накрая в живота ѝ се беше появила и любов след толкова години очакване. Един мъж бе влязъл в живота ѝ и му бе придал ново значение. Това чувство — или по-право самозаблуждение — за всеобхватна промяна, типично за

влюбените, я обхвана с пълна сила, тя притвори очи, замаяна от удоволствие и щастие. Да, тя щеше да направи щастлив този толкова добър с нея мъж.

След киното те отидоха в едно заведение и си поръчаха вечеря. Седнали на една маса до вратата, те си говореха един за друг, както правят влюбените, хванали ръце под масата. Точно тогава пристигнаха маа Рамотсве с господин Дж. Л. Б. Матекони. Маа Макутси представи своя приятел на маа Рамотсве, която се усмихна и любезно го поздрави. Маа Рамотсве и господин Дж. Л. Б. Матекони не останаха дълго.

— Нещо си притеснена — каза господин Дж. Л. Б. Матерни на маа Рамотсве, докато отиваха към микробуса.

— Много ми е тъжно. Направих едно откритие, което много ме натъжи. Но сега не съм в състояние да говоря за това. Моля те, господин Дж. Л. Б. Матекони, откарай ме до вкъщи. Много ми е тъжно.

---

[1] Племенно средище, своеобразен площад, на който племето се събира и се обсъждат важни въпроси. — Бел.прев. ↑

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

ТЕБОГО

Да, мислеше си маа Рамотсве, този свят може да бъде много отчайващо място. Но човек не може да седне и да мисли непрекъснато за всичко, което не върви или върви наопаки. Няма смисъл от това, защото нещата се влошават допълнително. Много повече неща в този живот ни дават повод за благодарност, отколкото за недоволство. Да не говорим колко време се губи, ако човек седне да се ядосва за несправедливостите в света, вместо да си гледа всекидневната работа, която също чака да бъде свършена. Човек трябва си изкарва хляба, което в дадения случай означаваше маа Рамотсве да остави мрачните мисли и да се погрижи за господин Молефело и неговата чиста съвест. Повече от седмица измина, откак се бе срещнала с маа Тсоламосесе. По-лесната задача бе изпълнена. Сега оставаше да намери Тебого, момичето, с което господин Молефело се бе отнесъл така жестоко.

Информацията, с която разполагаше, беше оскъдна, но ако Тебого бе станала медицинска сестра, тя със сигурност фигурираше в някакви регистри и можеше да бъде открита в тях. Това беше добра отправна точка, а в случай че оттам не излезеше нищо, имаше други нишки, по които да продължи издирването. Маа Рамотсве знаеше, че Тебого е от Молепололе. Можеше да отиде там и да намери човек, който познаваше семейството ѝ.

Скоро стана ясно, че като медицинска сестра не може да я намери. След като се срещна със съответния служител, който отговаряше за регистрацията на медицинските сестри, лесно можеше да установи дали някога жена с такова име е била регистрирана в Ботсуана. И понеже не откри нищо, това можеше да означава, че Тебого или не бе завършила курса, или го беше завършила, но не се бе регистрирала като медицинска сестра. Маа Рамотсве се замисли. Може би връзката на Тебого с Молефело бе имала много по-пагубни последствия върху живота ѝ, отколкото си представяше. Човешкият живот е нещо тъй деликатно. Втурнеш ли се в нечий живот, поемаш

риска изцяло да промениш посоката му. Изпусната дума, необмислена постъпка, някой рязък жест — и щастието може да бъде сменено със страдание.

Маа Рамотсве нямаше нищо против да отскочи до Молепололе. Това беше възможност да се види със стари приятели, които живееха там. Особено с една жена, пенсионирана касиерка, която познаваше целия град и можеше да ѝ каже нещо и за семейството на Тебого. Може би и самата Тебого живееше там и маа Рамотсве щеше да се срещне с нея. Налагаше се да бъде много тактична, особено ако Тебого вече бе омъжена. Може би съпругът ѝ не знаеше за бебето, а мъжете понякога са собственически настроени и малко крайни относно тези неща. На тях, разбира се, не им се налага да гледат децата, не им се налага да ги носят вързани на гърба си няколко години и не им се налага да удовлетворяват техните ежедневни, ежечасни и ежеминутни потребности. Въпреки това мъжете имат твърди разбирания по въпросите за децата.

Една чудесна утрин тя отпътува за Молепололе. Въздухът беше кристалночист и свеж, а слънцето не прежуряше силно. Докато караше, тя обмисляше събитията от последните дни и особено обезпокоителните разкрития, които бе направила за връзката на маа Макутси с господин Селелипенг. Това, което бе разбрала, я потресе, а на другата сутрин объркването ѝ се задълбочи, след като маа Макутси бе говорила надълго за господин Селелипенг и бе споделила с нея колко прекрасно се разбира с него.

— Трябваше по-рано да ви разкажа за това — каза тя на своята шефка. — Но първо исках да съм сигурна, че не е нещо мимолетно. Не исках да дойда и да ви кажа, че съм срещнала подходящия мъж, а след седмица да се окаже, че всичко е свършило. Не исках да стане така.

Докато маа Макутси говореше, маа Рамотсве усети все по-силна тъга. Почтеността изискваше незабавно да ѝ каже всичко, помощничката ѝ имаше право да го знае, а да не ѝ каже значеше да скрие от нея информация, която тя имаше право да знае. Нямаше ли да се почувства маа Макутси много по-излъгана и предадена, ако откриеше, че точно маа Рамотсве е знаела, че господин Селелипенг е женен и не ѝ е казала? Ако човек не може да разчита приятелите и колегите да му помогнат в такива случаи, тогава на кого да разчита? И все пак, да ѝ го каже сега щеше бъде така жестоко и брутално, а и би

отнело всяка възможност да направи нещо, за да намали болката от разкритието.

Тя щеше да продължи да мисли какво може да се направи, макар да бе ясно, че в крайна сметка маа Макутси щеше да узнае истината за господин Селелипенг, това не можеше да се предотврати. Ами ако маа Макутси знаеше? Тя предполагаше, че маа Макутси смята любимия си за ерген или разведен, но можеше да се окаже, че знае много добре, че той има жена и четири деца. Възможно ли беше? Ако една жена е достатъчно отчаяна, тя сигурно е готова да тръгне, с когото и да е, дори с женен мъж, с пълното съзнание, че той е обвързан — било с надеждата, че може да го отнеме от жена му, било поне за да прекарат заедно един приятен период от живота си. Мъжете често постъпват по този начин, макар че делят по-неохотно жената с друг мъж. Но тя знаеше и случаи, в които мъже завързваха връзка с омъжени жени напълно наясно, че те никога няма да напуснат мъжете си.

Би ли постъпила така маа Макутси, питаше се тя. Спомни си странния разговор, в който помощничката ѝ беше казала с отчаяние, че няма смисъл да се запознаваш с мъже по баровете, защото там всички да женени. Вероятно това значеше, че тя изключва тези мъже от полезрението си. И все пак, един такъв се бе изпречил на пътя ѝ, особено такъв чаровник с коса на път по средата и подкупваща усмивка. Възможно ли бе при тези обстоятелства тя да се поддаде и да реши, че това е нейният шанс, независимо, че човекът е женен? За маа Макутси времето течеше неумолимо. Скоро по-младите мъже щяха да престанат да я забелязват и тогава тя щеше да разчита само на вниманието на по-възрастните. Може би се чувстваше отчаяна. Може би беше съвсем наясно с положението на господин Селелипенг? Но не. Не, каза си маа Рамотсве, не беше така. Тя не би ми говорила с подобен ентусиазъм, ако знаеше, че това е връзка без бъдеще. Щеше да е по-предпазлива, по-резервирана, дори тъжна. Тя нямаше да блика от ентусиазъм.

Маа Рамотсве с радост остави тези мисли настрана, защото пристигна в Молепололе. Белият микробус пое по един изровен път, който водеше към къщата на нейната стара приятелка маа Нтомби Боко, бивша главна касиерка в Националната банка в Габороне, пост, на който се бе пенсионирала на петдесет и четири години и се бе

завърнала в Молепололе, за да управлява там местния клон на „Асоциацията на жените от селата на Ботсуана“.

Тя намери маа Боко в двора на къщата ѝ, под една тента, опъната над портата, за да пази сянка. На двора беше иззидана малка кахлена печка, а върху печката имаше голям черен тиган.

Маа Боко я посрещна топло и сърдечно:

— Прешъс Рамотсве! Да, ти си! Познах те, маа!

— Аз съм — каза маа Рамотсве. — Дошла съм да те видя.

— Много се радвам — каза маа Боко. — Седя си тук, варя сладко и си мисля: „Къде ли се дянаха всички? Защо не идва никой да ме види, да си поговорим?“

— И ето че аз дойдох — каза маа Рамотсве. Тя знаеше, че нейната приятелка е много общителна и един цял ден, без да поклокарства с никого, е за нея голяма изпитание. Не ставаше дума за злостни клюки, маа Боко не би казала лоша дума за никого, но все пак беше страшно любопитна жена и живо се интересуваше от живота на другите. Впечатлени от речите, които държеше по погребенията, когато някой трябваше да застане и да поговори за делата на починалия, приятелите ѝ я убеждаваха да влезе в Парламента, но тя отказваше. Обичала да говори за интересни неща, а в Парламента никога не ставало дума за нещо интересно.

— Те говорят само за пари, за пътища, за такива неща — казваше им тя. — Това е важно и някой трябва да говори и по тези въпроси, но това са си мъжки работи. Ние, жените, имаме да си говорим за по-важни неща.

— Не, не, маа — казваха другите. — Не е правилно да говорите така. Мъжете искат да разсъждаваме така. Искат да мислим, че важните неща не са за женските глави и не са важни за жените. Но те са много важни! И ако оставим само мъжете да говорят за тях и да решават всичко, един ден ще се събудим и ще установим, че мъжете са взели всички решения, но тези решения устройват самите мъже.

Маа Боко се бе замислила внимателно над това.

— Има нещо вярно — бе казала тя. — В банката решенията се взимаха от мъжете. Мен никой не ме е питал за нищо.

— Видя ли? — казваха другите. — Така става то. Мъжете винаги правят така. Ние, жените, трябва да се изправим и да говорим.

Маа Рамотсве опита сладкото, което вареше маа Боко. Тя взе лъжичката, която приятелката ѝ подаде.

— Добро е — каза тя. — Мисля, че е най-доброто сладко в Ботсуана.

Маа Боко поклати глава.

— Тук, в Молепололе има жени, които правят много по-хубаво сладко от мене. Някой ден ще ти донеса от техните сладка да видиш какво значи хубаво сладко.

— Не мога да си представя да е по-хубаво — каза маа Рамотсве, като облизваше лъжицата.

Седнаха да си поговорят. Маа Боко разказа на маа Рамотсве за внучетата си, които бяха шестнайсет. „Всичките са умнички“ — каза тя, макар едната от дъщерите ѝ да била женена за не твърде интелигентен мъж. „Добър човек е все пак, дори и когато говори глупости, пак е мил.“

Маа Рамотсве ѝ разказа за болестта на господин Дж. Л. Б. Матекони и как се беше грижила за него маа Потокване. Разказа ѝ, че са преместили офиса си в сградата на „Тлоквенг роуд спийди моторс“, за това колко много е помогнала в сервиза маа Макутси. Разказа ѝ за децата — как са тормозили Мотолели в училище и че Пусо преживява труден период.

— Момчетата минават през такива периоди — каза маа Боко. — Понякога продължават по петдесет години.

После се заговориха за Молепололе, за „Асоциацията на жените от селата на Ботсуана“ и какво се обмисляше там. След толкова много и различни теми двете се изтощиха от приказки и маа Рамотсве зададе на маа Боко въпроса, който всъщност я бе довел в Молепололе.

— Има едно момиче, по-право била е момиче, сега е жена, казва се Тебого Батопи. Преди около двацет години е дошла от Молепололе в Габороне, за да изкара курсовете за медицински сестри. Не съм сигурна дали изобщо е успяла да ги завърши. В Габороне ѝ се е случило нещо, което сега един човек иска да поправи. Не мога да ти кажа какво е това нещо, но мога да кажа, че човекът, за когото става дума, е много сериозен и е твърдо решен да го поправи. Той обаче не знае къде е това момиче. Няма никаква представа. Затова дойдох при теб. Познаваш всички, виждаш всичко. Мисля, че можеш да ми помогнеш да открия тази жена, ако е още жива.

Маа Боко остави лъжичката, с която разбъркваше сладкото.

— Разбира се, че е жива — каза тя като се смееше. — Разбира се, че е жива. Тя сега се казва маа Тсхениего.

Изненадата на маа Рамотсве разцъфна в широка усмивка. Не беше си представяла дори да стане толкова лесно, но интуицията вероятно й бе подсказала кого до попита. Винаги когато искаш да получиш информация, най-добре е да отидеш при някоя жена, която си отваря широко очите и ушите и обича да говори. Винаги имаше резултат. Мъже няма смисъл да разпитваш, те просто не се интересуват много-много от другите хора и от живота им. Ето защо истинските летописци на Африка винаги са били бабите, които помнят цели родове и техните истории.

— Много се радвам да чуя това, маа — каза тя. — Можеш ли да ми кажеш къде е тя?

— Ей там — отвърна маа Боко. — Тя е точно ей там, при онази къща. Виждаш ли я? И виж, ето я идва самата тя, с едно от децата си, момиченце, вече е на шестнайсет. Това е първото й дете, първата й дъщеря.

Маа Рамотсве погледна в посоката, в която й сочеше маа Боко. Тя видя една жена да излиза от къщата заедно с девойче с жълта рокля. Жената хвърли малко просо на пилетата в двора и после двете останаха да ги гледат как кълват.

— Има много кокошки — каза маа Боко. — И е една от жените, дето правят хубаво сладко. Винаги си е вкъщи и все чисти, готви, приготвя нещо. Много сваятна жена.

— Значи не е станала медицинска сестра? — попита маа Рамотсве.

— Не, не е сестра — каза маа Боко. — Но е умна жена и би могла да бъде. Може би някоя от дъщерите й ще стане медицинска сестра.

Маа Рамотсве стана да си върви.

— Трябва да отида да се срещна с тази жена — каза тя на маа Боко. — Но първо трябва да ти дам подаръка, който ти нося. Той е в колата.

Тя отиде до микробуса и извади един пакет от кафява хартия. Даде го на маа Боко, която го разопакова и намери в него парче щампована басма. Маа Боко вдигна плата и го разгледа.

— Ти си много мила жена, маа Рамотсве — каза тя. — От това ще излезе чудесна рокля.

— А ти си много полезна приятелка — каза маа Рамотсве.

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

РАДИОТО Е ДРЕБОЛИЯ

На следващата сутрин господин Молефело пристигна в „Дамска детективска агенция №1“. Маа Рамотсве му бе телефонирала предната вечер и беше предложила срещата им да бъде след няколко дни, но той нямаше търпение да научи какво е разбрала тя и я помоли да се видят колкото може по-скоро.

— Моля ви, маа — настоя той. — Не мога да чакам. След толкова години искам по-скоро да науча всичко. Моля ви, не ме карайте да чакам. През цялото време ще седя и ще мисля само за това.

Маа Рамотсве трябваше да свърши други неща, но те не бяха толкова неотложни и тя разбираше неговото нетърпение. Ето защо прие да се срещнат на следващия ден в нейния офис, когато щеше да бъде готова да му даде дългоочакваната информация. Това изискваше да се уредят още някои неща, но по-големият чирак щеше да се заеме с тази работа. Това можеше да се организира.

Клиентът беше точен и изчака в колата си да настъпи единайсет, часът, в който маа Рамотсве му беше казала да дойде. Маа Макутси го посрещна в офиса и после се върна на бюрото си. Господин Молефело поздрави маа Рамотсве и последна към маа Макутси.

— Чудя се, маа, дали... — почна той.

Маа Макутси улови погледа на маа Рамотсве и това беше достатъчно. И двете знаеха, че има неща, които човек може да каже само пред един, но не и пред двама души.

— Трябва да отида до пощата, маа. Може ли да тръгвам?

— Много добра идея — каза маа Рамотсве.

Маа Макутси излезе от офиса, като на вратата се обърна и хвърли обиден поглед към господин Молефело, но той не го забеляза. Щом тя излезе, господин Молефело проговори.

— Трябва да знам, маа — говореше господин Молефело и кършеше ръце. — Трябва да знам. Починали ли са?

— Не, не са починали, раа — каза маа Рамотсве. — Господин Тсоламосесе е починал, но вдовицата му е още жива. Дойдохте при мен навреме.

Облекчението на господин Молефело беше очевидно.

— В такъв случай мога да направя това, което трябва.

— Да — каза маа Рамотсве. — Можете да направите каквото трябва да се направи. — Тя замълча. — Първо ще ви кажа за Тебого. Открих я.

Господин Молефело кимна с вълнение.

— Добре. И... и какво се е случило с нея? Добре ли беше?

— Отлично — каза маа Рамотсве. — Намерих я в Молепололе, много лесно. Пихме чай и си поприказвахме. Разказа ми живота си.

— Аз съм... — господин Молефело се опита да каже нещо, но не намери думи.

— Каза, че тогава не е изкарала курсовете за медицински сестри. Била много разстроена от това, което сте я принудили да направи с бебето си. Каза, че плакала месеци наред, че имала кошмари.

— Аз съм виновен — каза господин Молефело. — Аз съм виновен.

— Така е — потвърди маа Рамотсве. — Но тогава сте бил млад, нали? Младите мъже понякога постъпват точно така. По-късно съжаляват.

— Знам, че не съм бил прав да я карам да махне бебето, знам го.

Маа Рамотсве го погледна.

— Не е толкова просто, раа. Има моменти, когато не можеш да си позволиш да имаш дете. Невинаги е възможно. Много жени ще кажат същото.

— Не се съмнявам, че е така — каза меко господин Молефело. — Просто ви казвам как аз се чувствам.

— Тя е страдала и за вас, разбирате ли? — продължи маа Рамотсве. — Казва, че ви е обичала и че вие сте ѝ казвали същото. После сте се отказали от нея и тя е страдала много. Каза, че имате жестоко сърце.

Господин Молефело заби поглед в пода.

— Вярно е. Имам жестоко сърце...

— Но каза, че после е срещнала друг момък и той ѝ е предложил да се омъжи за него. Работел в полицията, после станал шофьор на

автобус. Живеят в Молепололе и са много щастливи. Имат пет деца. Запознах се с най-голямото. Момиче.

Господин Молефело слушаше внимателно.

— Това ли е всичко? — каза той. — Това ли е всичко, което се е случило? Казахте ли и й колко съжалявам?

— Казах й — каза маа Рамотсве.

— И тя какво каза?

— Тя каза, че няма за какво да се безпокоите. Каза, че е имала късмет в живота и не ви помни с лошо. Каза, че се надява и вие да сте щастлив.

Маа Рамотсве замълча.

— Струва ми се, казахте, че искате да направите нещо за нея, раа?

Господин Молефело се усмихна.

— Казах го, маа, и продължавам да искам. Искам да й дам някакви пари.

— Може би това няма да е най-подходящият начин — каза маа Рамотсве. — Как мислите, какво може да си каже мъжът й, ако тя получи пари от някогашния си приятел? Може би никак няма да му хареса.

— Какво мога да направя тогава?

— Запознах се с дъщеря й — каза маа Рамотсве. — Вече ви казах. Тя е умно момиче. Сега тя иска да стане медицинска сестра. Има голямо желание. Говорих с нея за тези неща. Но местата не са много и се заемат от момичетата с най-добри резултати на изпитите.

— Умна ли е? — попита господин Молефело. — Майка й беше умна.

— Достатъчно умна е, струва ми се — каза маа Рамотсве.

— Но ще има много по-голям шанс, ако отиде за една-две години в някое скъпо училище. Там обучават децата много грижливо. Това би било много добър шанс за нея.

Господин Молефело замълча.

— Таксите са високи — каза той. — Това ще струва много пари.

Маа Рамотсве го погледна право в очите.

— Аз не мисля, че можете евтино да си купите чистата съвест, раа. Вие как мислите?

Господин Молефело я погледа колебливо още няколко секунди, а после се усмихна.

— Вие сте много ловка жена, маа — каза той. — И освен това мисля, че имате право. Ще платя това момиченце да учи в някое добро училище тук, в Габороне. Ще платя това.

„Половината от лекарството го изпихме — каза си маа Рамотсве. — А сега другата половина.“

Тя погледна през прозореца. Чиракът беше излязъл малко преди девет и като се вземеше предвид времето за изчакване по кръговото движение на някои места и няколко погрешни завоя, трябваше да се появи всеки момент. Тя можеше обаче да започне да му разказва какво е станало на срещата с маа Тсоламосесе.

— Мъжът е починал — каза тя. — Пенсионирал се и е починал, но самата маа Тсоламосесе е добре, живее с пенсията си на вдовица. Мисля, че нищо не ѝ липсва. Живее в удобна къща, с внуците си. Мисля, че е щастлива.

— Това е много хубаво — рече господин Молефело. — Разсърди ли се, когато ѝ казахте какво се е случило?

— Много се изненада — отвърна маа Рамотсве. — Първо изобщо не повярва, че сте го направили вие. Наложил се да я убеждавам. После каза, че много смело постъпвате, като си признавате. Това каза.

Господин Молефело, който преди малко бе весел, сега пак оклюма.

— Сигурно ме мисли за много лош човек. Сигурно си мисли, че съм злоупотребил с гостоприемството ѝ. Постъпил съм ужасно към нея.

— Тя разбира. Има голям житейски опит. Тя разбира, че момчетата понякога постъпват именно така. Не си мислете, че се е ядосала или нещо подобно.

— А не е ли?

— Не. Радва се, че сте решили да се извините. Тя е готова да ви прости.

— Тогава трябва веднага да отида — каза господин Молефело.

Маа Рамотсве пак хвърли поглед към прозореца. Белият микробус стоеше паркиран зад сервиза.

— Няма нужда да ходим дотам, раа. Тя е тук. Маа Тсоламосесе току-що пристигна. Ей сега ще влезе. — Маа Рамотсве замълча. —

Добре ли сте, раа?

Господин Молефело преглътна.

— Чувствам се много смутен, маа. Лошо ми е. Но мисля, че съм готов.

Маа Тсоламосесе гледаше мъжа, който стоеше насреща й.

Много добре изглеждаш — каза тя. — Едно време колко слабиичък беше. Беше още малък.

— Ти ми беше майка, маа. Грижеше се за мен.

Тя му се усмихна.

— Бях ти майка в Габороне. Беше ми син, докато беше тук. Сега съм много горда с теб. Маа Рамотсве ми каза колко добре ти е потръгнало.

— Но постъпих много зле с теб — каза господин Молефело. — Твоето радио...

— Радиото е дреболия — прекъсна го маа Тсоламосесе. — Важен е човекът.

— Съжалявам, маа. Съжалявам, че го направих. Никога нищо друго не съм откраднал. Беше един-единствен път.

— Бъди спокоен, раа — каза тя. — Вече ти казах. Радиото е дребна работа.

Те седнаха, докато маа Рамотсве приготвяше чая. После, с чаша силно сладко питие в ръцете, те си разказаха живота си. В края на разговора маа Рамотсве дръпна настрана господин Молефело и тихо му каза:

— Има нещо, което можете да направите за тази жена. Няма да ви струва много пари, но това е нещо, с което можете да сте й полезен.

Той погледна през рамо към маа Тсоламосесе.

— Тя е толкова добра жена — прошепна. — Такава си беше тогава, такава си е и сега. Ще направя каквото мога.

— Тя има едно внуче — прошепна маа Рамотсве. — Съвсем малко момиченце. Няма да живее още дълго заради онази жестока болест. Но дотогава можете да направите живота му различен. Можете да дадете пари на маа Тсоламосесе за детето. За добра храна, месо, хубави дрешки. Даже и да е кратък този живот, поне да го направите

по-приятен. И ако сторите това, раа, тогава ще сте направили повече от необходимото.

Господин Молефело я погледна.

— Права сте, маа. Мога да го направя. Не е кой знае какво.

— Тогава кажете на маа Тсоламосесе. Идете и й кажете.

Маа Тсоламосесе изслуша внимателно господин Молефело. После сведе глава и каза:

Винаги съм знаела, че си добър човек, раа. И преди толкова много години пак го знаех. Нищо, което чух, нищо не ме накара да си мисля нещо друго.

Тя вдигна поглед и взе ръката му. Маа Рамотсве се обърна. Господин Молефело бе заслужил този миг, той бе лично негов и тук не беше нужен друг свидетел.

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

ЛИМПОПО КОРТ, НОМЕР 42

Този ден господин Молефело написа два чека: един на маа Рамотсве за нейния хонорар три хиляди пули, солидна сума, но той можеше да си го позволи и още един за две хиляди пули, които щяха да се депозират в Пощенската банка на името на маа Тсоламосесе, за нуждите на малката ѝ внучка. За училищните такси щяха да са необходими още чекове, но все пак господин Молефело печелеше много добре и тези разходи нямаше да му натежат. В замяна на това, както му бе казала маа Рамотсве, след толкова тревоги той най-сетне бе изплатил дълга към миналото си и си бе спечелил отново право на чиста съвест.

Единственото, което помрачаваше усещането ѝ за пълен успех, беше молбата на маа Селелипенг, физиотерапевтката от Мочуди. На маа Рамотсве много ѝ се щеше изобщо да нямаше такава клиентка и такъв проблем, но те съществуваха и трябваше да се оправя и с тях. Поне най-сетне знаеше как да постъпи. Адресът на господин Бърнард Селелипенг беше в ръката ѝ и тази вечер, малко след като той се върнеше от работа тя щеше да го посети.

Знаеше къде е Лимпопо Корт, ново блокче с апартаменти, близо до „Тлоквенг Роуд“. Преди известно време се беше качвала в един от тези апартаменти, на гости на своя далечна братовчедка. Таваните бяха ниски, стаите — малки и задушни и тя си тръгна оттам в доста лошо настроение. Маа Рамотсве харесваше старите обли форми на традиционната архитектура. Острите ръбове, наклонените покриви ѝ се струваха недружелюбни и неудобни. А традиционните къщи ѝ ухаеха по-приятно, защото в тях нямаше бетон, с характерната му влажна остра миризма. Традиционните къщи ухаеха на дим, на земя, на слама, все хубави миризми, миризмите на самия живот.

Номер 42 беше на първия етаж и до него се стигаше по грозна бетонна алея, която се спускаше до края на блока. Тя погледна вратата, боядисана в яркосиньо и прочете името Селелипенг, написано с

гордост на вратата. Беше ѝ неприятно и тревожно. Това, което се канеше да направи, никак не беше лесно, но нямаше как да си го спести. Тя бе приела да действа в интерес на маа Селелипенг и нямаше да се отметне от думата си. В същото време си даваше сметка, че се намесва и в личните работи на маа Макутси по начин, който надали би се харесал на нейната помощничка. Ако тя беше на нейно място, как щеше да приеме подобна намеса в една така важна любовна връзка? Но ако беше на мястото на маа Макутси, нямаше да я е грижа за ангажимента към маа Селелипенг, така че не беше толкова просто, колкото може да си мисли маа Макутси. Тя почука.

В пълно неведение за моралната дилема, пред която беше изправил маа Макутси, господин Селелипенг, с разхлабена вратовръзка след натоварения работен ден в работата, отвори вратата. Той видя пред себе си едра, солидно сложена дама, която му се струваше отнякъде позната. Коя ли беше? Роднина? Братовчедите на братовчедите постоянно се появяваха на вратата му с някакви молби. Тази жена поне не изглеждаше гладна.

— Господин Селелипенг?

— Името ми е написано на вратата, маа.

Маа Рамотсве му се усмихна. Тя видя разделената на среден път коса и скъпата риза. Забеляза колко са лъскави обувките му, по-лъскави отколкото на обикновените мъже.

— Трябва да говоря с вас, раа. Става въпрос за нещо важно. Моля ви, може ли да вляза?

Господин Селелипенг се отдръпна от вратата и покани с жест маа Рамотсве. В стаята я покани да седне.

— Не съм много сигурен дали ви познавам, маа — започна той.
— Мисля, че съм ви виждал, но не съм много сигурен, съжалявам.

— Аз съм Прешъс Рамотсве — каза тя. — Собственичка съм на „Дамска детективска агенция №1“. Може да сте чували за нея.

Господин Селелипенг не скри изненадата си.

— Чувал съм за вашата агенция — каза той. — Онзи ден четох едно интервю във вестника.

Маа Рамотсве прехапа устни.

— То не беше за нас, раа. Това беше друга агенция. Ние нямаме нищо общо с нея. — Тя направи усилие да прикрие раздражението в

гласа си, но явно не успя, защото господин Селелипенг очевидно се притесни, докато я слушаше.

— В „Дамска детективска агенция № 1“ — продължи маа Рамотсве — работят две жени. Едната съм аз — аз съм управителката, а има и още една дама, която работи при мен като помощник-детектив. Тя е завършила Ботсуанския колеж за секретарки и в момента работи за мен. Мисля, че я познавате.

Господин Селелипенг не каза нищо.

— Казва се маа Макутси — продължи маа Рамотсве. — Това е името на тази дама.

Господин Селелипенг не сведе очи, но маа Рамотсве забеляза, че е престанал да се усмихва. Забеляза и че барабани с пръстите на дясната си ръка по облегалката на стола си. Другата му ръка лежеше в скута му, но беше неестествено извита.

Маа Рамотсве пое дълбоко въздух.

— Зная, че се срещате с тази дама, раа. Тя ми е говорила за вас.

Господин Селелипенг продължаваше да мълчи.

— Тя беше много щастлива, когато я поканихте на среща — продължи маа Рамотсве. — По поведението ѝ забелязах, че в живота ѝ се е случило нещо много хубаво. И тогава тя спомена името ви. Тя каза...

Изведнъж господин Селелипенг я прекъсна.

— И тъй — повиши тон той, — какво общо имате вие с това, маа? Не искам да бъда груб, но какво общо имате вие с това? Вие сте нейна шефка, а не нейна собственичка, нали?

Маа Рамотсве въздъхна.

— Разбирам как се чувствате, раа. Предполагам, че ме мислите за жена, която си пъха носа в чужди работи.

— Е? — каза господин Селелипенг. — Вие сама го казахте. Сама се определихте като селска клюкарка, която си пъха носа в чужди работи и непрекъснато слухти.

— Правя само онова, което ми се налага да свърша, раа — каза отбранително маа Рамотсве.

— Ха! И защо трябва да правите това? Защо идвате да разговаряте с мен за толкова лични работи? Можете ли да ми обясните?

— Защото съпругата ви ме помоли, раа — каза спокойно маа Рамотсве. — Затова.

Думите ѝ имаха ефекта, който очакваше. Господин Селелипенг отвори уста, после пак я затвори. Преглътна. После отвори отново уста и маа Рамотсве видя, че той има златна коронка на един зъб, леко вдясно. Устата му се затвори.

— Притеснен ли сте, раа? Не сте ли казали на маа Макутси, че сте женен мъж?

Господин Селелипенг изглеждаше като смачкан. Беше се смъкнал леко на стола си и раменете му бяха съвсем отпуснати.

— Щях да ѝ кажа — измънка той, — но все не намирах подходящ момент. Много съжалявам.

Маа Рамотсве го погледна в очите и видя лъжата. Това не я изненада. И наистина, господин Селилипенг се държеше точно така, както тя бе очаквала. Не бе нужно да променя стратегията си в нито един момент. Разбира се, другояче щеше да бъде, ако той се беше изсмял например, когато тя спомена жена му, но той не го направи. Той не беше мъж, който ще напусне жена си. Това беше съвсем очевидно.

Сега тя имаше преднина.

— И тъй, господин Селелипенг, как мислите, какво да правим при това положение? Жена ви ме нае да я информирам за това, което правите. Имам професионално задължение към нея. Освен това трябва да мисля и за интересите на своята служителка, маа Макутси. Не искам тя да остане наранена от мъж, който няма сериозни намерения към нея.

При тази забележка господин Селелипенг се опита да я погледне гневно, но тя посрещна погледа му толкова спокойно, че той се отказа.

— Моля ви, маа, не казвайте за това на съпругата ми — продума той с изтънял гласец. — Много съжалявам, че поставих маа Макутси в толкова неудобно положение. Не съм искал да я нараня.

— Може би е трябвало да помислите по-рано за това, раа. Може би е трябвало... — Тя се спря. Маа Рамотсве имаше добро сърце. Този човек изглеждаше толкова изплашен и жалък, че тя не пожела да продължи, за да не го разстройва повече. „Не мога никого да съдя — каза си тя — и не мога да наказвам хората, след като те вече съжаляват за стореното.“

— Можем да опитаме да оправим нещата — каза тя. — Можем да се постараям маа Макутси да не се почувства изоставена, наранена, отблъсната от човек, който вече не я обича. И не искам да узнае, че се е срещала с женен мъж. Това ще съсипе самочувствието ѝ, а именно това не желая да ѝ се случи. Разбирате ли ме?

Господин Селелипенг кимна с участие.

— Ще направя всичко, което кажете, маа.

— Струва ми се, раа, че ще бъде по-добре, ако вие за известно време се завърнете при семейството си в Мочуди. Бихте могли да кажете на маа Макутси, че трябва да заминете за малко и не я оставяте, защото не я обичате повече. После трябва да ѝ кажете, че според вас вие не сте достоен за нея, макар че още я обичате. После ще ѝ купите много хубав подарък и цветя. Знаете какво да правите. Но трябва да я убедите, че не я изоставяте. Това би било много лошо и ако постъпите така, ще ми бъде трудно да не говоря с жена ви откровено. Разбирате ли ме?

— Разбирам ви много добре — каза господин Селелипенг. — Бъдете сигурна, че ще се постарая всичко да мине по най-добрия начин.

— Това е най-важното, раа.

Тя стана и се приготви да тръгва.

— И още нещо, раа — добави. — Бих искала да запомните, че следващият път тези неща няма да ви удават толкова лесно. Не го забравяйте.

— Няма да има следващ път — каза господин Бърнард Селелипенг.

Но докато тя се връщаше към белия микробус, той я гледаше през прозореца и си мислеше: „Няма щастие за мене. Аз съм просто мъжът, който работи, за да осигурява жена си и нейните деца. Тя не ме обича, обаче не ми позволява да намеря жена, която да ме обича. А аз съм страхливец и не смея да отида и да ѝ кажа, че моят живот ми принадлежи, че моят живот си отива, защото остарявам. И сега трябва да се откажа и от тази жена, която е толкова нежна с мен. Някой ден ще сложа край на всичко това. Някой ден.“

А маа Макутси, която също се обърна и го видя през прозореца, си каза: „Горкият. Ако не беше излъгал маа Макутси, задачата му щеше да е по-лека. Защо е винаги е така объркано, толкова са сложни отношенията между мъжете и жените? Щеше да е много по-лесно, ако Господ ни беше създал само от един пол и децата се раждаха по друг начин, например от дъжда.“

Такива неща си мислеше, докато палеше микробуса и потегляше. Но ако имаше само един пол, той по-близо до женския ли щеше да бъде, или по-близо до мъжкия? „Ами то е ясно — каза си тя, — няма какво толкова да се чудиш.“

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

КАК ЕДНОВРЕМЕННО БЯХА ОТСТРАНЕНИ ДВАМА НЕУДОБНИ ГОСПОДА

Маа Рамотсве имаше чувство, че трудности те и бедите, започнали с болестта на господин Дж. Л. Б. Матекони и продължили с кратката любовна история на маа Макутси с господин Бърнард Селелипенг и с основаването на конкурентната детективска агенция, вече са на път да приключат. Тя все още се тревожеше по въпроса за господин Селелипенг, но скоро и той се разреши. Малко след визитата на маа Рамотсве на Лимпопо Корт 42 маа Макутси ѝ съобщи, че за нещастие господин Селелипенг спешно трябвало да замине за Мочуди, за да се погрижи за свои възрастни роднини. По тази причина нямало да могат да се срещат толкова често, колкото на него му се искало.

— И по-добре — каза маа Макутси. — В началото много ми харесваше с него, маа, но после, нали знаете, малко ми омръзна и мислех да приключвам.

Маа Рамотсве за малко да се издаде.

— Ти ли да приключиш? Ти...

— Започнах да се отегчавам — каза безгрижно маа Макутси. — Той е много приятен мъж и в много отношения ми допада, но е прекалено зает с външния си вид. Освен това през цялото време седи и ми се усмихва. Разбирам, че е влюбен в мене, това е ясно, но все пак в един момент на човек му става досадно.

— Да, разбира се — каза бързо маа Рамотсве.

— Ами само седи и ме гледа в очите — продължи маа Макутси.
— По едно време взех да ставам разногледа.

Маа Рамотсве се разсмя.

— На някои момичета точно това им се иска.

— Може — каза маа Макутси. — Но в такъв случай ще си потърся някой по...

— Интелигентен?

— Да.

— Много разумно — каза маа Рамотсве.

Маа Макутси махна безгрижно с ръка, сякаш наоколо имаше цял куп мъже.

— Щом ми каза, че ще заминава за Мочуди, честно казано, много се зарадвах. Веднага му казах, че няма да можем да се срещаме толкова често и че може би е най-добре да си вземем сбогом още сега. Той беше много учуден, но аз се постарях да го успокоя. И всичко се нареди. Той ми направи много хубав подарък. Един медальон с мъничък диамант. Каза, че имал възможност да го купи на специална цена от своята фирма.

Тя извади от една кесийка сребърна верижка с миниатюрно, почти невидимо диамантче.

„Можеше да бъде малко по-щедър — каза си маа Рамотсве, — но поне го е направил, а това беше по-важно.“

Маа Рамотсве се вгледа внимателно в Маа Макутси. Питаше се дали помощничката ѝ изкусно прикрива тъгата си или наистина е искала да скъса с господин Селелипенг. Но имаше само една възможност. Маа Макутси беше извънредно искрен човек и не можеше, просто не би могла да седне да лъже маа Рамотсве. Така че в края на краищата тя бе направила първата крачка. Чудно как нещата сами се подреждат понякога, даже когато положението изглежда толкова отчайващо и безнадеждно.

Още по-изненадващо обаче беше посещението на господин Бутелези. Той почука на вратата, влезе, преди да го поканят и сърдечно поздрави маа Рамотсве и маа Макутси.

— Значи това е вашето местенце — каза той, като оглеждаше снизходително обстановката. — Питам се как ли изглежда пък вашият офис. Мислех, че ще трябва да е по-женствен някак, със завеси, нали разбирате, такива неща.

Маа Рамотсве погледна маа Макутси. Ако нахалството на този човек имаше някакви граници, те все още не бяха открити.

— Вие, хора, сте доста заети, чувам — каза той. — Много случаи. Такива, онакива.

— Да — каза маа Макутси и добави: — Някой клиенти дойдоха даже от...

— О, знам за това — каза господин Бутелези. — Оная жена! Аз ѝ казах истината, а тя...

Маа Рамотсве високо се прокашля. Тя бе споменала непредпазливо за маа Селелипенг, забравяйки за момент, че много внимаваше маа Макутси да не научи нищо за нейното посещение.

— Да, да, раа. Но нека забравим за всичко. Това е дребна работа. Какво можем да направим сега за вас? Да ви трябват случайно детективски услуги?

При тези думи маа Макутси избухна в смях, но спря, защото срещна погледа на господин Бутелези.

— Много смешно, маа — каза той. — Истината е, че можете да си задържите бизнеса. Стига ми толкова. Не е за мене тази работа.

Маа Рамотсве за миг онемя. Наистина, нещата си идваха по местата от само себе си. След толкова много неприятности.

— Много отегчителна работа, така мисля — каза господин Бутелези. — Това е малък град. Хората живеят скучно. Няма чак такива проблеми, с които аз да се заема. Не е като в Йоханесбург.

— Или като в Ню Йорк? — подхвърли маа Макутси.

— Да — потвърди господин Бутелези. — И като в Ню Йорк не е.

— И така, раа, с какво смятате да се заемете сега? — попита маа Рамотсве. — Мислите ли за някакъв друг бизнес?

— Ще се опитам да измисля нещо — каза господин Бутелези. — Все нещо ще изскочи.

— Какво ще кажете например за школа по кормуване? — каза маа Макутси. — Ще ви се удаде много.

Господин Бутелези се завъртя с лице към бюрото ѝ.

— Много добра идея, маа. Много добра идея. Боже! Каква умна жена сте вие! Не само красива, но и умна.

— Може да я наречете „Станете шофьори с Божията помощ“ — предложи маа Макутси. — И ще привлечете много вярващи, които искат да бъдат внимателни шофьори.

— Виж ти! — възкликна господин Бутелези. И после пак: — Виж ти!

„Ама че силни гласове имат тези хора — каза си маа Рамотсве. — Всичките са такива, просто всичките.“

И понеже през следващата седмица нещата вървяха по-гладко и спокойно, Маа Рамотсве, маа Макутси и господин Дж. Л. Б. Матекони си направиха пикник край язовира. Те поканиха двамата чираци, а освен тях маа Потокване и съпруга ѝ, маа Боко, която бе докарана от Молепололе с кола от единия чирак, и господин Молефело и семейството му. Маа Рамотсве и маа Макутси се претрепах да приготвят пържени пилета и наденички и огромни количества ориз и царевични питки. На самия пикник чираците запалиха огън и опекоха хубави дебели телешки котлети.

Край язовира имаше и други семейства, включително и няколко, дошли с дъщерите си. Чираците зяпаха девойките, а после седнаха с тях на една скала да си говорят и да се смеят на неща, за които господин Дж. Л. Б. Матекони можеше само да гадае.

— За какво си говорят тия младежи? — попита той маа Рамотсве. — Виж ги само. Даже нашият набожен работник се занася с момичетата и се опитва да ги докосва по раменете.

— Върнал се е в правия път — каза маа Макутси, като взе едно апетитно парче пържено пиле и го лапна. — Забелязах аз. Няма да е дълго набожен.

— Не се учудвам, очаквах го. Хората не се променят толкова лесно.

Тя погледна господин Дж. Л. Б. Матекони, който тъкмо обръщаше една пържола върху жаравата. Добре е, че хората не се променят, освен ако няма място за напредък. Господин Дж. Л. Б. Матекони беше свършен според нея, така както си беше. Добър, с изключителен усет към техниката, внимателен и нежен по природа. Такива мъже никак не бяха много и колко прекрасно бе, че все пак един от тях беше с нея.

Маа Потокване сипа в една чиния пиле и ориз и я подаде на мъжа си.

— Какви сме късметлии — каза тя. — Какъв късмет, че имаме такива добри приятели, че живеем в такова прекрасно място. Ние сме късметлии.

— Така си е — обади се мъжът ѝ, — който за всичко се съгласяваше с жена си и нямаше възражения.

— Маа Потокване — каза господин Дж. Л. Б. Матекони, — работи ли добре новата ви помпа?

— Много добре — отговори маа Потокване. — Но една от нашите майки се оплаква, че бойлерът издава гъгнец звук. Чудех се дали...

— Ще дойда да го оправя — обеща господин Дж. Л. Б. Матекони. — Още утре ще дойда.

Маа Рамотсве се усмихна, но само на себе си.

Издание:

Алегзандър Маккол Смит, Школа по машинопис за мъже
„Калахари“

Английска, първо издание

Превод: Весела Василева

Редактор: Милена Попова

Художник: Дима Недялкова-Каприева

Коректор: Людмила Петрова

Компютърна обработка: Румяна Величкова

Формат 32/84/108

Обем 11,5 п.к.

Дадена за печат юли 2006

Излязла от печат август 2006

Предпечат и печат „Изток-Запад“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.